

Söderåkra

Ett boplatssområde från sten- och järnålder

Fornlämning 284, 285 och 315, Söderåkra socken, Småland

Kenneth Alexandersson

Maria Persson

Ingeborg Svensson

Magnus Petersson

Andreas Henniuss

Lindsay Lloyd-Smith

Redaktionsgrupp:

Gert Magnusson

Seija Nyberg

Viktoria Magnusson

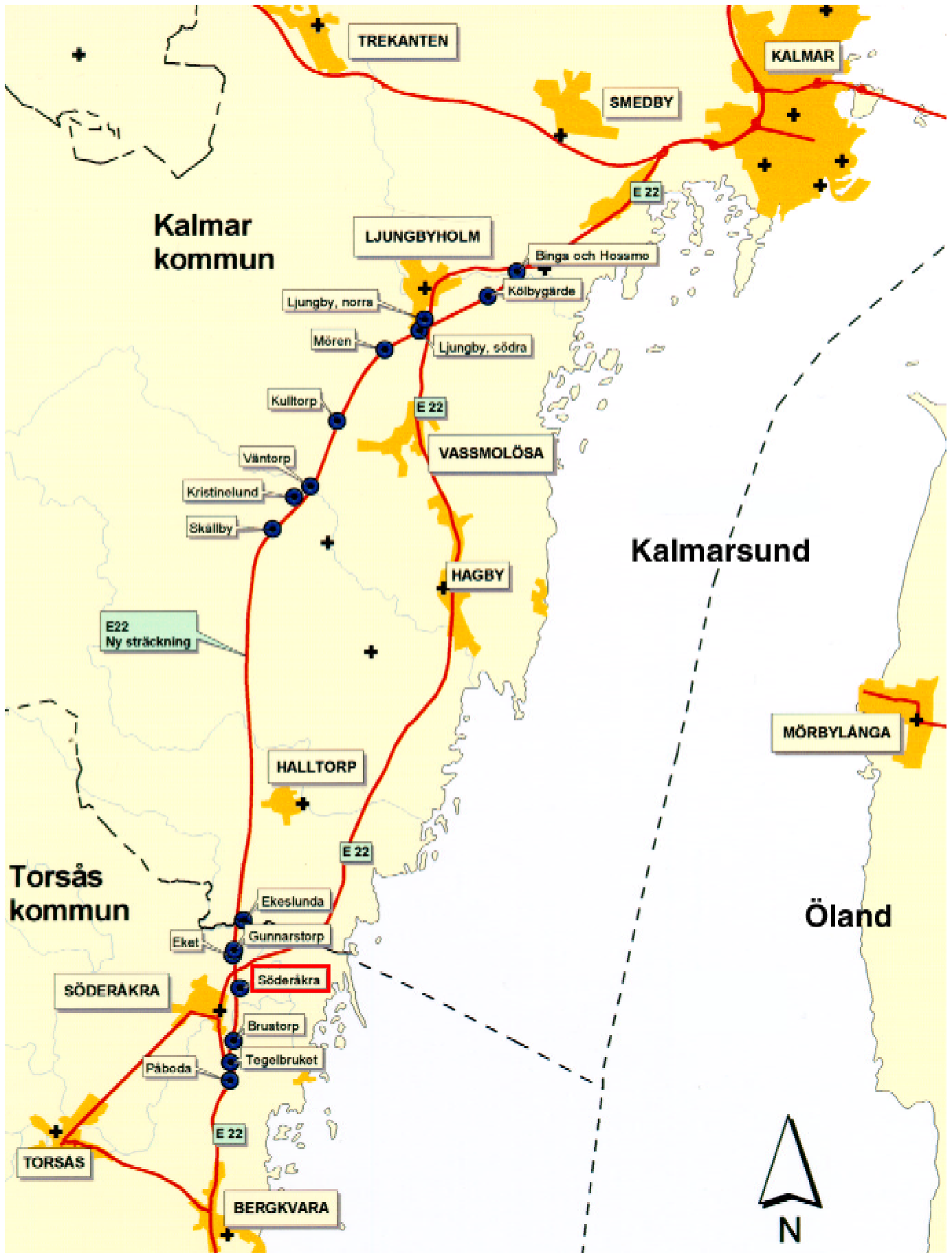
Kartor: Publicerade i enlighet med
tillstånd 507-98-2848 från Lantmäteriverket

Utgiven av Kalmar Läns museum

ISSN 1400-352X

INNEHÅLL

Förord	5
Sammanfattning	7
Undersökningens förutsättningar	9
Utredning och förundersökning	9
Syfte och målsättning	11
Topografi	12
Fornlämningsmiljö	13
Tidigare undersökningar	15
Pedagogisk verksamhet	15
Undersökningens genomförande och resultat ..	17
Områdesbeskrivning	17
Gemensamma strategier för dokumentation, metod och fyndhantering	19
Undersökningens genomförande och resultat: Yta 1	20
Undersökningens genomförande och resultat: Yta 2	27
Undersökningens genomförande och resultat: Yta 3	37
Kulturhistorisk tolkning	55
Dateringsavsnitt mesolitikum	57
De neolitiska fynden	57
Bebyggelsen	58
Utvärdering	63
Summary	65
Referenser	67
Tekniska och administrativa uppgifter	69
Bilagor	71
1. Rutor och rutnummer. Yta 1	73
2. Rutor och rutnummer. Yta 2	75
3. Rutor och rutnummer. Yta 3	77
4. Schaktplan över anläggningar på yta 1	79
5. Schaktplan över anläggningar på yta 2	81
6. Schaktplan över anläggningar på yta 3a	83
Schaktplan över anläggningar på yta 3b	85
7. Anläggningsbeskrivningar	87
8. Fyndlistor	119
9. ¹⁴ C analys	239
10. Odlingslämningar	241
11. Vedartsanalys	243
12. Stratigrafi och strandlinjer i Söderåkra	249
13. Profiler	253
14. Miljöarkeologiska laboratoriet. Rapport	287

Figur 1. Översiktskarta med undersökningsområden samt nya vägsträckningen markerade. Skala 1:150 000.

FÖRORD

Sedan 1960-talet har betydelsen av en ny förbättrad dragning av väg E 22 söder om Kalmar – den tre mil långa sträckan mellan Hossmo och Söderåkra – varit aktuell. Att lösa frågan om sträckningen av den nya vägen har varit komplicerat. Här finns starka motstående intressen i form av höga natur- och kulturvärden och vattentäcksfrågor och tre alternativ har prövats. Slutlig ställning togs 1994 för att lägga vägen i ett västligt alternativ som innebär att man väjt undan för det synnerligen värdefulla kulturlandskap och fornlämningsmiljöer som ligger närmare kusten. Kalmar läns museum har kontinuerligt deltagit med arkeologiska utredningar och arkeologiska förundersökningar som syftat till att identifiera vilka fornlämningar som finns och vilken karaktär de har. Den nya vägsträckningen går till stor del genom odlad åkermark, vilket innebär att fornlämningar som boplatser är svåra att upptäcka innan matjordsskiktet har schaktats bort.

Våren 1997 beviljades Vägverket medel för vägarbetena av regeringen med kort varsel och de arkeologiska slutundersökningarna fick sättas igång med stor hast. Fältdarbetena utfördes därefter under tre år, 1997-99. Projektet har sedan 1997 letts av docent Gert Magnusson och under tiden som det arkeologiska fältarbetet pågått har ett tjugotal arkeologer varit extraanställda per säsong.

Samtidigt som länsstyrelsen skulle ta beslut om de arkeologiska undersökningarna längs E 22 stod kulturminneslagen inför en ändring som ställer större krav på kostnadseffektivitet och vetenskaplighet än vad som tidigare varit fallet. För att möta dessa krav upprättades ett vetenskapligt program för projektet. Dessutom gjordes en specifik undersökningsplan för vart och ett av de 17 delområden som de arkeologiska undersökningarna delats upp på, där kunskapsläge och frågeställningar inför slutundersökningen preciserades, utifrån de tidigare gjorda förundersökningarna. Tidigare har bara ett fåtal arkeologiska undersökningar gjorts i området. I programmet och undersökningsplanerna har de viktigaste frågeställningarna för att öka kunskapen om Möres förhistoria försökts ringas in. För att bli vetenskapligt hanterligt har projektet delats in i sju programområden enligt en kronologisk modell - mesolitikum, neolitikum, bronsålder, äldre järnålder, yngre järnålder och med-

eltid. Två programområden - bebyggelse och järnframställning – ligger tematiskt och följer utvecklingen över tiden. Dessutom finns tre naturvetenskapliga stödprogram -odlingslandskapet, strandförskjutningen och miljöarkeologi. Till vart och ett av programområdena finns en programansvarig. Arbetet har också följts av en extern referensgrupp som består av representanter från olika delar av det svenska arkeologiska forskarsamhället. Arbete har också följts av länsstyrelsen som haft en liknade referensgrupp, där även en representant från Vägverket ingått.

I det vetenskapliga programmet är de viktigaste frågorna definierade som är avsedda att styra undersökningarnas övergripande inriktning, tex frågor om den äldsta bebyggelsestrukturen, fångstkulturens förändring och kontinuitet, frågan om en regional kronologi och varudistribution. Strandförskjutningsanalyser, som inte tidigare har gjorts i området, är viktiga för förståelsen av strandboplatsernas utveckling och hela kulturlandskapet längs kusten. Andra grundläggande frågor är bronsålderns rituella landskap, den äldre järnålderns bebyggelse och markanvändning runt Mören, liksom frågor om hur järnframställningen förändrades över tiden och om hur den framväxande centralmakten under övergången till medeltid speglas i området.

När nu fältundersökningarna är slutförda kan de viktigaste resultaten sammanfattas enligt följande:

1. Den äldsta bosättningen, där nya fynd har belyst livet hos de första möreborna (Söderåkra, Kölbygårde).
2. Jordbrukets introduktion och utveckling fram till den stora förändringen under mellersta bronsålder (Söderåkra, Mören).
3. Bronsålderns storskaliga bebyggelse och bebyggelsemiljö och influenser från skånskt/danskt område (Bruatorp).
4. Det äldre odlingslandskapet och dess utveckling (Kölbygårde, Våntorp, Mören, Kristinelund).
5. Den äldsta metallurgin, där brons mötte järn (reduktionsugnen vid Eket).
6. Järnålderns bebyggelse, gravar och familjestruktur (Skällby, Mören, Kulltorp, Kristinelund).
7. Europeiska influenser kring jordbruk, keramik och metallurgi (Gunnarstorp m fl.)

8. Ljungby- framväxten av en storgård med västeuropeiska influenser i Möre.
9. Hossmo – ett politiskt centrum i det forna smålandet Möre.
10. Barn- och skolverksamheten.

Avrapporteringen av undersökningarnas resultat sker i fyra steg;

Steg 1 utgörs av primärrapporter för de 17 delområdena var för sig, med presentation och sammanställning av grunddata från undersökningen, diskussion, tolkning och utvärdering av resultaten utifrån de undersökningsplaner som ställdes upp. Här finns också arkivförteckning. Dessa rapporter kan hämtas på läns museets hemsida www.kalmarlansmuseum.se och kan också beställas i papperskopia.

Steg 2 blir en samlad vetenskaplig monografi där resultat och problemställningar är insatta i ett större, mer övergripande perspektiv i enlighet med undersökningsprogrammet. Också vissa, specifika frågeställningar bearbetas och speglas tematiskt.

Steg 3 är en populärvetenskaplig bok om Möres förhistoria, "När själarna räknar bilar", som samtidigt både är årsbok för läns museet år 2000 och katalog till den nya utställningen. Boken utgår från tolkningsavsnitten i primärrapporterna och försöker berätta om hur livet kunde ha gestaltat sig för människorna i Möre under förhistorisk tid.

Steg 4 är en permanent utställning på museet som öppnades i juni 2000.

Föreliggande rapport av Kenneth Alexandersson m fl behandlar ett stort boplat- och odlingsområde med lämningar från hela förhistorien. De viktigaste är de svallade stenartefakter från mesolitikum som påträffades i ett gruslager. De utgör några av de äldsta spåren av mänsklig aktivitet i Kalmar län och kan genom svallgruslagret dateras till tiden före 8300 f Kr. Väsentlig är också huslämningen av mesula-konstruktion från senneolitikum, det första av denna typ i länet. Det hade också en tydlig gårdsplan, där olika verksamheter ägt rum. Även alla odlingslämningar och åderspår förtjänar omnämnande. Undersökningen vid Söderåkra har givit oss en ny inblick i, och väsentlig ny kunskap om, särskilt stenåldern i sydöstra Småland.

Jag vill rikta ett varmt tack till artikelförfattarna och alla andra som lagt ner ett hängivet arbete för att få fram det lyckade resultatet.

Kalmar den 24 april 2001

Maria Malmlöf
Landsantikvarie/länsmuseichef

Sammanfattning

Under våren och sommaren 1999 undersökte arkeologer från Kalmar läns museum ett omfattande förhistoriskt boplatsoområde på fastigheterna Söderåkra 2:2, 2:3, 2:16 och Gunnarstorp 5:20 i Söderåkra socken. Orsaken till undersökningen var nydragning av väg E 22, på uppdrag av Vägverket, region Sydöst. Förundersökningarna 1995 och 1996 hade visat att vägen i det aktuella området skulle komma att beröra ett boplatsoområde med anläggningar och bevarade kulturlager. Dateringarna och fyndmaterialet påvisade bosättning/aktiviteter både under mesolitikum, neolitikum och yngre bronsålder/äldre järnålder.

Söderåkra socken är rik på fornlämningar som främst återfinns i den uppodlade slättbygden, ofta på impediment i åkerlandskapet. Fornlämningarna härrör från alla förhistoriska perioder, men en viss dominans av stenåldersboplatser, gravar och gravfält och röjningsröseområden kan ses i området runt platsen.

Rapporten inleds med en presentation av undersökningens förutsättningar, vilken följs av ett avsnitt om undersökningens genomförande och resultat. Då de fyra ytorna inom området har angripits på olika sätt, redovisas valet av metod och genomförandet yta för yta. Detsamma gäller för presentationen av det arkeologiska källmaterialet, där anläggningar och fynd redovisas uppdelat på respektive yta. Kapitlet inleds med ett avsnitt om metod- och dokumentationsstrategier som varit gemensamma för hela området och en gemensam områdesbeskrivning och avslutas med en kulturhistorisk tolkning av hela området. Rapporten avslutas med en utvärdering av undersökningen där resultaten jämförs med de målsättningar som fastslogs i den undersökningsplan som upprättades inför undersökningen.

Topografiskt sett ligger undersökningsområdet i ett mjukt kuperat och fullt uppodlat landskap. Området är beläget på den västliga och östliga slutningen

kring Bruatorpsåns dalgång och delas mitt på av Stommagatan.

De mesolitiska indikationerna återfanns över hela ytan som fyndmaterial och kunde i de sydöstra delarna knytas till tidig- och mellanmesolitikum. Här kunde två mesolitiska aktivitetsfaser urskiljas i ett svallat stenmaterial. Materialet kommer från ett transgressionslager som troligen kan härledas till Ancylussjön och en grusvall som avsatts vid tiden för Littorinahavet, 6500-5500 f Kr. Bland fynden märks en lancettmikrolit, kärnyxa och kärna.

I den norra delen av undersökningsområdet undersöktes bebyggelselämningar i form av en mesulakonstruktion. Huset var placerat på en sandig platå och mätte 14,3 x 6,0 m och var uppbyggt med fem mittstolpar och tretton väggstolpar fanns bevarade. Dateringarna visar att huset härrör från senneolitikum. Väster och nordväst om huset fanns anläggningar som kunde knytas till husets aktivitetsfas. Nedgrävningarna innehöll makrofossilt material och de tolkades som avfallsgropar efter matberedning. Senneolitiska fynd över hela ytan visar på utnyttjande av ett större område. Fynden bestod bland annat av ornerad keramik och flathuggna pilspetsar.

Förekomsten av korn och vete i stolphålen pekar på sädeshantering och odling under tiden för husets användning.

Nästa tydliga aktivitetsfas infaller i yngre bronsålder. I den sydvästra delen av området kunde ett fyrstolpshus och några anläggningar dateras till denna tid. Dessa utgör troligen utkanten av en större bosättning. Fynd från yngre bronsålder påträffades över hela ytan, framförallt keramik. I den norra delen framkom en koncentration av keramik och skärvsten som fick samma datering. Fram emot äldre järnålder sker en förskjutning av bebyggelsen mot söder och under förromersk järnålder anlades ett treskeppigt hus på den sydöstra delen. Huset mätte 6,5 x 2,5 m,

men har förmodligen varit längre och kan ha fungerat som lagerbyggnad eller förrådshus. Härdar norr och söder om huset kan knytas till samma period. Något senare under äldre järnålder anläggs på den sydvästra delen av ytan en rad med stor härdar.

De stora sammanhängande kulturlagren i den norra delen kan troligen dateras till äldre bronsålder, dels genom fyndmaterialet och dels genom stratigrafi.

Under arbetets gång påträffades spår av odling i form av röjningsrösen, röjningsvallar, två större röjstensområden och årderspår. Ett flertal av rösena och årderspår kan ha börjat anläggas redan under för-

historisk tid, men merparten torde vara yngre. Äldre kartor visar att områdets landskapsbild dominerades av ett stort antal röjningsrösen under 17- och 1800-talet.

Det viktigaste resultatet av undersökningen var det senneolitiska huset, att mesolitiska aktiviteter kunde beläggas och studiet av strandlinjeförskjutningen. Huset är det första i Kalmar län som kan knytas till senneolitikum. Utifrån huset har man strukturerat sin omgivning i olika aktivitetsytor och det bildar tillsammans med fyndmaterialet en väl sammanhållen enhet.

Undersökningens förutsättningar

Undersökningarna inför den nya vägsträckningen av E 22 mellan Hossmo och Påboda inleddes under 1997 och har sedan dess kommit att beröra ett flertal fornlämningsmiljöer med flera arkeologiska undersökningar som följd. Samtliga undersökningar har utförts av Kalmar läns museum med Vägverket Region Sydöst som beställare.

Under våren och sommaren 1999 utfördes en arkeologisk slutundersökning av en boplats med lämningar i huvudsak från mesolitikum och neolitikum i Söderåkra socken och Torsås kommun på fastigheterna Söderåkra 2:2, 2:3, 2:16 och Gunnartorp 5:20. Ansvariga för slutundersökningen var Kenneth Alexandersson och Nicholas Nilsson. Rapporten har sammanställts av Andreas Hennius, Lindsay Lloyd-Smith, Maria Persson, Magnus Petersson och Ingeborg Svensson.

Av tekniska skäl har undersökningsområdet genomgående under undersökningsperioden varit uppdelat i fyra ytor. Dels går Stommagatan genom undersökningsområdet, vilket gör att slutundersökningsområdet får en naturlig uppdelning i två områden, ett söder och ett norr om Stommagatan. Området bryts sedan på tvären av ett sumpigare stråk i åkern, vilket gav att både det norra och det södra området i sin tur delades upp i två mindre ytor i väster och öster.

Utredning och förundersökning

Den arkeologiska slutundersökningen inom E 22 projektet har föregåtts av en arkeologisk utredning och en arkeologisk förundersökning. Utredningen utfördes i två etapper där den första etappen genomfördes i form av kartstudier och fältinventering. Syftet med kartstudierna var att i första hand påvisa fornlämningar eller äldre övergivna gårdsenheter inom vägsträckan. Fältinventeringen genomfördes som en fördjupad fornminnesinventering inom vägsträckan och resulterade i att ett flertal nya fornlämningslokaler registrerades (Nilsson 1995).

Utredningens andra etapp utfördes 1995 i form av maskinschaktning av området söder om Stommagatan. Vid utredningen framkom tre fyndförande lager, vilka innehöll fynd av flinta, porfyr, keramik och bränd lera. Förutom fyndmaterial och kulturlager framkom även anläggningar i form av härdar, nedgrävningar, och ett stolphål. På det norra området var det sedan tidigare fler boplatser registrerade, varför ingen utredning etapp två utfördes (Gustafsson/Källström 1996).

Den arkeologiska förundersökningen genomfördes 1995 och 1996. Vid förundersökningen 1995 undersöktes området söder om Stommagatan (yta 1 och yta 2) och under 1996 undersöktes det norra området (yta 3 och yta 4).

Förundersökningen visade att det södra området (yta 1 och yta 2) troligen varit föremål för bosättning under olika perioder. Vid schaktning och rutgrävning framkom två olika kulturlager, vilka med hjälp av ¹⁴C daterades till mesolitikum och neolitikum. Fyndmaterialet var emellertid likartat i de båda lagren. Det urlakade kulturlagret på yta 1 representerade med stor sannolikhet en mesolitisk bosättning medan kulturlagret på yta 2 främst genom den ornerade keramiken kunde knytas till tidig- eller mellan neolitikum. De anläggningar som framkom kunde inte knytas till något av kulturlagren, utan representerade en senare verksamhet på platsen. Anläggningarna utgjordes av härdar, sotfläckar, nedgrävningar och mörkfärgningar (Gustafsson/Källström 1996).

Vid förundersökningen av området norr om Stommagatan framkom ett kulturlager som med hjälp av fynd kunde knytas till neolitikum. Fynden bestod mestadels av bearbetat stenmaterial men även keramik, vilken till en del tycktes vara av trattbägartyp. De bearbetade stenmaterialet utgjordes av fyra spån, en flat-huggen pilspets och ett fragment av en skrapa. Det resterande stenmaterialet bestod av avslag. Kulturlagret ansågs höra ihop med den neolitiska boplats

Figur 2: Utdrag ur topografiska kartan (A. Andersson, Länsstyrelsen Kalmar) med delar av den nya vägsträckningen samt undersökningsområdet inlagt. Skala 1:50 000.

Figur 3: Kartan med undersökningsområdets indelning i yta 1, yta 2, yta 3 & yta 4 markerat. Skala 1:3000.

som påträffades vid förundersökningen söder om Stommagatan. Av de anläggningar (hårdar, kokgropar, pinnhål, nedgrävningar) som framkom var det endast ett fåtal som kunde knytas till kulturlagret, de resterande anläggningarna härrörde från senare aktiviteter på platsen. (Gustafsson/Nilsson/Ring, 1996).

Syfte och målsättning

I det undersökningsprogram som upprättats för E22 projektet finns en rad olika programområden. Programområden som rör den aktuella undersökningen finns framför allt under rubrikerna "Den äldsta bosättningen" och "Vägen till en perifer neolitisk centralbygd", men även i "Bebyggelse från stenålder och fram till medeltid" och "Kvartärgeologisk landskapsanalys och miljöarkeologi".

Syftet med undersökningen är att studera bebyggelseutveckling och bosättningsmönster under mesolitikum och neolitikum. Ett av undersökningens mål blir därför att försöka besvara frågor rörande boplatsernas funktion, kronologi, varaktighet, inre struktur, omfattning och bebyggelseskick.

I anslutning till Bruatorpsån dåtida utlopp och i närheten av det aktuella undersökningsområdet finns rester efter ett flertal mindre mellanmesolitiska boplatser. En av dessa boplatser var föremål för en arkeologisk undersökning under 1999 (se Ljungby

södra 2000:5). Detta ger oss en möjlighet att studera skillnader och likheter i redskapsuppsättning, råmaterialutnyttjande och slagteknologi mellan de båda boplatserna. En frågeställning som då blir aktuell är om de eventuella skillnaderna är kronologiskt relevanta eller om de speglar differentierade aktiviteter? Undersökningen ger också en möjlighet att studera förändringar i redskapstraditioner och råmaterialutnyttjande över ett längre tidsperspektiv, från mesolitikum till och med neolitikum.

Platsen har berörts av littorina- och ancyclus transgressioner och blir därför också viktig vid studiet av strandlinjeförskjutningen.

En målsättning med undersökningen är också att studera det senmesolitiska nedslaget och neolitiseringsen och korrelera den senmesolitiska aktiviteten på undersökningsområdet till de basboplatser som återfinns vid åmynningar längs med Kalmarskusten.

Vid avbaningen av matjorden inom området framkom ett relativt stort antal agrarhistoriska lämningar i form av odlingsrösen, röjningsvallar, stenfyllda diken, täckdiken och årderspår. Det framkom även stenröjda ytor vilka tolkades som spår av äldre åker- ytor. Med detta följde att det även blev viktigt att försöka klarlägga den tidsmässiga relationen mellan de agrarhistoriska lämningarna och de förhistoriska lämningarna på platsen.

Topografi

Möre betecknar den södra delen av Kalmar län och sträcker sig från Ryssby socken i norr ner till den gamla riksgränsen vid Brömsebro och Blekinge i söder. I väst begränsas Möre av Vissefjärda socken och vidsträckt skogsbygder. I öst utgör Kalmarsund den naturliga gränsen. Möre består av häradena Norra och Södra Möre. Namnet betyder sank mark och syftar på de våtmarker som karaktäriserade landskapet. Våtmarkerna hade sitt ursprung i havsvikar som under brons- och järnålder grundades upp. De täckte stora delar av landskapet och var viktiga som foder- och betesresurser från förhistorisk tid fram till 1700-talet då boskaphållningen var av stor betydelse (Nilsson 1995, s 1). När jordbruket rationaliserades och moderniserades på 1800-talet och spannmålsodlingen ökade i betydelse genomgick landskapet en övergripande förvandling. Genom omfattande utdikningar dränerades mörarna och man kunde odla upp och utnyttja de tunga lerjordarna. Dagens markanta jordbruksbygd har inte mycket gemensamt med det äldre landskapet, sjöar och våtmarker är borta, de är ut-

dikade, igenväxta och uppodlade (Kulturmiljöprogram 1994, s 18).

Möre är till stora delar en utpräglad fullåkersbygd, detta gäller särskilt den ca 20 kilometer breda kustslätten. Möre präglas av postglaciala jordarter med ett markskikt bestående av sandig moig morän och områden med sorterade finjordar av lera, finmo och mjåla (SNA 1994, s 143ff). Jordbruket har gynnats av dessa förutsättningar och utmärks av högavkastande jordar. Överlag har landskapet en mjukt böljande topografi som bryts av strandvallar, skogsbeklädda impediment, rullstensåsar och åar. Tre större åsar genomkorsar slättbygden i sydostlig riktning, från norr till söder Ljungbyåsen, Nybroåsen och Söderåkraåsen. De är till stora delar skogsbeväxta och har varit den naturliga lokaliseringen för vägar och bebyggelse, här finns också rikligt med forn lämningar. Åarna följer åsarnas riktning och Ljungbyån som är Södermöres största vattendrag slingrar sig långa sträckor parallellt med Ljungbyåsen. Den västra delen av Möre är mer markant kuperad och skogstäckt (Nilsson 1995, s 1).

Figur 4: Flygfotografi över undersökningsområdet från norr. Foto Kalmar läns museum.

Söderåkra socken är belägen vid kusten och är Möres sydligaste socken. Söderåkra omnämns första gången i skriftliga källor 1508, som Swdheraker (Ferm m fl 1987, s 133). Ortsnamnet betyder ”åkern i söder”, närmare bestämt åker söder om det barrskogsområde som skiljer Söderåkra från den norra kustslätten (Vikstrand 1993, s 56). Söderåkra karaktäriseras av ett mjukt kuperat landskap med flacka höjdsträckningar. Runt samhället Söderåkra är det agrara landskapet dominerande med stora sammanhängande åkerarealer. Socknen avvattnas främst av Bruatorpsån, som i en dalgång slingrar sig genom terrängen och rinner ut i havet vid Djursvik. Längre norrut rinner den mindre Glasholmsån, som strax väster om Gunnarstorp ansluter sig till Bruatorpsåns flöde.

En kulturhistorisk analys har sammanställts över området och med utgångspunkt från äldre kartmaterial är historiska kartöverlägg gjorda. Utifrån Storskifteskartan från år 1800 kan man se att stora delar av undersökningsområdet ligger i en miljö präglad av talrika röjningsrösen. Inom undersökningsområdet fanns också gården och norr om Stommagatan var en utjord belägen. Utjordar är intressanta då de kan vara exempel på gårdar som ödelagts den senmedeltida agrarkrisen (Engman 1998, s 36). Det är slående hur mycket landskapet förändrats på grund av att så många av odlingslämningarna är bortodlade. Så sent som 1800 var således stora områden med röjningsrösen ett påfallande vanligt inslag i landskapet. Sannolikt har det även dolt sig gravar bland röjningsrösen.

Fornlämningsmiljö

Söderåkra socken har ca 350 registrerade fornlämningar i Riksantikvarieämbetets fornminnesregister. Fornlämningarna är huvudsakligen lokaliserade i den kustnära delen, en bit in från dagens kustlinje, ungefär i höjd med den nuvarande E 22. Dessa områden är kraftigt uppodlade vilket medför att de kända lämningarna idag ligger på eller i anslutning till höjdlägen i hagmarker eller åkerholmar, särskilt gravar och röjningsrösen. Större röjningsröseområden återfinns i skogspartier medan boplatser främst påträffas i den nutida åkermarken. I de mer skogsrika socknarna längre in i landet, som Torsås, Karlsunda, Vissefjärda och Gullabo, ser fornlämningsbilden annorlunda ut. Antalet gravar och gravfält är mycket mindre och istället är andra kategorier av lämningar vanliga, som exempelvis järnframställningsplatser, sentida bebyggelselämningar, kolbottnar och tjärdalar, men även stenåldersboplatser och lösfynd av stenyxor.

Fornlämningarna i Söderåkra är till största delen av förhistorisk karaktär och spänner över en lång tidsrymd. De vanligast förekommande lämningarna är gravar och boplatser. Totalt sett finns ett 40-tal inventerade boplatser och merparten av dem hör hemma i sten- och bronsålder.

Ett 70-tal platser med lösfynd finns också registrerade, varav många härrör från stenåldern. Här har huvudsakligen trindyxor, skafthålsyxor, spets- och tunnackiga yxor påträffats. Andra fynd utgörs av flintartefakter såsom dolkar och skäror samt slagen flinta, porfyr och kvarts. Ett fåtal järn- och bronsyxor har också tillvaratagits.

Vidare finns det ca 60 lokaler med gravar registrerade. Närmare 40 av lokalerna utgörs av ensamliggande gravar och mindre gravgrupper (2-4 gravar), främst rösen och runda stensättningar. Antalet gravfält uppgår till drygt 20, där runda stensättningar är dominerande, men även rösen och skeppssättningar ingår. Gravfälten med rösen och stensättningar härrör främst från yngre bronsålder medan de äldre järnåldersgravfälten vanligtvis omfattar stensättningar i olika former och resta stenar. Här kan Möres något speciella gravtradition betyda att de yngre järnåldersgravfälten finns bland gravfälten som kan uppfattas som tillhöriga en äldre gravtradition. På Möres järnåldersgravfält finns även rösen och typiska äldre järnåldersgravar som resta stenar, kan efter dansk tradition höra till yngre järnålder. Lämningar från yngre järnålder är däremot fåtaliga. Rösen formar de bronsåldersrösemiljöer som är ett vanligt inslag i Söderåkras landskap. Ett annat utmärkande drag i landskapet är områden med röjningsrösen, stensträngar och fossil åkermark. I socknen finns även tre skålgropsförekomster samt ett hållristningsblock.

I undersökningsområdets närhet, inom en radie av ca två kilometer, finns ett tjugotal stenåldersboplatser, vara flera ligger i dess omedelbara närhet (bl a Raä 288, 289, 294 och 306). Boplatserna är ej synliga ovan mark och varierar i storlek mellan ca 30x20 m (Raä 294) och ca 160x80 m (Raä 288). På lokalerna har bearbetad flinta, porfyr och kvarts påträffats. Längre norrut återfinns fyra gravfält, Raä 2 består av två rösen och 13 runda stensättningar, Raä 10 utgörs av 20 runda stensättningar, Raä 11 av ett röse och fyra stensättningar och Raä 12 av sju stensättningar. Gravfälten torde utifrån sin sammansättning härröra från yngre bronsålder och äldre järnålder. De ca 15 gravar/gravgrupper som finns inom samma område omfattar huvudsakligen ensamliggande rösen och stensättningar. Söder om Bruatorpsån finns ca nio gravar/gravgrupper, även här mestadels ensamliggande rösen och stensättningar. Kring undersökningsområdet återfinns nio områden med röjningsrösen, varav två ligger 600-800 m rakt österut (Raä 120, 121). Ett 20-tal platser med lösfynd är också belägna runt undersökningsområdet, till stor del utgörandes av trind- och skafthålsyxor, någon enstaka tjockackig flintyxa samt slagen flinta och porfyr. Undersökningsområdet ligger således närmast omgivet av lämningar som sannolikt härrör från sten- och bronsålder, alla lokaliserade nära Bruatorpsån och flankeras längre ut av gravar och odlingslämningar.

Tidigare undersökningar

Flera av de registrerade fornlämningarna inom området har varit föremål för olika former av arkeologiska undersökningar. Nedan ges en kort översikt över de senaste årens undersökningar i närområdet.

Under 1987 utfördes en mindre arkeologisk undersökning öster om kyrkogården i Söderåkra. Undersökningen berörde en stenåldersboplats (Raä 325). Vid undersökningen påträffades anläggningar i form av härदार, stolphål och kulturlager och fyndmaterialet bestod nästan uteslutande av porfyr och flinta. Förekomsten av spån, skrapor och en bit neolitisk keramik visade att platsen kan ha utnyttjats under mesolitisk och neolitisk tid (Alexandersson 1993, arkivrapport KLM).

När Möre Golfbana anlades 1990 gjordes en arkeologisk utredning och förundersökning. Under utredningen kunde åtta boplatser från stenålder registreras (raä 286, 287, 290, 302-305, 309) och under förundersökningen påträffades ett antal lämningar av boplatsskarakter, såsom stolphål, härदार och kokgropar. Fyndmaterialet i form av anläggningarna och dateringar visade att området varit föremål för bosättning från stenålder och in i järnålder. Tyngdpunkten ligger dock i sten- och bronsålder (Gustafsson/Eliasson 1992, s 13).

Under 1992 genomfördes två arkeologiska undersökningar, dels vid en breddning av Stommagatan och dels vid utbyggnad av vårdhemmet. Vid breddningen av Stommagatan påträffades ett kulturlager och i anslutning till det enstaka fynd i form av bearbetad porfyr och flinta. Undersökningsytan låg i omedelbar närhet av fyra tidigare registrerade boplatser (Raä 284, 285, 292 och 315) (Nilsson 1992, arkivrapport KLM).

Den arkeologiska slutundersökningen som gjordes i samband med utbyggnaden av vårdhemmet, visade att platsen (Raä 315) varit föremål för bosättning under flera tidsperioder.

De arkeologiska lämningarna kunde hänföras till stenålder, järnålder och medeltid. Fyndmaterialet bestod av keramik, porfyr och flinta. De anläggningar som kom i dagen utgjordes främst av härदार och stolphålsbottnar. Inga konstruktioner kunde urskiljas. Bland föremålen kan nämnas en tvärpil med skev egg, en tidigneolitisk skärva keramik och två skivyxor i porfyr (Persson 1993, s 12ff).

Boplats Raä 317, belägen ca 600 m väster om Söderåkra kyrka, undersöktes under 1994.

Under undersökningen framkom en stor mängd anläggningar främst i form av stolphål. Ett hus från äldre järnålder kunde identifieras i fält och ytterligare sex hus identifierades i efterhand. Inom området påträffades även mindre områden med kulturla-

ger vilka till stor del innehöll fynd av flinta och keramik. Keramiken utgjordes till stor del av rabbiga skärvor, vilka kan knytas till yngre bronsålder och neolitisk keramik i form av skärvor med dekor av gropar, kam- och snörintryck. ¹⁴C-dateringar inom området och fyndmaterialet visar att platsen har utnyttjats under en lång tidsperiod, vilken sträcker sig från mesolitikum och fram till vendel- och vikingatid (Gustafsson 1996, s 20 ff).

Pedagogisk verksamhet

Inom ramen av E-22 projektet genomfördes parallellt med utgrävningen en program/informationsverksamhet riktad till skolorna inom kommunen. Programmet bygger på den sedan tio år etablerade modellen för skolverksamhet i Kalmar län, där grundsynen är att eleverna själva - tillsammans med lärare - ska vara aktiva och kunskapssökande och att museets personal svarar för handledning. Meningen med verksamheten var att intresserade skolklasser genom studier och delaktighet i den arkeologiska verksamheten skulle kunna bilda sig en uppfattning om den egna bygdens förhistoria och därigenom få en lokal identitet och förankring. Meningen var också att de skulle få insikt i det arkeologiska arbetet.

De skolor som visade sitt intresse för att delta i verksamheten var årskurs 1-5 i Torskolan, Söderåkraskolan och Halltorpskolan. Arkeologer från skolverksamheten och utgrävningen var först ute i skolorna och berättade om bakgrunden till utgrävningen, om hur arkeologerna arbetar och om stenåldern inom det aktuella området. Lärare och elever hade förbättrat sig genom studier och arbeten om stenåldern inom området och i länet. Klasserna gjorde sedan studiebesök på undersökningen för att sedan under en halv dag vara delaktiga i utgrävningen. Eleverna grävde då tillsammans med arkeologer rutor på platsen och var delaktiga i andra moment av undersökningen såsom rensning och sållning. Rutorna som grävdes tillsammans med barn uppgick till nio stycken, varav sex grävdes på yta 1 och tre på yta 2. Klasserna hjälpte även till att rensa A674, en röjningsvall på yta 2. Det hela avslutades med en upplevelsedag då barnen fick resa tillbaka till stenåldern, klä ut sig, och laga förhistorisk mat på förhistoriskt sätt.

När utgrävningen hade avslutats och bearbetningen av fältmaterialet hade tagit sin början, gjordes återbesök i klasserna för att diskutera utgrävningen och dess resultat tillsammans med elever och lärare. Vid samma tillfälle diskuterades också vad elever/lärare hade tyckt om upplägget av verksamheten. Verksamheten fick en mycket positiv respons och alla inblandade var överens om att det varit ett lärorikt, givande och uppskattat inslag i undervisningen.

Undersökningens genomförande och resultat

Områdesbeskrivning

Undersökningsområdet var beläget i kuperad åkermark cirka tre kilometer från Östersjön strax öster om Söderåkra samhälle i Torsås kommun. Området skars i två delar av Stommagatan som på båda sidor kantades av stenmurar. Cirka 250 meter söder om delområdet slingrade sig Bruatorpsån. Höjden över havet varierade mellan 6 och 15 meter. Av de ursprungligen planerade 51 400 m² undersöktes till slut cirka 34 600 m² uppdelat på fyra ytor.

Yta 1 och yta 2 var belägna söder om Stommagatan på östra respektive västra sidan om en vattensjuk svacka. På grund av närheten till havet bör området, i förhistorisk tid, varit idealiskt för bosättning. De undersökta områdena var omfattade sammanlagt omkring 19 800 m².

Yta 3 och yta 4 var belägna på den norra sidan av Stommagatan där yta 3 utgjordes av den västra delen och yta 4 av den östra. Även dessa ytor skiljdes av en utdikad svacka dock inte lika markerad som söder om Stommagatan. De här undersökta områdena omfattar cirka 15 500 m². Yta 3 delades i två delområden yta 3a och 3b genom en stenmur som sträckte sig i öst-västlig riktning, där yta 3a utgjordes av den södra delen och yta 3b av den norra. Dessa benämningar används främst för att redovisa särskilda resultat eller metoder. När yta 3 omtalas innebär detta ytan som en helhet.

Yta 1

Ytan utgjordes av en cirka 150 meter lång sluttning från det nord-östra hörnet, beläget på en nivå av cirka 11 meter över havet, ner till en nivå av cirka 6 meter i väst och syd-väst. De östra och syd-östra delarna utgjordes främst av stenig morän. I västslutningen fanns sandiga och siltiga partier. På yta 1 identifierades svallgruslager i nord-sydlig riktning på två olika nivåer, 10,5 respektive 8,5 meter över havet. De två

nivåerna motsvarade ancyclus- respektive littorinatrangressionernas maxnivåer (muntligt Nils-Olof Svensson).

Vid undersökning av svallgruslagret på ancyclusnivån (10,5 m ö h) framkom ett antal fynd av svallad flinta. I stort sett alla svallade fynd kunde kopplas till svallgruslagret, i övergången mellan svallgrus och sandig mo avtog fynden.

Den svallade grusvallen som kunde knytas till littorinatransgression (8,5 m ö h) var cirka 1,5 meter bred. Vid undersökning av detta område påträffades ett relativt stort antal flintfragment samt en del keramik av främst neolitisk karaktär.

Ett antal anläggningar var belägna i transgressionslagret nedanför littorinavallen och i själva littorinavallen. Dessa utgjordes i huvudsak av mindre stolphål samt en del otydliga mer svårtolkade nedgrävningar. Strax nedanför denna anläggningskoncentration framkom ett antal härdar. I flera fall var de svårt förstörda av plöjning och endast rester av härdbottnar fanns kvar. I området fanns även ett antal nedgrävningar. Karaktären på anläggningarna samt läget vid littorinavallen indikerade att de var yngre än littorinafasen. Anläggningarna kunde ej tolkas som tillhörande någon form av konstruktion.

På ytans centrala del påträffades ett gulbrunt grusigt transgressionslager, som begränsades av morän i öst, väst och söder. Under detta lager påträffades ett lager med svart humös sand. Inga fynd kunde knytas direkt till detta lager och det tolkades som en urlakningshorisont under tidigare, naturligt avsatt, markyta.

På ett plant sandigt område i ytans nordöstra del framkom Hus 1. Huset var byggt i öst-västlig riktning och var en mindre treskeppig byggnad med tre stolppar. ¹⁴C-analyser visar på en datering till förromersk järnålder. Både norr och söder om huset fanns koncentrationer av härdar varav flera är samtidiga med huset.

I moränen på ytans södra och syd-östra del framkom ett antal anläggningar. Dessa utgjordes främst av härdar, stolphål och nedgrävningar. Av dessa undersöktes endast de anläggningar som var belägna i den sandiga ytans omedelbara närhet. Inga strukturer kunde iaktas. Härdar samt fyra röjningsrösen mättes in men undersöktes inte vidare. På den västra delen av ytan, i moränen, framkom efter den första avbaningen en röjningsvall som sträckte sig i öst-västlig riktning. Relationen mellan dessa odlingslämningar är dock oklar.

Yta 2

Yta 2 utgjordes av en 120-150 meter lång sluttning från det nord-västra hörnet, beläget på en nivå av cirka 11 meter över havet, ner till den utdikade våtmarken i öster och syd-öst, cirka 7 meter över havet. Markens beskaffenhet utgjordes av sandig-silt och grusig-sand på den flacka platån i väster och ett större område med morän med mindre stenblock i den centrala södra delen av ytan. I de norra och östra delarna återfanns kulturlager och naturligt avsatta lager. Spår efter ancylussjöns- och littorinahavets transgressioner gick inte att iaktta.

De största anläggningskoncentrationerna framkom på den grusiga platån i ytans västra del. Här påträffades ett stort antal stolphål, nedgrävningar, rännor och härdar. En rad med fem härdar daterades till äldre järnålder. Fynd från mesolitikum, neolitikum samt bronsålder tyder på att området utnyttjats under olika perioder. Fynden utgörs främst av slaget stenmaterial och keramik. Förutom två eventuella fyrstolpshus, Hus 3 och Hus 4, kunde inga konstruktioner urskiljas bland anläggningarna. Troligtvis ligger boplatsernas centrala delar längre västerut, utanför undersökningsområdet. På den västra platån var de största anläggningskoncentrationerna belägna i de grusiga områdena, medan det var mer sparsamt med anläggningar i de sandiga områdena.

Vid undersökning av de norra kulturlagren framkom förutom ett förhistoriskt fyndmaterial även inslag av mer recenta fynd så som tegel och glas. De översta lagren tolkades därför som resultatet av plöjning och/eller jordflytning. Inga strukturer kunde urskiljas i detta område vare sig utifrån fyndmaterialet eller det fåtal anläggningar som framkom efter avbaning av kulturlagren.

På yta 2 framkom också agrarhistoriska lämningar i form av odlingsrösen terrasskanter och årderspår. Fyra rösen framkom öster och norr om området med morän och verkar vara placerade uppe i de fyndförande lagren. Området med årderspår var cirka 150 m² stort och återfanns i den norra delen. Åderspårerna överlagrades av de fyndförande lagren och kunde i vissa fall följas in under röjningsrösen.

Även i det sydöstra hörnet av yta 2 framkom kulturlager. Det rör sig förmodligen om ett lager avsatt genom odlingsaktiviteter. Inget recent material fram-

kom, däremot ett rikligt och mycket blandat flintmaterial med stora mängder splitter. Avbaning av kulturlagren visade dock inte på några anläggningar som kunde knytas till vare sig strukturer eller aktiviteter. Inte heller kunde fyndintensiteten i ovanliggande lager förklaras.

Yta 3

Ytans storlek var cirka 11 000 m² och skars i öst-västlig riktning av en recent stenmur. Ytans västra del utgjordes av en sandig platå cirka 15 meter över havet. Från denna sluttade marken mot öster ner till en nivå på cirka 7,5 meter över havet. Nedanför det markanta krönet planade terrängen ut och bildade en cirka 15 m bred platå eller terrass. Platån var mest markerad i den centrala och den södra delen av undersökningsytan och mindre tydlig i norra delen. Marken bestod i den västra delen av området av blockig morän uppblandad med grusigare mindre ytor. Öster om denna, från en nivå på ungefär 10 meter över havet och nedåt, bestod marken främst av sandig silt. Inte heller på denna yta kunde man urskilja några spår efter ancylussjöns- och littorinahavets transgressioner.

På den västra platån framkom få lämningar av förhistorisk karaktär. På den östra sluttningen framkom dock fyndförande kulturlager i nord-sydlig riktning. Fynd av slaget stenmaterial, keramik och enstaka metallredskap pekade på aktivitet i området från mesolitikum och framåt med en tyngdpunkt i senneolitikum och äldre bronsålder. Efter avbaning av kulturlagren framkom en större mängd anläggningar. De bestod främst av härdar, rännor, nedgrävningar och stolphål. Anläggningskoncentrationen var högre på den västra delen söder om stenmuren. På denna del av ytan framkom även en huskonstruktion - Hus 2. Huset var en tvåskeppig mesulakonstruktion och låg i nordväst-sydöstlig riktning. Huslämningen som är ¹⁴C-daterad till senneolitikum utgjordes av fem mittstolpar samt rester av väggstolpar. Runt huset var anläggningar samlade främst på den västra sidan.

Inom området framkom även en stor mängd agrarhistoriska lämningar i form av odlingsrösen, stenpackningar, stenfyllda diken, täckdiken med mera. Även stenröjda ytor vilka tolkades som spår av äldre åkerytor påträffades.

Yta 4

Den östra delen norr om Stommagatan, yta 4, omfattade cirka 4500 m². Ytans södra del utgjordes av en tämligen flack höjd, cirka 10 meter över havet, dominerad av sandig-grusig morän. Ytans norra del utgjordes av en låg ås som sträckte sig i närmast nord-sydlig riktning. Även här var den dominerande jordarten sandig-grusig morän, med en del mindre stenblock. Mellan områdena fanns en svag sänka med övervägande grusig sand, men även silt och lerinslag i de lägsta delarna. Åt väster sluttade yta 4 nedåt mot cirka 7 meter över havet. Åt öster planade området

ut mot golfbanans driving range. Sänkan mellan kullen i söder och åsen i norr, liksom vissa partier i områdets syd-östra del, gav intryck av att periodvis vara sankna.

Inledningsvis banades en cirka 50x60 meter stor yta i områdets södra del av. Matjordslagret var överallt tämligen tunt, på de högst belägna partierna mycket tunt (cirka 0,05-0,10 m). En del störningar förekom i form av dräneringsdiken och recenta gropar. Ett fåtal anläggningar framkom. Förutom några stora härdar var flertalet anläggningar mycket diffusa. Det förhistoriska fyndmaterialet som framkom var mycket litet och bestod av slaget stenmaterial och enstaka keramikbitar av förhistorisk karaktär. En del fynd av recent karaktär påträffades också.

Ytterligare ett schakt drogs norrut och en yta på cirka 40x35 meter banades av. Även här var matjordslagret tunt. I denna norra del av yta 4 framkom inga säkra anläggningar och endast ett fåtal fynd av slagen flinta påträffades. Inom det avbanade området drogs ett antal djupare schakt för att finna eventuella överlagrade markytor. Några sådana framkom inte.

Vid avbaning av yta 4 framkom endast ett fåtal förhistoriska anläggningar och enstaka lösfynd vilket medförde att ytan prioriterades bort och ingen vidare undersökning gjordes.

Gemensamma strategier för dokumentation, metod och fyndhantering

Slutundersökningen

Inför slutundersökningen

Innan slutundersökningen påbörjades utfördes en markkemisk kartering i syfte att beskriva markanvändning. Prover från 170 provpunkter insamlades i ett rutnät med 20 meters avstånd över hela området. Karteringen utfördes av Johan Olofsson från Miljö-
arkeologiska Laboratoriet vid Umeå universitet.

Kartstudier har utförts i olika omgångar, den första kom till i utredningen, etapp I. Syftet med kartstudierna var att först och främst påvisa eventuella fornlämningar eller äldre övergivna gårdsheter i vägområdet. Ett antal handlingar granskades vid Lantmäterikontoret i Kalmar och de som berörde delsträckan var kartor över byarna Bruatorp (storskiye 1761, laga skifte 1849), Söderåkra (storskiye 1804, enskiye 1818) och Eket (storskiye 1804) (Nilsson 1995).

En kompletterande kartstudie utfördes 1998 över Söderåkra socken. En kulturhistorisk analys gjordes utifrån äldre kartmaterial och historiska kartöverlägg. De kartor som berörde slutundersökningsområdet var storskiifteskartan från 1800 och enskiifteskartan från 1822 över Eke, Ekestorp, Bro och Söderåkra, (Engman 1998).

Dokumentation

De agrarhistoriska lämningar som framkom efter avbaning av matjorden, rensades fram och flygfotograferades av Metria. Under slutundersökningens gång och i rapportarbetet har Ellen-Anne Pedersen varit rådgivande agrarhistoriker i fråga om odlingslämningarna.

Samtliga anläggningar, rutor, kulturlager, långprofiler, odlingslämningar, lösfynd, schaktbegränsningar, förändrad jordsammansättning och störningar i form av täckdiken och dylikt mättes in med totalstation. Mätdata användes för att framställa planbilder och översiktskartor i ett Autocad-program. Redigering och bearbetning utfördes kontinuerligt.

Såll med 4 millimeters finmaskighet har använts under hela undersökningen.

Fotodokumentation bedrevs under hela undersökningen, dels med digitalkamera och dels med vanlig kamera i både svart/vitt och dia.

Naturvetenskapliga analysmetoder

De naturvetenskapliga analysmetoderna som använts som stöd vid tolkningsarbetet är vedartsanalys, ¹⁴C analys, pollenanalys, makrofossilanalys och markkemiska analyser. Vedartsanalysen har gjorts för att identifiera träslag samt för att minimera risken att datera träkol med hög egenålder. Analysen har utförts av Eric Danielsson vid Vedlab. ¹⁴C proverna togs för att belysa lokalens kronologi, och har analyserats av Göran Possnert vid Ångströmlaboratoriet, Uppsala universitet.

Det Miljö Arkeologiska Laboratoriet (MAL) vid Umeå universitet och Nils-Olof Svensson vid Kvartärgeologiska institutionen vid Lunds universitet har varit knutna till E 22 projektet och har haft ett eget delprogram som berör undersökningen. Delprogrammet heter "Kvartärgeologisk landskapsanalys och miljöarkeologi". MAL har gjort de övergripande markkemiska analyserna inom hela området och står även för analyserna av makrofossilproverna och pollenproverna. Nils-Olof Svensson har genom analys av pollenprover studerat strandlinjenivåer inom området. MALs metoder och tolkningar / resultat kommer att redovisas i ett eget kapitel i den föreliggande rapporten och är författade av Johan Olofsson / Roger Engelmark och Nils-Olof Svenssons resultat ingår som en artikel i E22 projektets slutpublicering.

Fyndhantering

Under utgrävningen tillvaratogs ett stort antal fynd. Fyndmaterialet registrerades löpande i en fynddatabas (Microsoft Access). I väntan på fyndfördelning förvaras fyndmaterialet på Kalmar läns museum under ett tillfälligt KLM-nummer.

Vid registreringen av keramikmaterialet iaktogs faktorer som godsets tjocklek, del av kärlet och käriluppbbyggnadsteknik. Även element som magrings-

storlek och magringsandel togs med. Magringsstorleken graderades i en skala på tre där 1 står för magringskorn upp till 1 mm, 2: upp till 2 mm och 3 för över 2 mm och uppåt. Magringsandelen har också en skala på tre där 1 står för liten andel magring, 2 för måttlig eller lagom. 3 innebär att magringen är riklig. Dessutom beskrevs det vilket slags magring som använts.

Övriga element som tagits med är ytbehandlingar, dekorer och dekorverktyg, godsets form och bränningsatmosfär. Kärldelar som understigit 1cm² eller varit spjälkade har registrerats som fragment varvid endast vikten tagits med. Detta med undantag för dekorerade fragment. Keramikens sakord har gått som kärl med undantag för en kopp och en kruka.

Det slagna stenmaterialet är registrerat i enlighet med riktlinjer från Göteborgs arkeologiska museum (se Andersson m fl).

Undersökningens genomförande och resultat: Yta 1

Metodval och genomförande

Undersökningen inleddes med en ytinventering av åkermarken i området. Efter detta banades en 13715 m² stor yta av med maskin ned till anläggnings- och kulturlagernivå. Sammanlagt handgrävdes 90 kvadratmeter rutor inom ytan. Rutorna grävdes i syfte att begränsa aktivitetssytor och för att få uppfattning om lagrens karaktär, samt fyndinnehåll/frekvens.

På yta 1 framkom två svallgruslager på ca 10,5 och 8,5 m ö h, motsvarande ancyclus- och littorinatransgressionernas maxnivåer. Det av littorinahavet avsatta svallgruslagret utgjordes av en grusvall som sträckte sig i nord-sydlig riktning och den grusiga ytan väster om vallen.

Då studiet av strandlinjeförskjutning var av relevans har geolog Nils-Olof Svensson utfört kvartärgeologiska analyser, särskilt inom denna yta (se kap Gemensamma strategier).

På platan i områdets nordöstra del grävdes 22 kvadratmeter rutor i ancylussvallgruslagret och i de sandiga partierna. De togs upp varannan meter i nord-sydlig och öst-västlig riktning för att urskilja kronologiska-, typologiska- och teknologiska aspekter i fyndmaterialet och för att relatera fynden till den geologiska stratigrafien. I öst-västlig riktning var rutupptagningen ännu tätare för att kunna begränsa och se djupet på svallgruslagret. Söder om denna förtätning grävdes ytterligare fyra kvadratmeter rutor i nord-sydlig riktning där avståndet mellan rutorna varierade mellan 2-3 meter.

Under förundersökningen framkom ett svart sandlager under det littorinaavsatta gruslagret, med inslag av kol och sot, daterat till mesolitikum. För att förstå lagrets förhållande till de omgivande lagren och begränsa det grävdes sammanlagt 42 rutor i öst-

västlig och nord-sydlig riktning som en korsprofil (profil A1 och A2). Profilerna beskrevs och ritades i skala 1:20. Norr och söder om korsprofilen grävdes tio kvadratmeter rutor i öst-västlig och nordsydlig riktning var fjärde meter i littorinagrusslagret. Syftet var att undersöka fyndinnehållet i lagret. Ytterligare sex rutor togs upp kring korsprofilen för att ta reda på det grusiga lagrets omfattning och undersöka området mellan svallgruslagren. Längst i norr togs sex sammanhängande kvadratmeter rutor upp och de grävdes av arkeologerna tillsammans med elever från Söderåkraskolan, Torskolan och Halltorps skola.

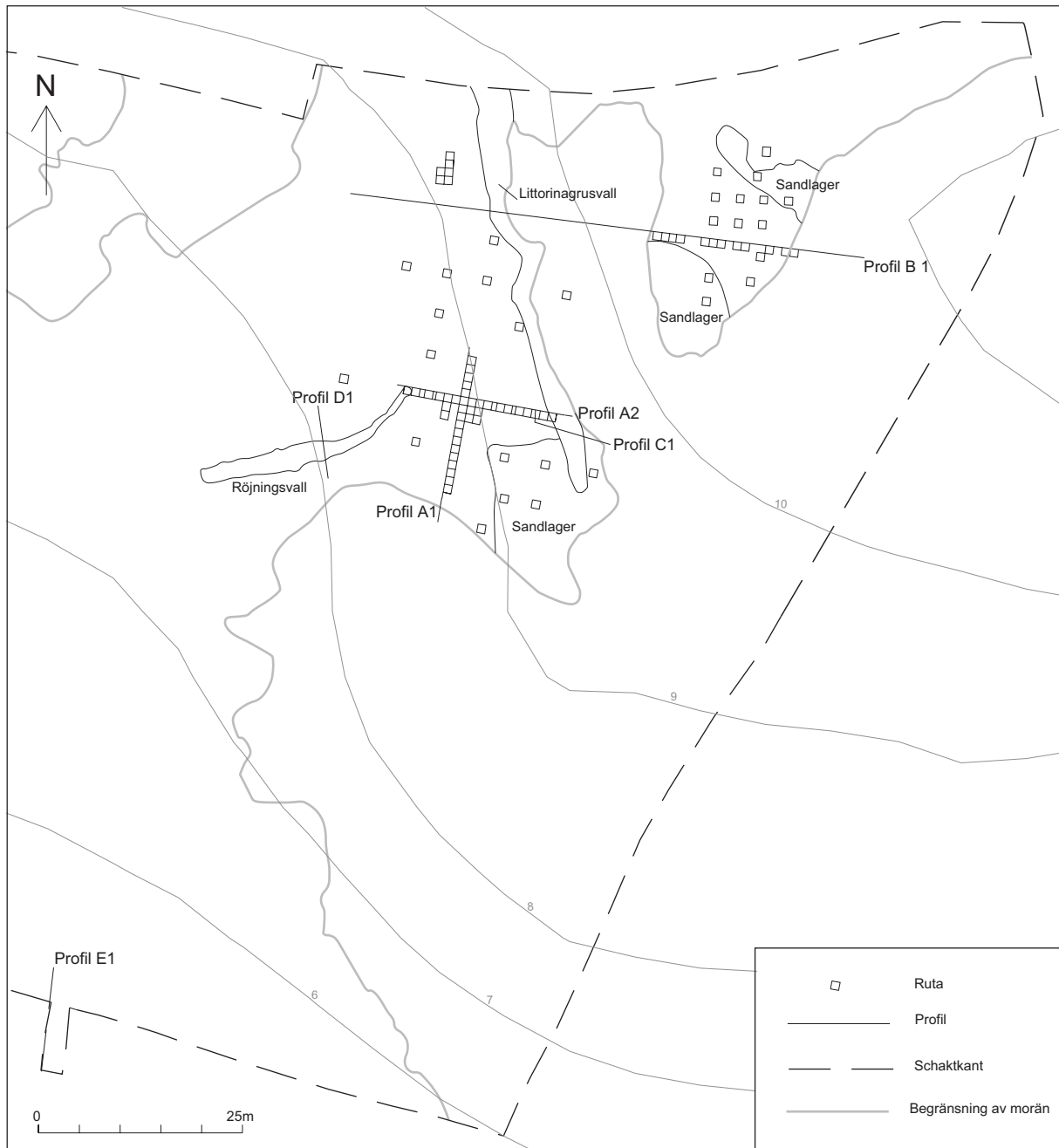
Samtliga rutor grävdes lagervis och i stick om 0,10 m. De fyndförande lagren varierade i tjocklek från 0,04-0,35 m och grävdes i ett till fyra stick. Rutornas fyllning vattensällades till största del men även torr-sällning förekom.

Efter avslutad rutgrävning grävdes fyra djupschakt med maskin. Djupschakt C1 drogs i korsprofilens östra förlängning, genom littorinagrussvallen för att undersöka dess djup och förhållande till övriga lager. Profilen beskrevs och dokumenterades/ritades med hjälp av totalstation. I svackan längst i sydväst drogs djupschakt E1. Det gjordes för få uppfattning om den geologiska stratigrafien och se om det fanns organiska lager bevarade. Vid schaktningen framkom inga sådana lager. Sydväst om korsprofilen påträffades en röjningsvall som rensades fram i plan. Djupschakt D1 togs upp genom röjningsvallen för att utröna djup och omfattning på anläggningen. Det sista djupschaktet, schakt B1, togs upp som långprofil i öst-västlig riktning genom de bägge svallgruslagren. Syftet var att studera lagrens stratigrafi och relation till varandra. Särskilt viktigt var att identifiera och dokumentera den kvartärgeologiska utvecklingen. Profilen beskrevs, ritades i skala 1:50.

Anläggningarna grävdes till hälften, beskrevs och ritades i profil i skala 1:20. När det ansågs nödvändigt sällades fyllningen.

Prioriteringar

Syftet med undersökningen var bland annat att studera bebyggelseutveckling och bosättningsmönster under mesolitikum. Inom Yta 1 har därför de mesolitiska lämningarna prioriterats. I moränområdena i nordost och sydost påträffades en del anläggningar och de härdar som konstaterats efter avbaning mättes in men undersöktes inte närmare medan resterande anläggningar helt prioriterades bort. Fyra röjningsrösen/odlingsrösen har mätts in men har ej beskrivits eller undersökts närmare. De prioriterades bort till förmån för odlingslämningar på Yta 2 och Yta 3 som ansågs kunna tillföra mer i kunskap och information. Schakt D1 som upprättades genom röjningsvallen (A102) dokumenterades enbart genom inmätning av schaktbegränsningen.

Figur 6. Plan över grävda rutor samt långprofilernas placering på yta 1.

Det arkeologiska källmaterialet

Anläggningar

Sammanlagt undersöktes 138 anläggningar. Anläggningarna koncentrerade sig främst till de sandiga partierna och ancylussvallgruslagret på platån i nordost och i ett område på och väster om littorinagrusvallen. Mellan dessa områden, det vill säga i moränen, var det förhållandevis glest med anläggningar. I det moränrika området i öst och väst påträffades heller inga större koncentrationer av anläggningar. Inom området påträffades stensamlingar vid den sankta svackan och dräneringsdiken. Dikena var framförallt markanta i

ytans sydvästra del och ett av dem löpte genom hela området i nordostlig och östlig riktning. Diket hade i några fall förstört förhistoriska lämningar, särskilt i det nordöstra delen. För fullständig anläggningslista hänvisas till bilaga 7. De på ytan analyserade ¹⁴C-proverna visade på två tydliga aktivitetsfaser på ytan, dels en mesolitisk (omkring 7100 – 6200 BC) och en fas under yngre bronsålder/förromersk järnålder (omkring 800 – 40 BC) (se bilaga 9).

Stolphål

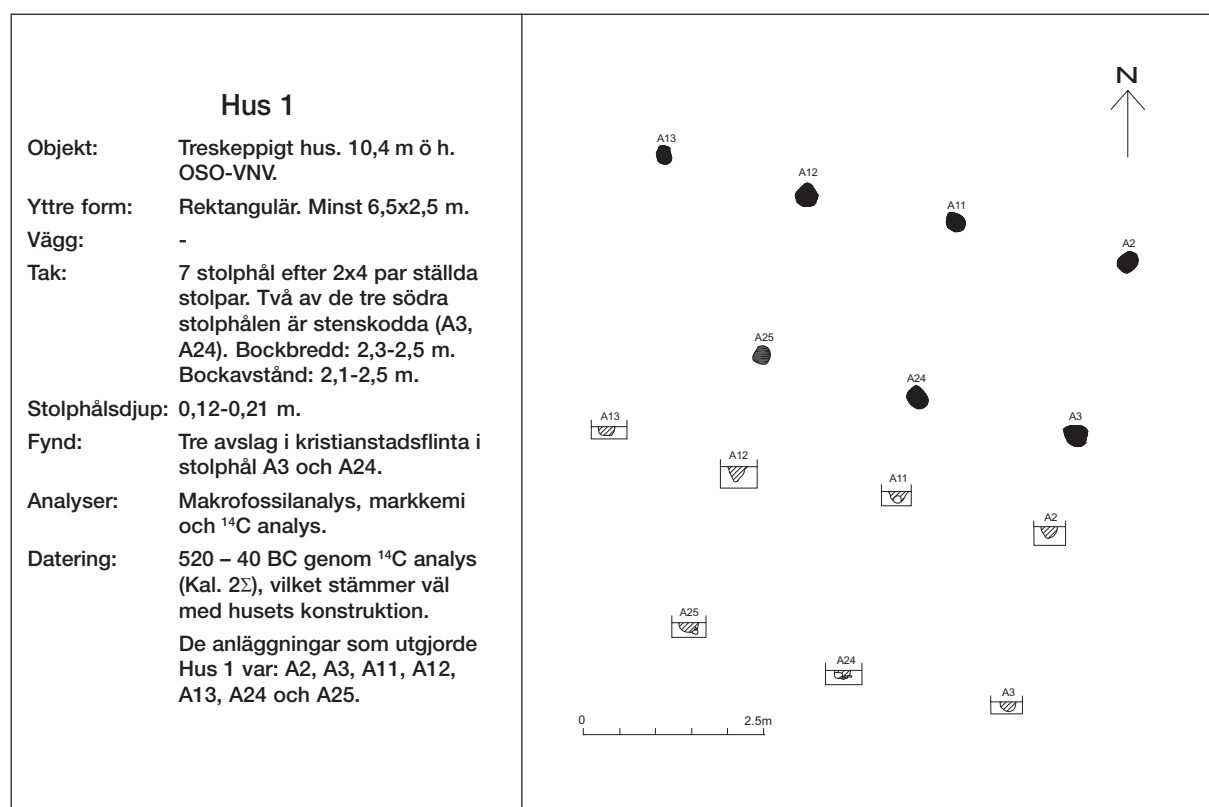
Inom området påträffades 62 stolphål. De var framförallt belägna på platån och sydväst om och på littorinagrusvallen. Stolphålen varierade från 0,12-0,50 m. Vad det gäller de större måttuppgifterna räknades även nedgrävningarna för stolparna med. Djupet varierade mellan 0,04-0,24 m. Profilformen var företrädesvis rundad eller u-formad. Åtta av stolphålen innehöll fynd och fyndmaterialet bestod främst av enstaka flintavslag men det framkom också mikrospån i samma material, en kärnyxa av porfyr och en kärna av kristianstadsflinta. Inget samband kunde dock ses mellan anläggningarna och fynden. Stolphålen var färre vid littorinagrusvallen och låg mer spridda än på platån, och det fanns ingen antydning till konstruktioner. Antalet stolphål på platån antydde ett mer intensivt utnyttjat område och här gick det att urskilja en huskonstruktion.

Konstruktioner

Redan i fält kunde en huskonstruktion urskiljas bland stolphålen. Huset var till stor del placerat i ett sandigt parti och låg inom ett begränsat, 30x15 m stort, område. Endast stolphålen från de takbärande stolparna fanns bevarade, inga spår efter väggar och ingångar återstod. Marken bestod av sand och svallgrus, vilket gjorde den väl-dränerad.

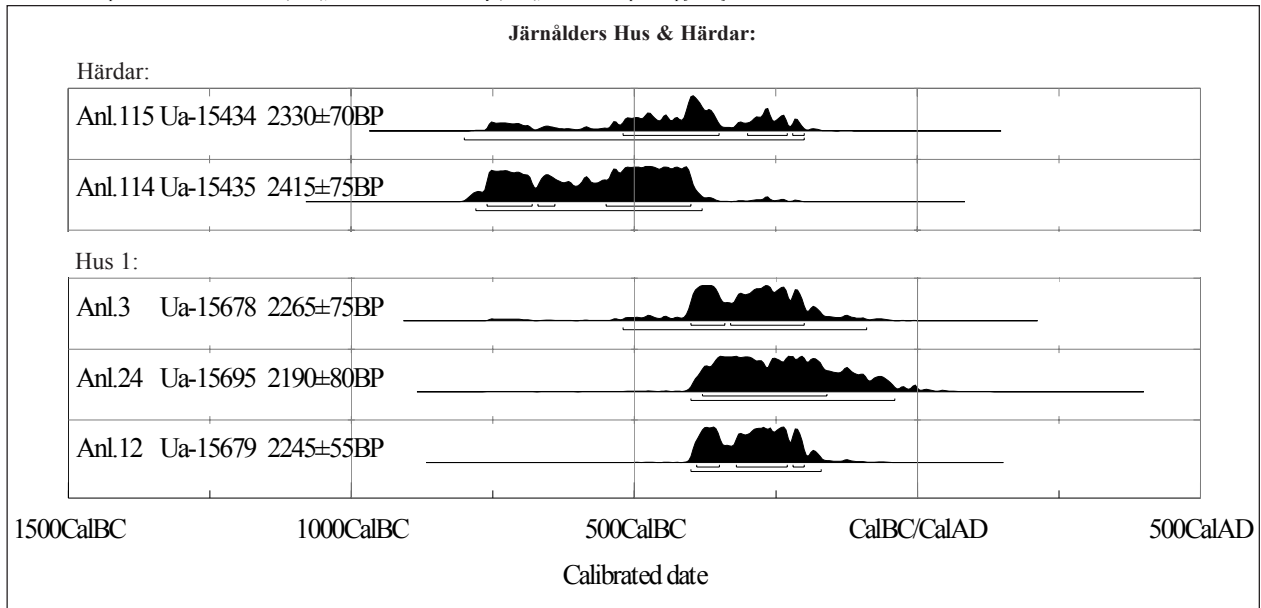
Stolphålen var runda eller något ovala och tydligt avgränsade i plan. Profilformen var u-formad, rundad och i ett fall (A12) mer spetsigt. Stolphålen var

mycket likartade i fråga om storlek, fyllning, form och djup. ¹⁴C-analys utfördes på makrofossilt material från A3, A12 och A24. Detta gav en mycket samlad datering till förromersk järnålder (520 – 40 f Kr, Kal. 2Σ, se Diagram 1). Huset som anlagts på en plan stenfri sandig/grusig yta har sannolikt varit längre. Stolphålen A29, A30, A21, A15 och A17 liknade husstolparna i många avseenden och låg i husets längdriktning, väl placerade i förhållande till de andra, dock inte i jämna par. Strategiskt placerad var också A133, som låg väster om bockparen, mittemellan dem. Diametern på A133 var något mindre än de övriga stolphålen, men hade en liknande form och sotig fyllning. Om detta stolphål tillhört huset kan det röra sig om en gavelstolpe som då begränsat huset i väster. Det kan inte vara en mittstolpe då detta gör huset orimligt smalt. Det östra bockparet utgjorde troligen begränsningen på huset i öster, med tanke på att strax efter stolparna tog moränen vid. Tas alla stolphål med i beräkningen kan husets längd ha uppgått till ca 14,5 m och det kan ha sträckt sig fram mot den västra moränkanten om man antar att moränkanterna utgjorde gränsen för huset. Stolphål A17 och A21 låg endast ca 2,5 m från den västra moränkanten. Det arkeobotaniska materialet i husets stolpar är ojämnt fördelat och någon funktionsindelning kan inte utläsas. Eftersom förekomsten av ängsväxter/foderväxter är mycket liten är det inte troligt att det funnits någon stalldel i huset. Man ska dock tänka på att huset med kan ha varit längre än vad de nu

Figur 7. Hus 1.

Atmospheric data from Stuiver et al. (1998); OxCal v3.5 Bronk Ramsey (2000); cub r:4 sd:12 prob usp[chron]

Figur 8: Analyserade ¹⁴C-prover i anknytning till Hus 1.

undersökta stolphålen indikerar. Även den markemiska variationen mellan de olika stolphålen är liten vilket indikerar att om Hus 1 har fungerat som bostadshus bör det ha haft en förhållandevis kort avändningstid. En alternativ tolkning är att huset använts som någon form av lagerbyggnad eller förråds-hus (se Miljöarkeologiska laboratoriets del av denna rapport).

Både söder och norr om huset fanns koncentrationer av härdar, samt andra anläggningar som nedgrävningar och fler stolphål. Två av härdarna norr om huset (A114 och A115) gav en ¹⁴C-datering samtida med huset (se figur 8). Ytterligare en härd (A58), belägen sydost om huset antogs vara samtida med huset. ¹⁴C-analys visar dock att denna härd har en mesolitisk datering. Fynden kring huset säger oss inte så mycket om husets datering, nära en av härdarna norr om huset påträffades en rombisk skafthålsyxa i porfyr (F4840). Denna typ av yxa kan hänföras till yngre bronsålder. Även om alla anläggningarna på platån inte är samtida med huset, bör platån troligtvis betraktas som en sammanhållen boplatasyta med hus och aktivitetsområden från förromersk järnålder.

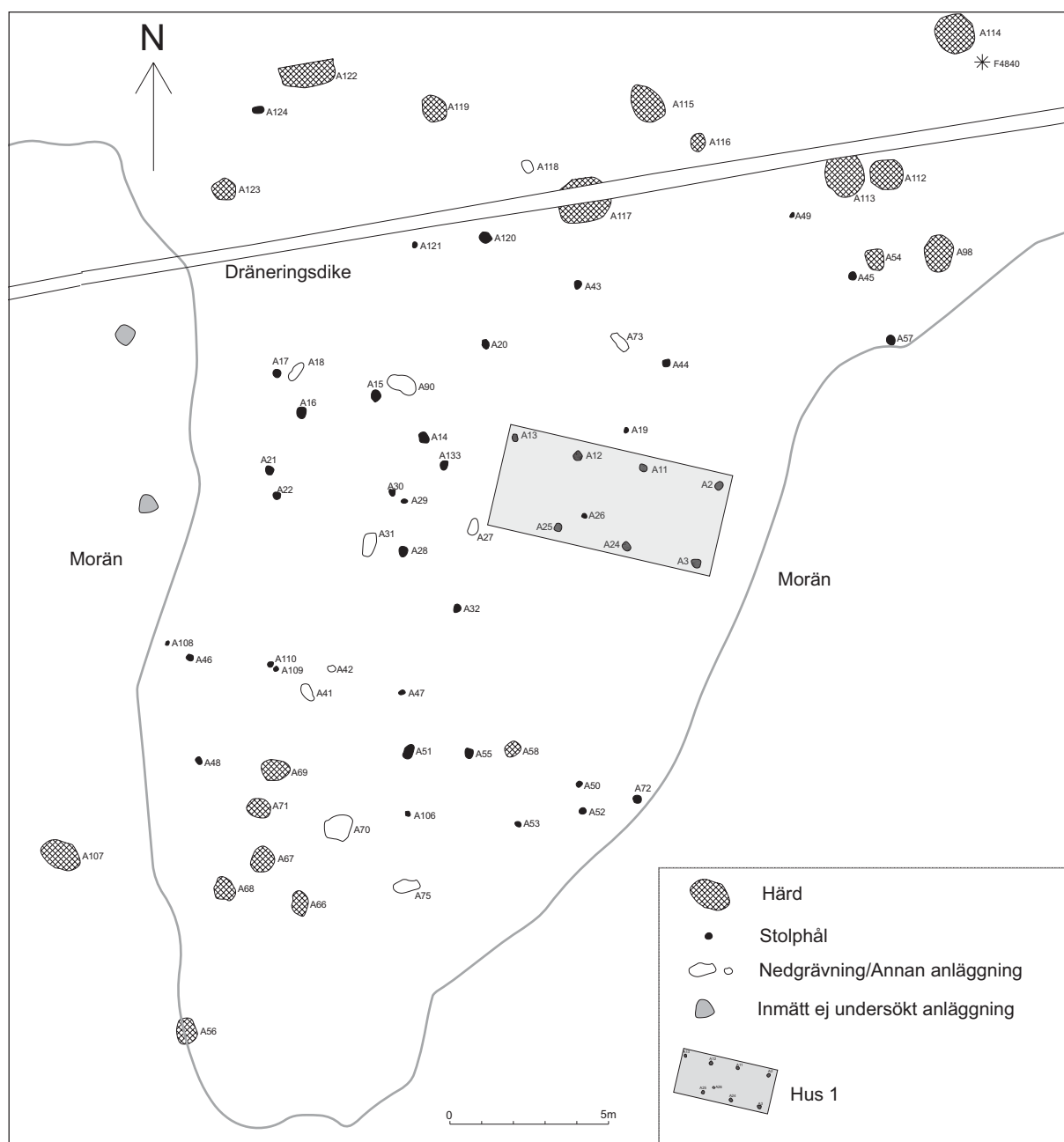
Härdar

Sammanlagt undersöktes 37 härdar inom ytan. De var främst placerade norr och söder om huset på höjden samt på och kring den sandiga ytan vid littorinagrussvallen. Storleken varierade från 0,45-2,04 m och djupet mellan 0,05-0,31 m. Planformen var oval eller rundad och profilformen mestadels flack eller rundad, ett fåtal härdar var oregelbundna i plan och profil. De grundaste härdarna representerade härdbottnar, där resten av anläggningen gått förlorad. Nästan en fem-

tedel av härdarna var störda och hade under modern tid påverkats av plogar och täckdiken. Fynd påträffades i nio av härdarna och fyndmaterialet bestod av enstaka brända ben, keramik, slaget stenmaterial och bränd lera. En härd skilde sig från mängden, A78, där det framkom keramik, olika sorters slagen flinta, ett slipat sydsandinaviskt flintavslag och en kärna i samma material. Flera av flintorna, däribland kärnan, är brända. Det slipade avslaget är neolitiskt och den ordoviciska flintan kan möjligen indikera mesolitikum. Härden tolkades som omgrävd och använd upprepade gånger då det fanns flera lager i den. I övrigt är det svårt att utifrån fyndmaterialet datera härdarna. Två av härdarna norr om huset (A114 och A115) kunde, som tidigare nämnts, genom ¹⁴C-datering knytas till bosättningsfasen för Hus 1. Det är även troligt att några av härdarna söder och sydost om huset tillhört samma tidsperiod. Det enda analyserade ¹⁴C-provet från området sydost om huset gav dock en datering till mesolitikum (A58, se bilaga 9). Denna datering stämmer väl överens med övriga mesolitiska aktiviteter på ytan. För övrigt kunde inga konstruktioner eller andra anläggningar direkt kopplas till härdarna.

Nedgrävningar

16 anläggningar tolkades som nedgrävningar undersöktes på ytan. De påträffades företrädesvis på platån, nära huset samt vid littorinagrussvallen. Längden varierade mellan 0,22-1,9 m och djupet mellan 0,06-0,28 m. I plan var de främst rundade, ovala eller oregelbundna och i profil flacka, rundade eller oregelbundna. Endast tre av nedgrävningarna innehöll fynd, som i två anläggningar utgjordes av slaget sten-

Figur 9. Plan över Hus 1 med omkringliggande anläggningar.

material. Fyndmaterialet i den tredje nedgrävningen, A134, var större och mer varierat, den var dessutom den klart största av alla nedgrävningar. Denna nedgrävning A134 var belägen i moränen vid den östra schaktkanten. Nedgrävningen tolkades som en avfallsgrop från järnålder, då det bland fynden fanns keramik, bränd lera, järnföremål och brända ben. Eventuellt kan A134 kopplas till bosättningen i Hus 1.

Skärvstenssamling

En skärvstenssamling (A82) påträffades och undersöktes i den centrala delen av ytan (bilaga 4). Den utgjordes av ett 1,5x1,4 meter stort område fyllt med en blandning av skärvsten och icke eldpåverkad sten. Den var 0,06 m djup, fyllningen hade inslag av kol

och ett bränt flintavslag framkom. Anläggningen var placerad mellan den naturliga moränkanten och den sandiga ytan vid littorinagrusvallen. Den har tolkats som medvetet utkastad skärvsten med tanke på närheten till hårdarna och förekomsten av bränd flinta i fyllningen.

Andra anläggningar

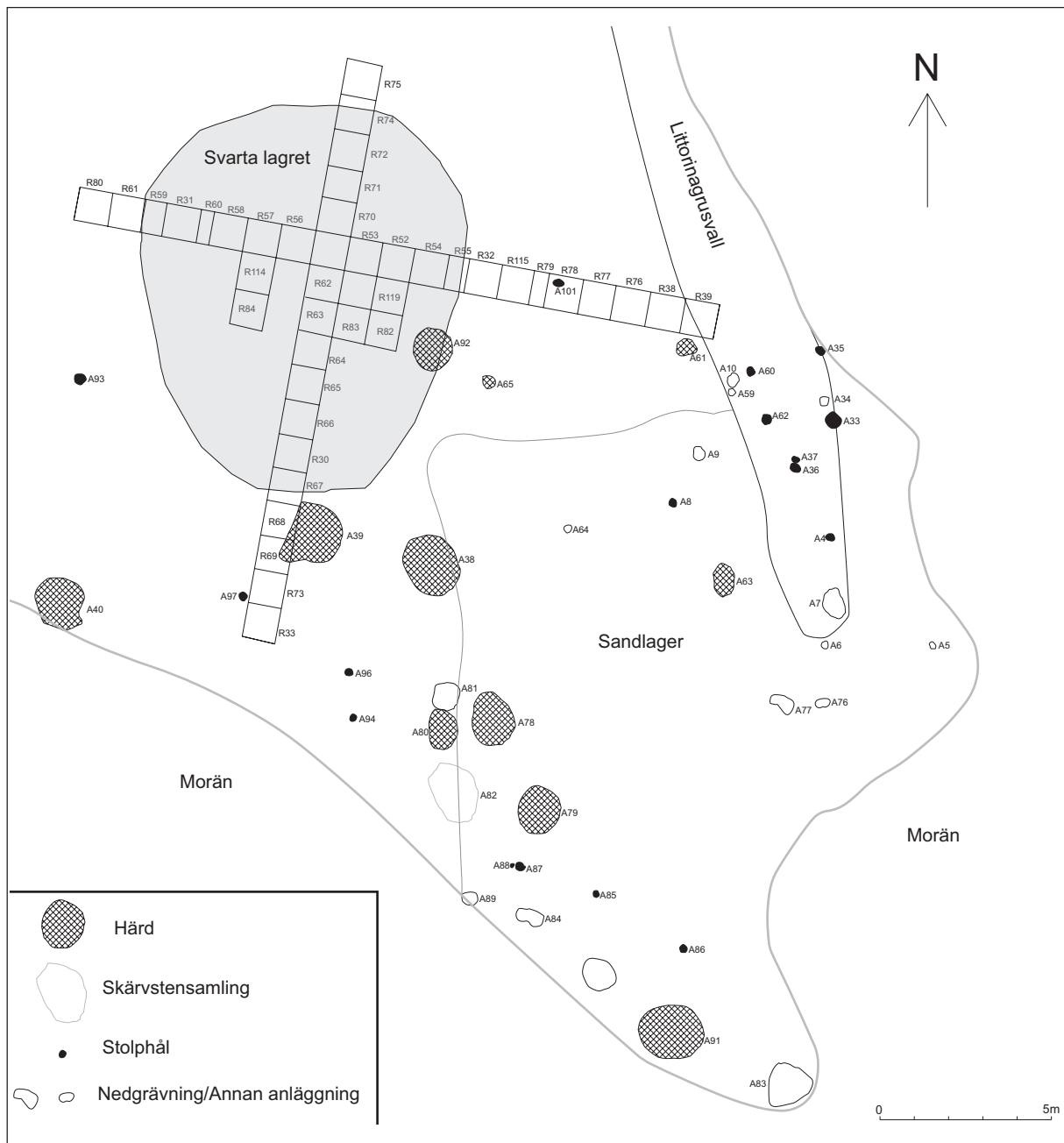
Denna kategori innefattade svårdefinierade anläggningar som inte passade i någon av de andra kategorierna, de hade inte sällan diffusa begränsningar, nedgrävningskanter och oenhetlig fyllning, men tolkades ändå som anläggningar. Elva andra anläggningar undersöktes, alla placerade nära hård- och stolphålskoncentrationerna. Längden varierade mel-

lan 0,2-0,92 m och djupet mellan 0,08-0,28. Planformen var företrädesvis oval eller rundad och profilformen oregelbunden, rundad eller flack. Enbart en av anläggningarna innehöll fynd, ytligt påträffad keramik.

Det svarta lagret

Under förundersökningen framkom ett svart lager väster om Littorinagrussvallen. Kol från lagret daterades till mellanmesolitikum (7040-6390 BC Kal. 2Σ, se bilaga 9). Vid slutundersökningen kunde lagret begränsas och det omfattade uppskattningsvis en yta på ca 109 m² och låg omkring 8,40 meter över havet. Lagret bestod av svart moig sand med stort inslag av

kol och sot och varierade i tjocklek mellan ett par centimeter till ca 0,18 m. Antalet påträffade fynd var tämligen ringa och bestod främst av slagen flinta, bergart och enstaka keramikskärvor. Fynden gick inte att helt säkert knyta till lagret. Lagret var inte synligt direkt efter avbaning utan överlagrades av gulbrun, lätt till mycket grusigt sand, ett svallgruslager. Det ovanliggande lagret hade en tjocklek som varierade mellan 0,14-0,38 m och var i motsats till det svarta lagret fyndförande. Det var anmärkningsvärt få anläggningar belägna ovanpå det svarta lagret och inga indikationer förekom som visade på anläggningar i det. Lagret tolkades som en naturligt avsatt markyta som översvallats av littorinahavet.

Figur 10. Bild över det svarta lagret i förhållande till Littorina grussvallen och angränsande anläggningar.

Fynd, yta 1

Fynden från yta 1 utgörs av stenmaterial, lera, keramik, metall samt material som växtlämningar, träkol, ben och harts. Det finns fynd från mesolitikum fram till järnålder. Huvuddelen av de tillvaratagna fynden från ytan härrör från de grävda rutorna. Det finns även fynd som härrör från en inledande ytinventering av området samt fynd som framkommit i anläggningar.

Stenmaterial

Stenmaterialet dominerar i både vikt och antal över de andra fyndkategorierna. I materialet finns både lokala och icke lokala råmaterial representerade. De icke lokalt förekommande råmaterialen består i huvudsak av sydkandinavisk flinta, kristianstadsflinta och ordovicisk flinta. De lokala bergarterna utgörs av porfyr, kvarts, kvartsit och hälleflinta. Sammanlagt tillvaratogs 1606 stenartefakter som tillsammans vägde 5851,9 gram.

Från ytan finns två svallgruslager som innehåller svallade fynd. Dessa två svallgruslager är avsatta av ancyclus- respektive litorinatransgressionen. Ser man till råmaterialfördelningen bland de svallade föremålen på de olika nivåerna uppvisar de en intressant tendens. I svallgruslagret som bildats av litorinatransgressionen tillvaratogs 130 svallade stenföremål. Av dessa utgjordes 77% av kristianstadsflinta, 10% av porfyr, 7% av ordovicisk flinta samt 6% av sydkandinavisk flinta. I lagret som ancyclusstransgressionen avsats var materialet betydligt fåtaligare, endast 12 svallade bitar. Av dessa utgjordes 83% kristianstadsflinta och 17% av porfyr. Det tillvaratagna materialet är således för litet för en statistisk analys. En intressant tendens i materialet är variationen i de använda råmaterialet från litorinasvallgruslagret.

Pilspetsar

I samband med undersökningen av ancyclus- och litorinatransgressionslagret påträffades två lancettmikroliter (F1012, F3993) samt två mikrolitfragment? (F1006, F4012). Samtliga mikroliter och mikrolitfragment? var av kristianstadsflinta. En av lancettmikroliterna uppvisade spår av svallning. Lancettmikroliterna var producerade utifrån mikrospån.

Från matjordslagret tillvaratogs dessutom tre tvärpilar och två flathuggna pilspetsar vid en inledande ytinventering.

Yxor

Från ytan finns tre kärnyxor av porfyr, (349, 1515, 2606) Två av kärnyxorna tillvaratogs i sanden under litorinatransgressionslagret. Kärnyxorna är tresidigt tillslagna med en tydligt markerad egg.

I området runt hus 1 tillvaratogs en fragmentarisk rombisk skafthålsyxa (4840). Yxan utgörs av en eggdel som brutits av vid skafthålet. Yxan dateras till yngre bronsålder.

Utöver detta finns åtta fragment av slipade neolitiska flintyxor, (1008, 1557, 1569, 1573, 1651, 2476, 5526). Dessa framkom vid rutgrävning i litorinasvallgruslagret. Yxfragmenten är dock av ett yngre dato än lagret och härrör från en aktivitet uppe på ytan. Fragmenten visar att yxorna blivit utsatta för eld och fragmenterats genom bränning. Hur många yxor fragmenten representerar är omöjligt att svara på. Två fragment med passning visar dock att de kommer från samma yxa.

Mikrospån

Av de sammanlagt 14 mikrospån sin hittades var tre rensfynd, resten utgjordes av rutfynd. Stratigrafiskt gick det inte att knyta fynden till avgränsade lager. Nio var av kristianstadsflinta, fyra av sydkandinavisk flinta och en av ordovicisk flinta. Antalet intakta mikrospån uppgick till sju stycken. Mikrospånens bredd understiger tio mm och är slagna med både direkta och indirekta slag.

Kärnor

Totalt framkom 21 kärnor och 18 kärnfragment. Som råmaterial dominerar kristianstadsflintan med 14 hela kärnor och 15 fragment. Bland andra råmaterial finns en kärna av hälleflinta, två av porfyr, två av ordovicisk flinta.

Det finns både bipolär- och plattformskärnor representerade i materialet från ancyclusvallgruslagret. Det finns inga mikrospånkärnor tillvaratagna från yta 1.

Skrapor

Av de 12 skrapor som påträffades var 8 av dem av kristianstadsflinta, två av sydkandinavisk flinta och en av porfyr. Tydligt är att kärnorna tillverkats av stycken där en eller flera sidor retuscherats. Endast två avlagsskrapor finns i materialet. En kärna har motställd retusch, dvs att två kanter har retuscherna slagna åt varsitt håll, (nr 2450). Två stycken skrapor går att datera till mesolitikum då de var svallade, bl a den med motställd retusch. Den andre utgörs av ett kärnfragment som sekundäranvänts som skrappa, (nr 2486).

Bränd lera och lerklining

Sammanlagt togs 1724 g lera tillvara. Av detta utgjordes 1510 g av lerklining. Den innehöll förkolnade växtrester samt avtryck från kvistar och vidjor. Resten bestod av bränd lera som inte närmare går att definiera. Leran är det material från grävningen som främst går att knyta till anläggningar, som härdar, nedgrävningar och stolphål. I övrigt går det ej att härleda materialet till någon bestämd aktivitet eller särskild konstruktion.

Keramik

Keramiken som påträffades på yta 1 framkom främst genom rutgrävning. Den sammanlagda vikten uppgår till 1010 g. Samtidig keramik är förhistorisk och

att dateras från mellanneolitikum till järnålder. Keramiken har sakordsdefinierats som kärl med undantag för en kruka och en kopp. En stor del av materialet utgörs av fragment vilka endast vägts. Skärvorna som uppgick till 68 stycken gavs ett större analytiskt utrymme. Av dessa var 59 brända i en oxiderande atmosfär. De resterande skärvorna är reducerat brända vilket beror på sekundärbränning och att de ursprungligen kommer från oxiderat brända kärl. Placeringen i eldstaden vid lerbränningen kan också ha inverkan i sådan process.

All keramik var magrad med krossad granitisk bergart. Ytbehandlingen har gjorts genom glättning.

Endast ett antal skärvor går att kronologiskt bestämma då fragmenteringen av keramiken är hög och få tidsindikerande form- och dekorelement har bevarats.

En bukskärva, (nr 1261), har form och dekor som närmast bär drag från mellanneolitikum B, med kamornerade, vertikala vinklar. Skärvan påträffades vid rutgrävning i littorinalagret.

I littorinalagret framkom också två skärvor från senneolitiska kärl. Dessa utgjordes av rester från en mynning och en buk. Mynningsskärvan är utåtriktad med en kamstämplad rand och taggträdsornamentik vid övergången mot skuldran. Tjockleken på godset är 7 mm för bukskärvorna och 6 mm för mynningen. De är måttligt magrade med krossad bergart med kornstorlek upp till 3 mm och har oxiderat brända utsidor. Skärvorna är samtliga rutfynd från littorinalagret.

En skärva är en mynningsbit med brottyta från en randfästad hank. Den har en låg profil och torde häröra från en kopp eller skål från yngre bronsålder.

I anläggning 134 tillvaratogs delar från en halv kruka. Vikten uppgick till 194 g. Formen var S-formad med en plan botten. Godset var oxiderat bränt med svart utsida. Magringen bestod av fint krossad bergart med inslag av svallad sten med en storlek upp till 10 mm. Med järnföremål i anläggningen och godsets form torde dateringen knytas till äldre järnålder. I anläggningen låg också skärvor från ett reducerat bränt kärl.

Järn

Materialet med järn består av slagg och föremål. Slaggförekomsten vägde 380 g och fanns spridd över hela ytan, ett fragment har typologiskt bestämts till smidsslagg.

De järnföremål som framkom vid undersökningen av yta 1 kom enbart från en nedgrävning, (A134). De är kraftigt korroderade men har sakordsbestämts efter röntgenfotografi. De utgörs av 1 beslag med nihål, 1 spik, 4 nitlar och 1 föremål som närmast liknar en pincett. Den totala vikten av föremålen uppgår till 76 g.

Organiskt material

Det organiska materialet utöver benen består av tre sädeskorn, ett hasselnötsskal och en fruktkärna. Samtliga var brända och påträffades vid vatten-sällning.

Undersökningens genomförande och resultat: Yta 2

Metodval och genomförande

Undersökningen inleddes med att en 6105 m² stor yta banades av med hjälp av maskin ned till kulturlagernivå och/eller anläggningsnivå. Avbaningen inom ytan skedde i flera etapper och kan sammanfattas i tre steg:

1. Avbaning av matjorden.

Undersökning av kulturlager A682, A685, A734 och A735 genom rutgrävning och undersökning av de anläggningar som kom direkt under matjorden.

2. Avbaning av kulturlager. (A682, A685, A734, A735)

Undersökning av de kulturlager som påträffades under dessa, A724 och A727 genom rutgrävning och undersökning av de anläggningar som framkom vid andra avbaningen.

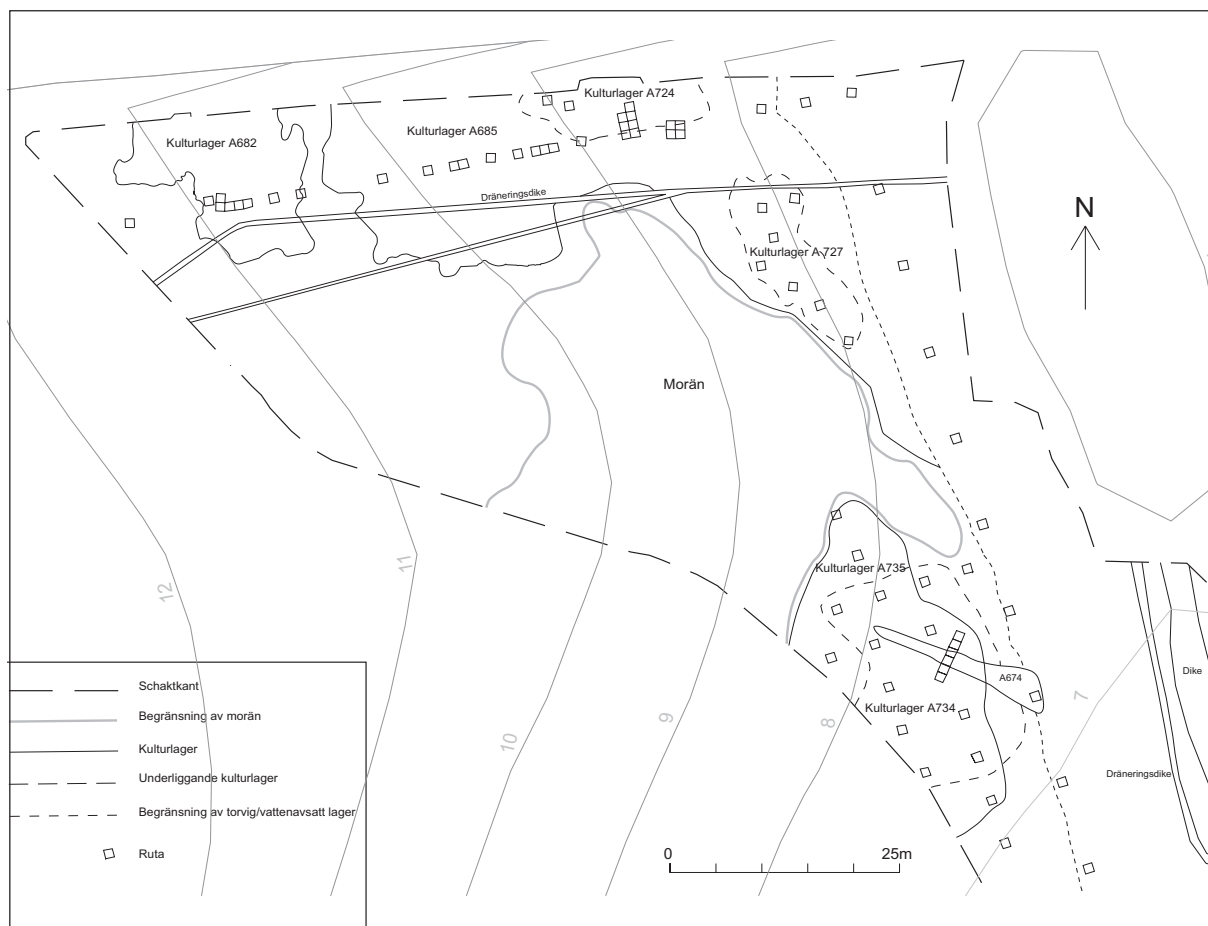
3. Avbaning av kulturlager. (A724, A727)

Undersökning av de anläggningar som framkom.

Sammanlagt handgrävdes 73 kvadratmeter rutor inom undersökningsområdet. Rutorna grävdes för att få en uppfattning om lagrens karaktär, fyndinnehåll och begränsning. I de större kulturlagren (A682 och A685) togs rutorna upp var tionde meter i en linje i öst västlig riktning. I kulturlagren A734 och A735 grävdes rutorna var femte meter medan rutorna i A724 och A727 blev slumpvis utlagda. Då fyndregistreringen skedde fortlöpande med grävningen kunde en förtätning av rutorna göras där fyndkoncentrationer/aktivitetsytor och anläggningar påträffades.

Antalet rutor fördelade sig på följande sätt. I kulturlagren A682 och A685 handgrävdes 32 kvadratmeter rutor. I de underliggande kulturlagren (A724 och A727) som framkom när det översta lagret schaktats bort handgrävdes två respektive sju kvadratmeter rutor. I undersökningsområdets sydöstra del påträffades efter den första avbaningen kulturlager A735 och kulturlager A734. I de och i anslutning till dem handgrävdes 16 kvadratmeter rutor, utöver de sex rutor som togs upp i en profil genom den röjningsvall (A674) som var belägen i kulturlager A735 och ovanpå kulturlager A734.

För att undersöka området närmast våtmarken vad det gällde fyndinnehåll, grävdes ytterligare nio kvadratmeter rutor var tionde meter i nord sydlig riktning.

Figur 11. Plan över grävda rutor på yta 2.

Alla rutor grävdes lagervis och i stick om 0,10 m. Kulturlagrens djup varierade kraftigt från 0,03–0,40 m och grävdes i 1 till 4 stick. Majoriteten av kvadratmeter rutorna grävdes i kvadranter, endast arton stycken grävdes i hela kvadratmetrar. Materialet från rutorna vattensållades genomgående under undersökningen.

Vid undersökningen av kulturlager A682 och A685 visade det sig att kulturlagren var mycket omrörda. Fyndmaterialet som framkom var blandat med fynd från både förhistorisk och historisk tid. Med anledning av detta grävdes inte fler meterrutor utan lagren schaktades bort. De andra kulturlagren schaktades också bort med maskin efter att de undersökts genom rutgrävning. Detta för att se om det kom anläggningar under lagren.

Vid bortschaktandet av kulturlager A682 och A685 framkom utöver ett fåtal anläggningar och ytterligare kulturlager (A724 och A727) ett ca 150 m² stort område med årderspår. Årderspår och anläggningar påträffades även under de framkomna kulturlagren. Årderspår renades fram i plan och lodfotograferades från en skylift. Fotodokumentationen gjordes dels med digitalkamera och dels med vanlig kamera i både svart/vitt och dia.

Inom området lämnades fem längre profilbänkar. Långprofilerna upprättades för att få en uppfattning

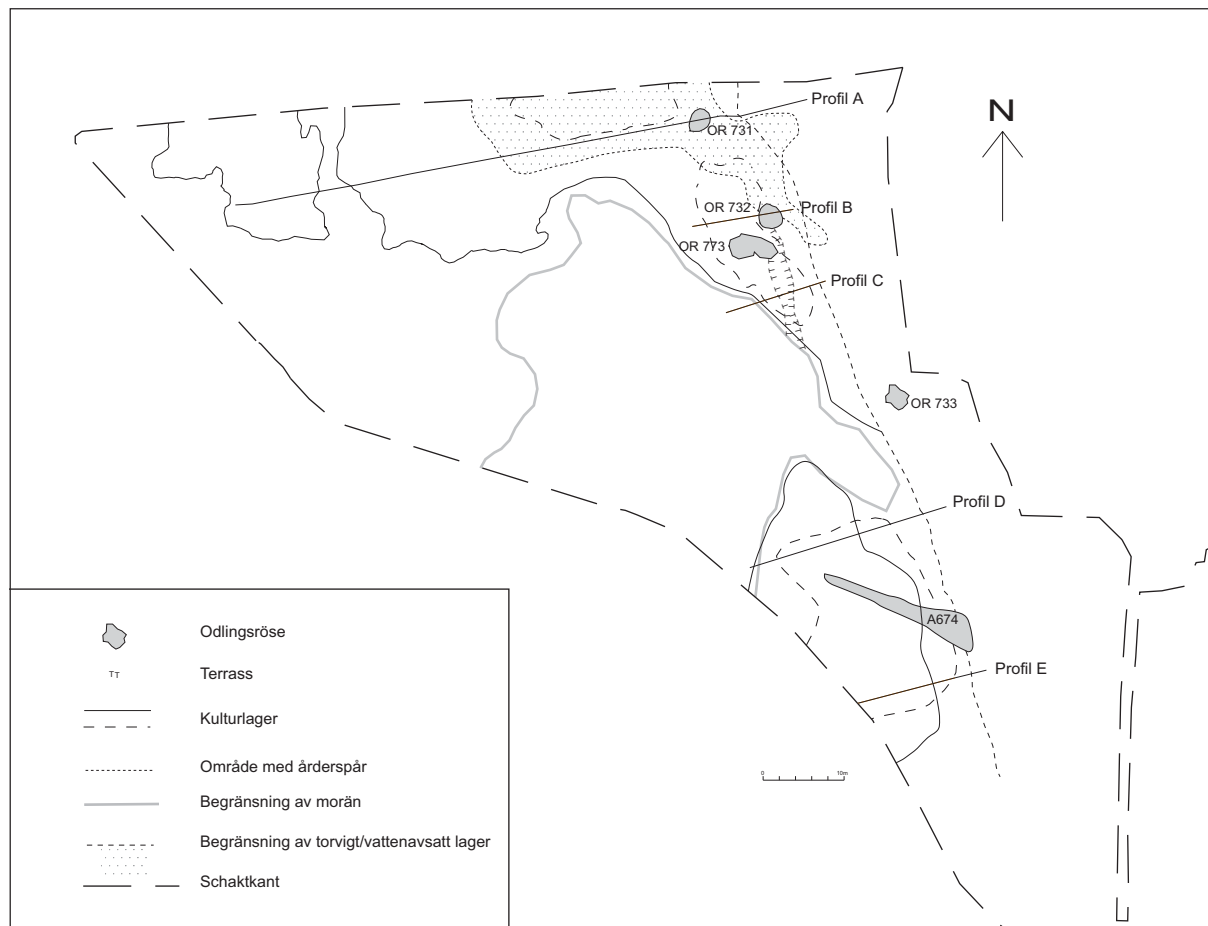
om kulturlagrens stratigrafi och begränsning, och för att se hur de boplatsavsatta kulturlagren, agrarhistoriska lämningarna, och de odlingspåverkade kulturlagren inom området förhöll sig till varandra.

En långprofil sparades genom kulturlager A682 och A685 i öst - västlig riktning, från krönet ned mot våtmarken. Ytterligare två profiler sparades på var sin sida om stensträngen genom kulturlager A734 och A735 i områdets sydöstra del. Inom samma område dokumenterades även kvadratmeter rutornas profil i en linje i nord sydlig riktning. Slutligen togs två profiler upp genom kulturlager A727 och årderspårområdet, dels genom odlingsröse A732 och dels genom en terrass och odlingsröse A773.

Alla långprofiler beskrevs och ritades i profil i skala 1:20.

I våtmarken som begränsade området åt öster grävdes ett djupschakt med maskin. Det gjordes för att se om det fanns organiska lager bevarade i våtmarken. Vid schaktningen påträffades dock inga sådana lager.

Alla anläggningar som framkom grävdes till hälften, beskrevs och ritades i profil i skala 1:20. Om anläggningarna ansågs kunna ge ytterligare information grävdes hela anläggningen. När det ansågs nödvändigt vattensållades fyllningen.

Figur 12. Långprofilernas placering på yta 2.

Det arkeologiska källmaterialet

Anläggningar

Sammanlagt påträffades och undersöktes 260 anläggningar inom ytan. Anläggningarna var framförallt belägna på den sandiga platån i områdets västra del samt i den nordöstra delen ner mot den vattensjuka svackan. Den nästan totala avsaknaden av anläggningar i det blockiga moränområdet samt i området med odlingslämningar i delområdets södra del var mycket markant, liksom förekomsten av större anläggningstomma ytor på den västra platån (se bilaga 5). På flera ställen påträffades recenta diken. Dessa löpte främst i öst-västlig riktning och hade i flera fall förstört de förhistoriska lämningarna. För fullständig anläggningslista hänvisas till bilaga 7. De analyserade ¹⁴C-proverna visade på aktivitet på ytan från mesolitikum fram till romersk järnålder med en markerad aktivitetsfas omkring 1000 BC och en runt år 0 (se bilaga 9). På grund av den långa tidsperioden som området varit utnyttjat var ett av problemen att separera lämningar från olika aktivitetsfaser inom ytan.

Stolphål

Inom området framkom 146 stolphål. Majoriteten av dessa var placerade på den sandigt-grusiga platån i väster (se figur 14). På platån fanns olika mindre grupperingar dock utan att några tydliga konstruktioner kunde urskiljas. Det framkom även en grupp stolphål i närheten av och under odlingslämningarna i den nordöstra delen. Storleken på stolphålen varierade från en längd på 0,12-0,8 m. Vad det gäller de större måttuppgifterna räknades även nedgrävningarna för stolparna med. Djupet varierade från 0,05-0,65 m och profilformen var framförallt rundad eller u-formad. Endast 12 av stolphålen innehöll fynd. Fyndmaterialet bestod främst av slaget stenmaterial och keramik. Utöver de stolphål som ingick i konstruktioner så ¹⁴C-daterades ytterligare ett (A772). Stolphålet var beläget under röjningsröse A732 och fick en datering till mesolitikum (6460–6080 BC, Kal. 2Σ, se Bilaga 9). Från de markkemiska studierna finns indikationer på att stolphålet fylldes igen med icke boplatsrelaterat material när stolpen togs bort (se Miljöarkeologiska laboratoriets del av denna rapport).

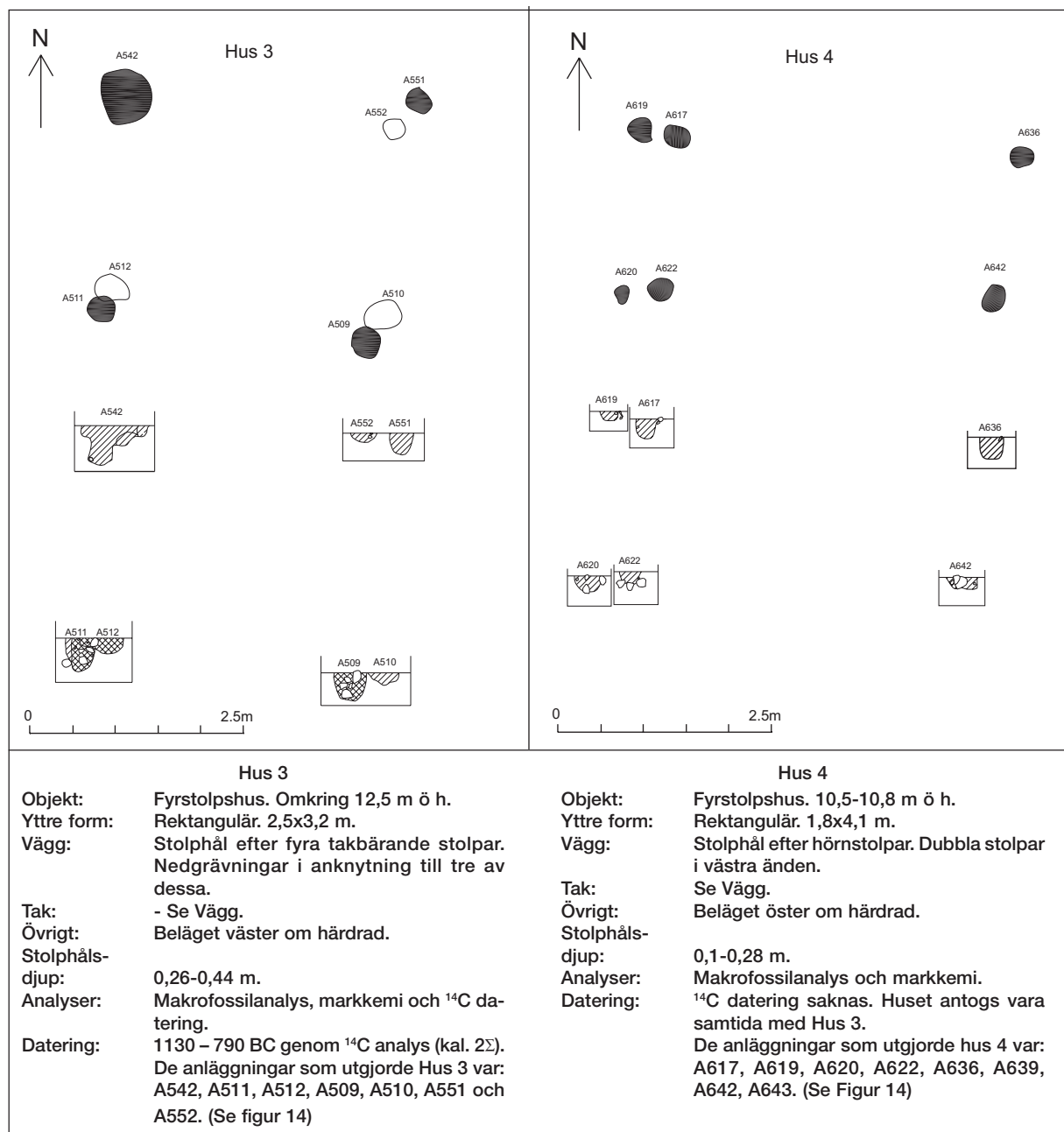
Den stora mängden stolphål, framför allt koncentrerad till den västra höjden tyder på att området varit intensivt utnyttjat.

Konstruktioner

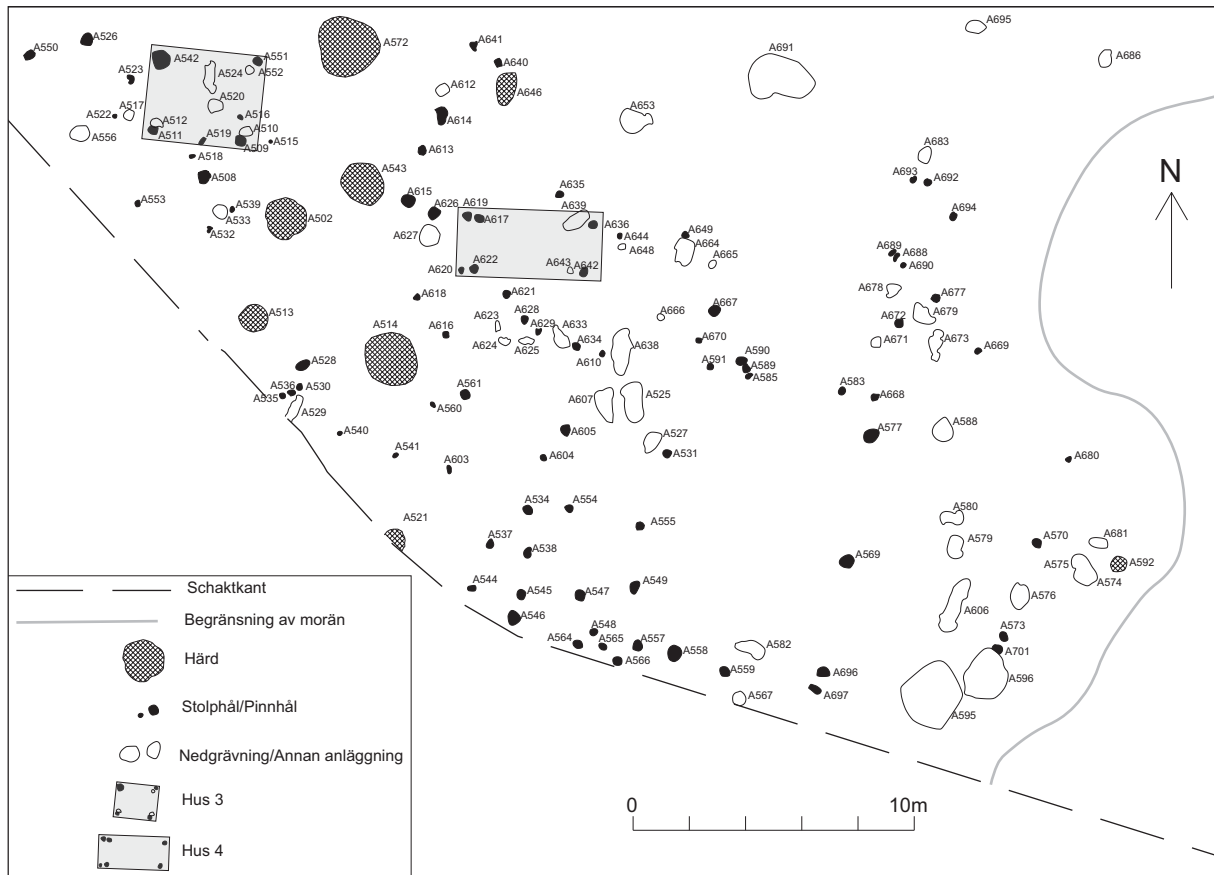
På den västra platån var andelen stolphål i förhållande till andra anläggningar var mycket högre på den östra sidan om en rad av härdar än på den västra. Två mycket tydliga anläggningstomma ytor noterades också. En var belägen på den södra delen av platån och avgränsades av stolphål. Öster om denna yta fanns ett antal nedgrävningar tolkade som avfallsgröpar. Lite längre mot norr fanns ytterligare ett större område vars enda anläggning var en avfallsgröp placerad i mitten av ytan. En del av stolphålen kan ha ingått i enkla konstruktioner vars funktion

inte går att uttyda idag. Det var på denna västra platå som det eventuellt gick att knyta ett antal stolphål till två olika huskonstruktioner – Hus 3 och Hus 4.

De två huskonstruktionerna kunde inte urskiljas vid avbaning utan blev tydliga först efter snittandet av anläggningarna då stolphålen framstod som lika till såväl form, djup och fyllning. Makrofossilanalyserna visade på hushållsavfall så som exempelvis förkolnad säd. En möjlig tolkning är att Hus 3 och Hus 4 kan ha utgjort köksdelen i någon större konstruktion (se Miljöarkeologiska laboratoriets del av denna rapport). ¹⁴C-analyserna i Hus 3 utfördes på makrofossilt material från A509 och A542 och gav en datering till yngre bronsålder (1130–790 BC, Kal. 2Σ). Denna typ av hus är vanliga från bronsålder och upp i medeltid.

Figur 13. Hus 3 och hus 4.

Figur 14. Plan över Hus 3 och Hus 4 med omkringliggande anläggningar.

Öster om de två huskonstruktionerna daterades en avfallsgrop (A691) till samma period, samma datering fick även en härdgrop (A513) placerad söder om husen (se figur 14). Fynd av rabbad keramik, spridd över hela ytan, förstärker intrycket av en större bosättning. Avsaknaden av större huskonstruktioner i anknytning till Hus 3 och Hus 4 gjorde att ytan tolkades som utkanten på en boplatz eller aktivitetsyta från yngre bronsålder där boplatsens centrala delar var belägna högre upp i backen i väst eller syd-väst.

Pinnhål

Stolphålsliknande anläggningar med en diameter mindre än 0,10 m definierades som pinnhål. Nio pinnhål påträffades på ytan (se figur 14). Sex av dessa var placerade på den östra, lägre belägna, delen av området. Diametern varierade mellan 0,05-0,1 m och djupet mellan 0,04-0,12 m. Profilformen var u-formad eller spetsig. Pinnhålerna kunde inte knytas till några konstruktioner.

Härdar

Inom yta 2 påträffades och undersöktes 16 härdar. Alla utom en återfanns på den sandiga platån i väster. Den sista härdan var placerad i moränen strax öster om detta område (se figur 16). Längden på härdarna varierade från 0,4-2,6 m och djupet mellan 0,05-0,48 m. De två grundaste härdanläggningarna karakteriserades som sotfläckar eller härdrester.

Profilformen var oftast flack eller rundad, två härdar hade oregelbunden profilform. Planformen var rund eller rundad. Utifrån lagerföljderna och skärvenstens karaktär tolkades flera av härdarna som återanvända vid upprepade tillfällen. De utförda vedartsanalyserna visade dock på ett mycket homogent material i härdarna vilket motsäger tolkningen av upprepad användning då ett mer blandat vedmaterial borde bli resultatet (för vedartsanalysen se bilaga 11). Endast enstaka fynd framkom i härdarna och bestod av keramik och slaget stenmaterial.

Fem av de största härdarna var placerade på rad i nordsydlig riktning (A514, A521, A543, A563, A572). ¹⁴C-analyser gjorda på kol från dessa härdar ger en datering till omkring år 0 (se figur 15). Detta var också de enda anläggningar som genom ¹⁴C-metoden daterades till äldre järnålder på yta 2.

Inga övriga anläggningar kunde kopplas till härdraden, det verkade snarast som att man, som tidigare nämnts, hade undvikit att placera anläggningar i närheten av härdarna, vilket skapade ett anläggnings-tomt område väster och öster om härdraden (se figur 16). Det var också tydligt att väster om härdraden bestod anläggningarna till större del av nedgrävningar, rännor och så kallade andra anläggningar och öster om härdraden främst stolphål. Det är därför möjligt att vi här kunde urskilja olika aktivitetsytor inom en boplatz där härdarna utgjort någon form av gränsmarkering mellan olika delar.

En av härdarna på ytan (A513) skiljde sig från de övriga. I förhållande till längden var den mycket djup ($L=0,95/D=0,48$) vilket gjorde att den snarast borde kategoriseras som en härdgrop. Stenmaterialet i härden utgjordes av mycket stora, tätt packade stenar och den verkade inte vara återanvänd som flera av de övriga härdarna. Analys av den magnetiska susceptibiliteten antydde att materialet inte eldats speciellt hårt (se Miljöarkeologiska laboratoriets del av denna rapport). ^{14}C -analyser från härden gav en datering till bronsålder (1260–830 BC, Kal. 2Σ) vilket gör den samtida med Hus 3. Det gick dock inte att funktionsbestämna härden närmare.

Rännor

Sju avlånga anläggningar, tolkade som rännor, undersöktes. Dessa var främst belägna i det nordvästra hörnet av området (se figur 16). Längden varierade från 1,0-4,4 m och bredden 0,2-0,5 m. Profilformen var flack eller regelbunden och djupet varierade mellan 0,08-0,3 m. Djupet varierade också kraftigt inom de enskilda anläggning och vid flera tillfällen hade stolpar grävts ner i rännan. Fynd framkom i tre rännor. Fyndmaterialet bestod av enstaka bitar slaget stenmaterial och keramikfragment.

I nordvästra hörnet fanns en samling av fyra rännor (A593, A594, A600, A608) som omringade en större härd (A597) i något som såg ut som en medveten konstruktion (se figur 16). Den markkemiska analysen av prover från dessa anläggningar samt växtmaterialet visade att fyllningen var av tydlig boplatskaraktär. Troligtvis har rännorna använts som avfallsgropar. De analyserade ^{14}C -proverna har inte givit någon enhetlig datering för detta område utan har givit dateringar till både mesolitikum och neolitikum. (A597, 4340 – 3990 BC. Kal. 2Σ och A600, 3650 – 3350 BC. Kal. 2Σ. Se bilaga 9).

Nedgrävningar

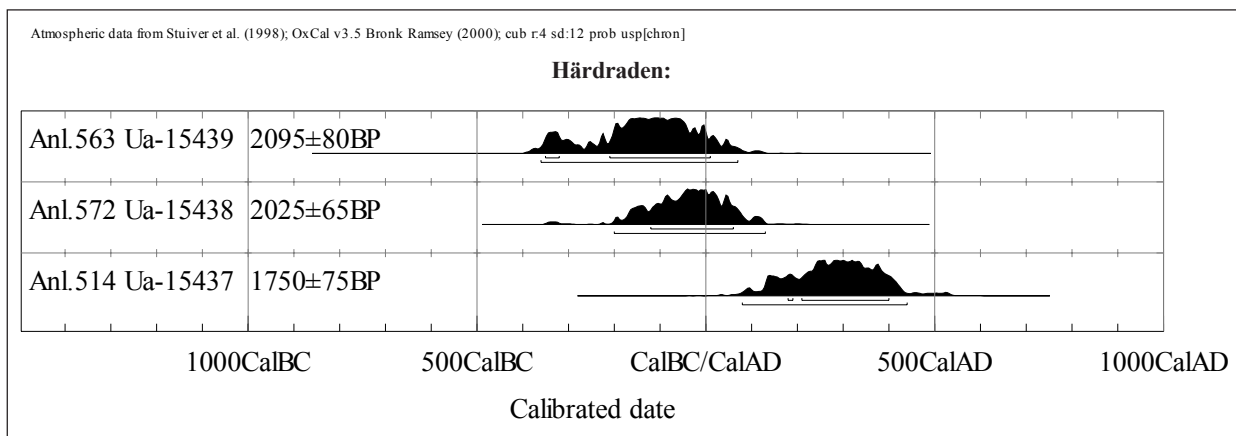
På ytan framkom 62 anläggningar tolkade som nedgrävningar. Dessa återfanns förutom på platån i väster även under kulturlagren i norr och i nordöst (se

Figur 14). Längden på dessa varierade mellan 0,22-2,4 m och djupet mellan 0,06-0,68 m. Förreträdesvis var dessa anläggningar oregelbundna eller ovala i plan och profilformen var oregelbunden eller rundad. Fynd framkom i 23 anläggningar av denna typ. Fynden var mycket blandade och bestod främst av slaget stenmaterial, keramik och brända ben.

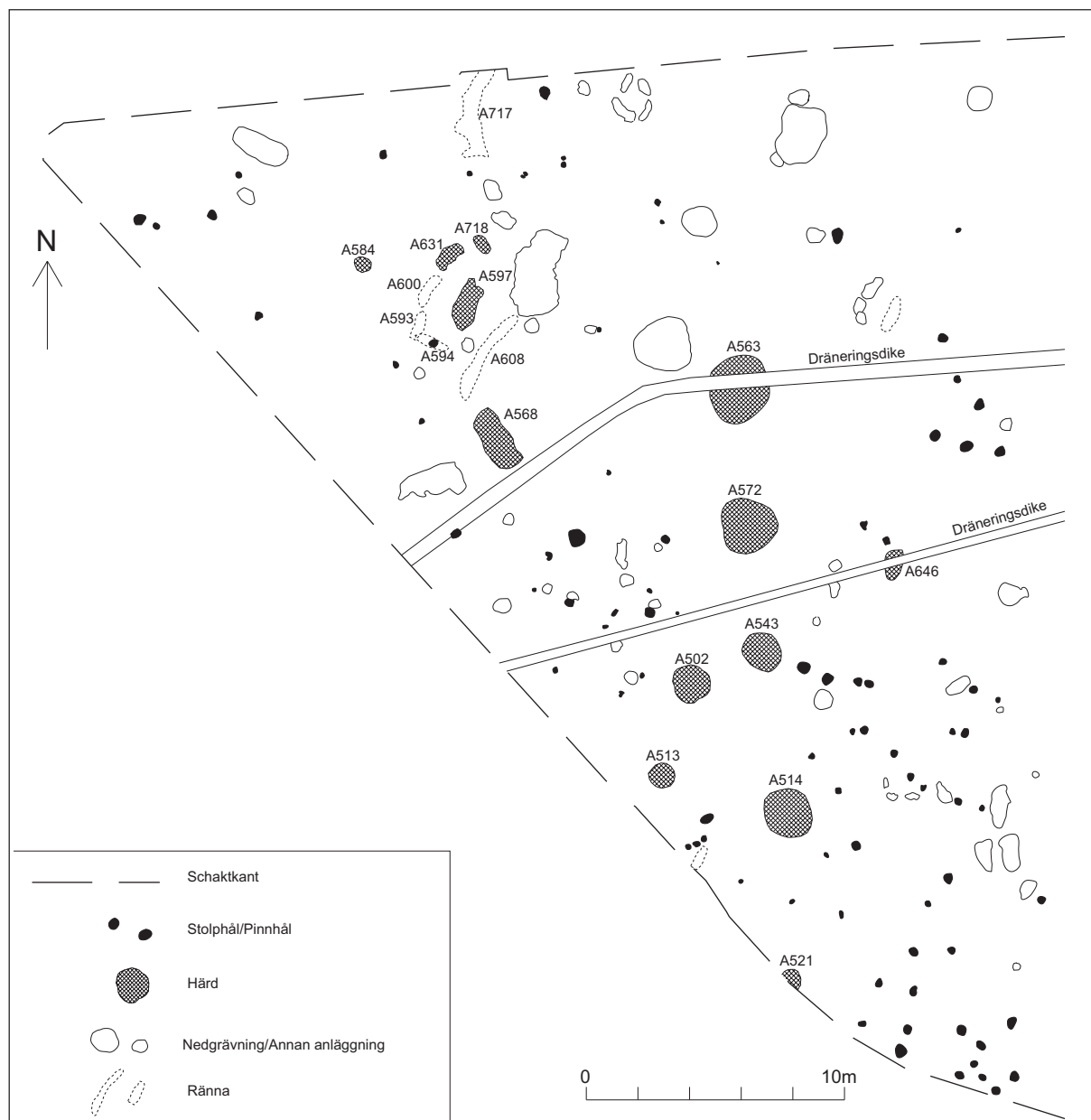
I sydöstra hörnet av den sandiga platån vid en förhållandevis anläggningstomt yta undersöktes två stora rundade nedgrävningar som var mycket lika både till fyllning och form (A595 och A596). Dessa innehöll ett förhållandevis stort och blandat fyndmaterial med keramik, slaget stenmaterial och brända ben. I närheten av dessa fanns ytterligare en nedgrävning som var mer oregelbundet avlång i formen men fyllning och fyndmaterial påminde mycket om de två andra (A606). Nedgrävningarna skiljde sig markant från övriga anläggningar i närheten och även placeringen invid den anläggningstomma ytan var utmärkande. Från anläggning A595 finns ett analyserat ^{14}C -prov. Detta gav en datering till mesolitikum (5990 – 5660 BC, Kal. 2Σ se bilaga 9). Eftersom dateringen inte överensstämde med fyndmaterialet bör den behandlas med försiktighet.

En nedgrävning (A574/A575) med en malsten i fyllningen påträffades cirka 5 meter nord-öst om dessa. Underliggaren hade rubbats något från sitt ursprungliga läge men bör ursprungligen ha varit placerad i denna anläggning.

Ytterligare en nedgrävning (A691) med ett stort fyndmaterial var belägen i områdets centrala del strax öster om den anläggningstäta sandiga platån. Fyndmaterialet bestod av bränd och obränd flinta, porfyr, keramik och brända ben. Nedgrävningen tolkades som en avfallsgrop och var belägen i ett, i det närmaste, helt anläggningstomt område. ^{14}C -analysen gav en datering till yngre bronsålder (1410 – 1010 BC, Kal. 2Σ, se bilaga 9). Detta innebar att den kunde knytas till samma aktivitetsfas som Hus 3. Avfallsgropens placering i ett för övrigt anläggningstomt område förstärkte intrycket av ytans uppdelning i olika aktivitetsytor.

Figur 15. Analyserade ^{14}C -prover från härdraden på yta 2.

Figur 16. De på rad placerade hårdarna på yta 2. Man kan här tydligt se avsaknaden av anläggningar i närområdet runt hårdarna. Här syns även rännor och andra hårdar.

Andra anläggningar

I kategorin annan anläggning placerades svårdefinierade anläggningar som inte passade in i någon av de övriga kategorierna. Tjugo anläggningar av denna typ undersöktes och de var placerade i områdets västra och norra delar (se bilaga 5). Längden varierade från 0,35-3,44 m men låg vanligtvis under en meter. Djupet varierade från 0,08-0,29 m. Planformen var oftast oregelbunden till oval och profilformen flack, oregelbunden eller rundad. Endast sex av dessa anläggningar innehöll fynd och de utgjordes främst av slaget stenmaterial.

En mycket stor (A645) och fyra mindre anläggningar (A578, A586, A637, A708) tolkade som and-

ra anläggningar var belägna i det komplex av rännor och hårdar som fanns i det nordvästra hörnet av undersökningsområdet.

Kulturlager

På ytan kunde sex olika kulturlager definieras. Dessa mättes in och gavs anläggningsnummer enligt följande.

A682

Detta kulturlager var beläget i den nordvästra delen av området. Cirka 230 m² schaktades fram men lagret fortsatte in i den norra schaktkanten. Lagret undersöktes genom grävandet av åtta meterrutor samt

ytinventering. Det utgjordes av gråbrun något humös grusig sandig mo med inslag av mindre stenar. Tjockleken varierade mellan ett par centimeter i den södra delen till cirka 0,25 m i norr. Fynd framkom av både förhistorisk och historisk karaktär. Lagret tolkades på grund av sin omrörda karaktär som ett resultat av sentida plöjning eller jordflytning ner för sluttningen.

A685

Beläget i den norra delen av området. Lagret fortsatte in i den norra schaktkanten. Cirka 1000 m² schaktades fram och undersöktes med 22 meterrutor samt ytinventering. Lagret bestod av flammigt brun mycket humös fin sandig mo. Tjockleken varierade mellan ett par centimeter i de södra och västra delarna till 0,30 m mot norr. I östra delen ner mot våtmarken skedde en gradvis övergång till ett naturligt vattenavsatt torvigt lager. Övergångszonen var cirka 6-7 meter bred. Precis som A682 låg A685 på nivån omedelbart under ploglagret. A685 överlagrade A724 i den sydöstra delen men var placerat direkt ovanpå årderspår i de centrala delarna. Fynd av både förhistorisk och historisk karaktär. Tolkades på grund av sin omrörda karaktär som ett resultat av sentida plöjning eller jordflytning ner för sluttningen.

A724

Beläget under A685 i den norra delen av området och fortsatte in under den norra schaktkanten. Cirka 100 m² schaktades fram och undersöktes genom ytinventering samt att två meterrutor grävdes. Bestod av humös svart sotig sandig mo innehållande rikligt med kol. Enstaka större stenar fanns spridda i lagret. Lagret var mellan 0,13 och 0,3 m tjockt. Fynd påträffades i form av slaget stenmaterial, keramik och brända ben, inga recenta fynd. Årderspår som framkom under lagret visade på att det var omrört i samband med odling. Troligtvis har denna odling skett i förhistorisk tid.

A727

Beläget i nordöstra delen av området och gick delvis in under A685 och röjningsröse A732. Upptog en yta på cirka 130 m² och undersöktes genom att sju meterrutor grävdes samt genom ytinventering. Bestod av mycket humös brun till brunsvart fin sandig mo med rikliga inslag av kol och sot. Inslag av skärvig sten. Lagret var mellan 0,10 och 0,20 m tjockt. Fynd av slaget stenmaterial och keramik, inget sentida material. Årderspår under lagret visade på att det var omrört i samband med odling. Troligtvis har denna odling skett i förhistorisk tid.

A734

Beläget i den södra delen av området och fortsatte in i den västra schaktkanten. Cirka 340 m² schaktades fram och undersöktes med 16 meterrutor. A734 bestod av rödbrun något flammig humös sandig silt med inslag av kol. Tjockleken varierade från ett par centimeter till cirka 0,30 m. I den norra delen återfanns

A734 endast fläckvis. I den östra delen övergick lagret successivt till det mer torviga vattenavsatta lagret. A734 överlagrades av A735 och röjningsvallen A674 verkar vara anlagd på A734. I lagret påträffades rikligt med fynd av keramik och slaget stenmaterial. Stenmaterialet utgjordes till stor del av splitter. De daterbara fynden hänvisade främst till mesolitikum och senneolitikum. Lagret tolkades av Miljö-Arkeologiska Laboratoriet som avsatt genom odling och var således omrört (muntlig referens i fält).

A735

Beläget i den södra delen av området. Lagret begränsades i norr av moränkanten och i söder av terrasskanten, fortsatte dock in i schaktkanten i väster. Cirka 430 m² schaktades fram och undersöktes genom grävandet av 19 meterrutor samt ytinventering. Lagret bestod av rödbrun till gråbrun humös sandig silt med inslag av grus och varierade i tjocklek från ett par centimeter till 0,3 m. Överlagrade A734. I lagret påträffades rikligt med fynd av keramik och slaget stenmaterial. Stenmaterialet utgjordes till stor del av splitter. Fynden gav dateringar främst till mesolitikum och senneolitikum. Lagret tolkades av Miljö-Arkeologiska Laboratoriet som avsatt genom odling och var således omrört (muntlig referens i fält).

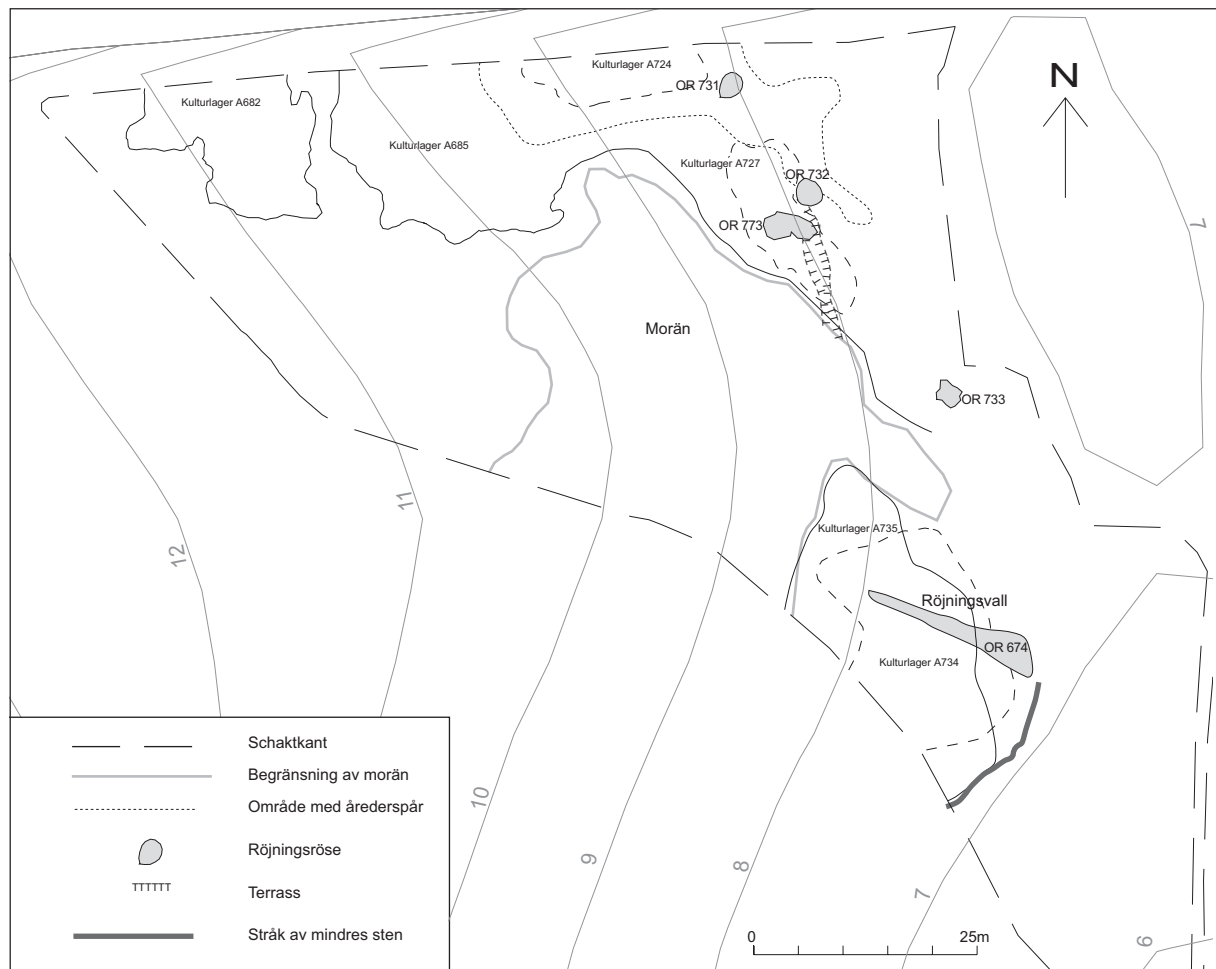
Agrarhistoriska lämningar

Nederst i den östra sluttningen, i övergången till den sumpiga svackan, framkom vid avbaning rester av fyra röjningsrösen, årderspår och en röjningsvall. Mellan två av röjningsrösen och moränområdet fanns spår av en terrasskant. Av de agrarhistoriska lämningarna undersöktes röstensvallen, terrasskanten och ett röjningsröse genom att profiler sparades. För mer ingående information se Metodkapitel på sidan 27.

Röjningsrösen, röjningsvall, terrass

Två av röjningsrösen (A731, A732) framkom redan efter första avbaningen av matjorden medan A733 påträffades vid grävning av en ruta och A773 dök upp vid avbaning av kulturlagret. I anslutning till A773 framkom samtidigt rester av en terrasskant. Terrasskanten sträckte sig mellan röset och kanten av moränområdet och var 15 meter lång och ca 2-3 meter bred. A731 och A732 var rundade till formen medan A733 och A773 hade ett mer oregelbundet utseende. Storleken på rösen varierade mellan ca 2-3 meter i diameter förutom A773 som hade en mer avlång form med en längd på 6 meter. Då endast botten av rösen återstod uppgick höjden till 0,10-0,20 meter. För mer ingående information om anläggningarnas utseende och storlek se bilaga 7.

Röjningsvallen (A674) framkom efter avbaning av matjorden och låg i områdets sydöstra hörn i väst-nordvästlig – östsydöstlig riktning. Den var oregelbundet långsmal till formen och något bredare åt söder. Vallen var 20,5 meter lång och 1-3,5 meter bred

Figur 17. Karta över odlingslämningar på yta 2.

och bestod av blandat stenmaterial med en storlek av 0,10–0,20 meter. Höjden på anläggningen varierade mellan 0,10–0,20 meter. Den smala delen av röjningsvallen tenderade att innehålla ett till storleken mindre stenmaterial. Röjningsvallen låg i kulturlager A735 och ovanpå kulturlager A734. För beskrivning av kulturlager/åkerjordlager se kapitel Kulturlager på sidan 33.

Söder om A674 påträffades en skålad yta med kulturlager (A734 och A735), vilken i norr avgränsades av röjstensvallen och i sydöst av ett ca 1-2 meter brett stråk av mindre sten i en svag båge mot öster och söder.

Studier av äldre kartor visar att områdets landskapsbild dominerades av ett mycket stort antal odlingsrösen och/eller gravar av olika storlek och form (Engman, 1998). De odlingslämningar som påträffades i form av rösen, röjningsvall och terrasskant kan vara rester/spår av bortodlade odlingslämningar från historisk tid. Detta utesluter dock inte att röjningsrösen kan ha börjat anläggas redan under förhistorisk tid. Ett tecken på det är att odlingslämningens bottenlinje ligger en bra bit under den moderna matjordens bottenlinje (Muntligen E-A Pedersen), vilket var fallet med de lämningar som framkom efter avbaning av matjord och kulturlager.

Årderspår

På norra delen av ytan i anslutning till röjningsrösen A731, A732 och A773, framkom vid avbaning av kulturlagren (A685, A724, A727) ett sammanhängande område med årderspår på en yta av ca 150 m² (se figur 17). Årderspår kan bland annat bevaras under rösen, gravar och lager, där fåroarna inte har suddats ut av senare tiders djupplöjning. I det här fallet hade årderspårerna skyddats/bevarats från senare odlingsverksamhet av ackumulerande lager i slutningen och ned i övergången mot den sumpiga svackan.

Användandet av årder finns belagt från neolitikum - järnålder men även från historisk tid, då årdret användes ända in på 1800-talet (Welinder/Pedersen/Widgren, 1998, s. 137 f, 340 ff). Med det följer att bruket av årder inte kan hänföras till någon speciell tidsperiod. Stratigrafiskt överlagrade odlingsröse A732 kulturlager A727, vilket i sin tur överlagrade årderspårerna. Årderspårerna under lagret visar att lagret var omrört av odling. För beskrivning av kulturlager/åkerjordlager se avsnittet Kulturlager på sidan 33. Det som säkert kan sägas är att årderspårerna här rör från en tidigare odlingsfas än den odlingsfas som odlingsröset representerar. Årderspårernas läge långt ned i slutningen och stratigrafin gör att man kan ställa sig frågan om de inte representerar en mycket

Figur 18. Årderspårerna på yta 2. Foto Kalmar läns museum.

tidig odling – från en period med torrare klimat – till exempel senneolitikum, äldre bronsålder, eller romersk järnålder. De kan alltså hypotetiskt vara samtida med de boplatzlämningar som fanns på ytan (muntligen Ellen-Anne Pedersen).

Pollenprover, ^{14}C och markkemiska analyser kan ge en möjlighet att tidsfästa årderspår, odlingslager och odlingsrösen. Förhållandet/relationen mellan de agrarhistoriska lämningarna, de omgivande kulturlagren och anläggningarna kan också förhoppningsvis redas ut genom analyserna. Analyserna och en vidare diskussion/tolkning redovisas i det miljöarkeologiska kapitlet i föreliggande rapport.

Fynd yta 2

Fyndmängden som framkom på yta 2 uppgick till en vikt av ca 10470 gram och innehöll 3266 fynd. Räknat efter vikt är stenmaterialet tydligt dominerande och utgör ca 78% av det totala materialet. Andra material utgjordes av ben, harts, keramik, lera, järnslag och järn.

Fyndens datering visar på en platskontinuitet från mesolitikum in i modern tid. Det moderna materialet utgörs av yngre rödgods, kritpipsfragment och ett mynt.

Det tillvaratagna materialet har påträffats i samband med ytinventering, ytrensningar samt vid rut- och anläggningsgrävning.

Stenmaterial

Bland stenmaterialet finns föremål av kvarts, kvartsit, hälleflinta, grönsten, porfyr och sandsten. Samtliga bergarter finns naturligt i området. Utöver detta fanns icke lokala material i form av sydiskandinavisk-, ordovicisk- och kristianstadsflinta. Av stenmaterialets totala vikt utgör flintan endast 30%. Vid en studie av antal blir bilden däremot annorlunda då antalet flintartefakter uppgår till 88%.

Pilspetsar

Från ytan har det tillvaratagits två lancettmikroliter och fyra mikrolitfragment?

Från yta 2 tillvaratogs fem tvärpilar, både som rut- och lösfynd. Tre är av sydiskandinavisk flinta och två av kristianstadsflinta.

En flathuggen pilspets med urnupen bas påträffades i A 664, (nr 2169). Den är av sydiskandinavisk flinta och representerar perioderna senneolitikum och/eller bronsålder.

Yxor

De yxor som hittades på yta 2 består av en kraftigt svallad kärnyxa av porfyr (nr 122) och tre trindyxor (nr 259, 1399, 5534). Trindyxorna utgörs av en hel yxa, ett fragment samt ett förarbete.

Från ytan tillvaratogs dessutom tjocknackig grönstensyxa (nr 3550). Yxan uppvisar tydliga spår efter

omslipning. Den kraftiga omslipningen gör att yxan erhållit en reducerad längd vilket ger ett knubbigt synintryck.

Av sydsandinavisk flinta påträffades endast ett släpat yxfragment (nr 1720).

Mikrospån

Sammanlagt påträffades 12 mikrospån. Fyra av dessa var av kristianstadsflinta och åtta av sydsandinavisk flinta. Sju stycken var rutfynd. Materialet från yta 2 visar en variation av mikrospån slagna med direkt och indirekt teknik.

Kärnor

Totalt framkom 44 kärnor. Råmaterialen till dessa fördelas av 29 i kristianstadsflinta, sju stycken av sydsandinavisk flinta, fyra av porfyr och tre av ordovicisk flinta.

Huvudparten av kärnorna definieras som övrig kärnor. Bland kärnorna finns dessutom två mikrospånkärnor, en handtagskärna samt en övrig mikrospånkärna.

Ett exempel på återanvändning av äldre flintmaterial är nr 402. Den var från början ett avslag som långt senare kom att användas som kärna. Detta syns på att de negativa reduktionsytorna är ”färska” i jämförelse med den äldre patinerade ytan.

Skrapor

Skraporna uppgår till 20 i antal. Varav 15 av kristianstadsflinta, tre av sydsandinavisk flinta samt två av porfyr. Skraporna uppvisar inga särskilda typer förutom nr 2324 som bär spår av flathuggning. En teknik som blir allmän först under senneolitikum.

Malstenar

Två malstenarna framkom som lösfynd, (nr 348, 2327). Dessa utgörs av en löpare av granitisk bergart samt en underliggare av grönsten.

Keramik

Allmänt: Den totala vikten av keramik från yta 2 uppgick till 1897 gram och utgjordes av sammanlagt 729 skärvor, fragmenten räknades inte. Två skärvor var av yngre rödgods. Övrig keramik är förhistorisk och går tidsmässigt att datera från tidigneolitikum till bronsålder. Keramiken framkom främst genom rutgrävning. Endast ett fåtal går att datera.

Den tidigneolitiska keramiken utgörs av en TNC-mynningsskärva med streckdekorerad rand. Halsen är dekorerad med sneda och raka mindre gropar. Den är välbränd med en rakt igenom röd kärna och är måttligt magrad med krossad bergart. Möjligen hör en annan bukskärva från samma period.

Senneolitisk keramik representeras av 6 bukskärvor som totalt vägde 14,3 gram. Godsets tjocklek var 6, 8, 10 och 11 mm och oxiderat bränt. Magringen var måttlig med krossad bergart. Orneringen är med kam och taggträdsornerat utom en som har punktlinjer.

Bronsålderskeramik representeras av rabbade kärl. Totalt 288 gram och 37 stycken. Mynningsskärvorna begränsas till två stycken. Godstjockleken varierar från 7 – 15 mm med överslag för 8 – 11 mm.

Lera

Sammanlagt tillvaratogs 75,3 gram bränd lera. Av detta utgjordes 27,1 gram av lerklining. Materialet framkom främst vid rutgrävning och kan ej knytas till någon kontext. Dessutom påträffades skaftet till en kritpipa.

Harts

Harts tjänade länge som bindings- och tätningssmedel. Från yta 2 tillvaratogs 1 st som vägde 0,6 gram.

Undersökningens genomförande och resultat: Yta 3

Metodval och genomförande

Undersökningen inleddes med att en 10 900 m² stor yta banades av med hjälp av maskin ned till kulturlagernivå och /eller anläggningsnivå. Avbaningen skedde i flera etapper där metodval och genomförande kan sammanfattas i fyra steg:

1. Avbaning av matjorden och undersökning av kulturlager 1, 2 och 3. Kulturlagren undersöktes med hjälp av kvartsmeter rutor.
2. Undersökning av de anläggningar som framkom direkt under matjorden, till exempel keramik- och skärvstenskoncentrationen, röjningsrösen och röjningsvallarna.
3. Avbaning av lager 1 och röjningssten i vissa områden. Utökad rutgrävning genom meterrutor i kulturlager 2 och 3.
4. Avbaning av kvarvarande kulturlager och undersökning av nedgrävda anläggningar.

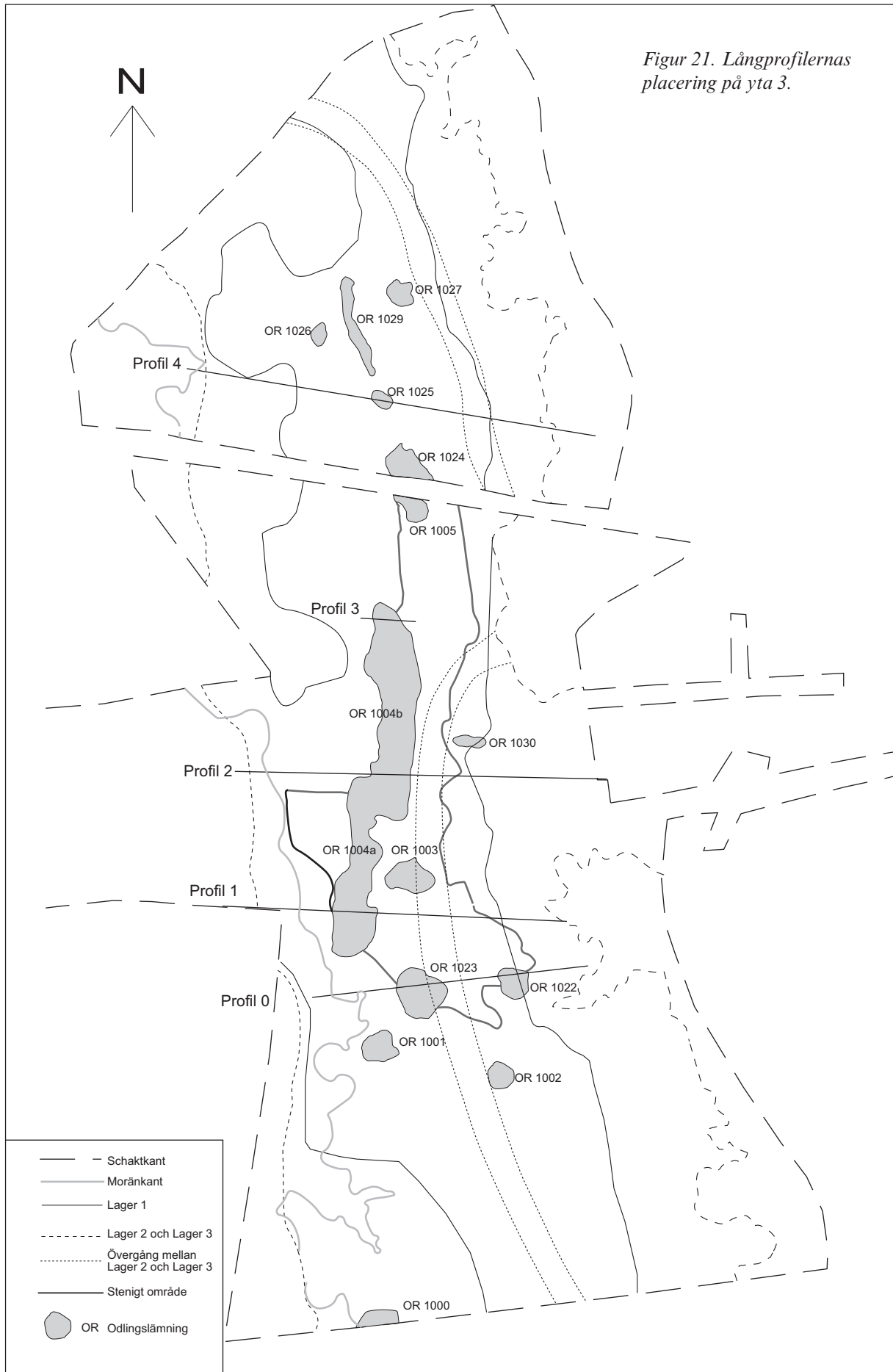
Tre kulturlager av olika karaktär fanns bevarade på den svaga östsluttningen och benämndes 1, 2 och 3. De täckte en sammanlagd yta av 6 125 m². På grund av områdets storlek och de relativt välbevarade kulturlagren lades ett rutsystem med 0,5 x 0,5 meter stora rutor ut över området. Genom rutgrävningen fick man en uppfattning om lagrens karaktär, fyndinnehåll och begränsning. Då fyndregistreringen skedde fortlöpande kunde förtätningar av rutorna göras där fyndkoncentrationen var hög. Tanken bakom det täta rutsystemet var att se tendenser i materialets spridning redan i ett tidigt skede av undersökningen för att på så sätt få en bra översikt över området.

Tre olika nivåer av statistiska urval sattes upp:

- Urval I: Kvartsmeter rutor togs upp var femte meter över yta 3. Rutorna täckte ca 1% av ytan och grävdes genom alla lager.
- Urval II: De små rutorna utökades till kvadratmeter rutor genom att de tre resterande kvadranterna grävdes och ytterligare kvadratmeter rutor togs upp var 2,5 meter. Rutor täckte ca 8% av lager 2 och 3, med fokus på ytor med hög fyndkoncentration.

Figur 19. Plan över grävda rutor samt kulturlagrens utbredning på yta 3.

Andra anläggningar

I kategorin annan anläggning placerades svårdefinierade anläggningar som inte passade in i övriga kategorier. De hade inte sällan diffusa begränsningar och nedgrävningskanter och en heterogen fyllning. Sammanlagt framkom och undersöktes 40 sådana anläggningar på ytan. Anläggningar av denna typ återfanns över större delen av området med en viss övervikt till området runt Hus 2 och söder om detta (se figur 25 och bilaga 6). För övrigt förekommer de dock inte på ett sådant sätt att man kan knyta konstruktioner till anläggningarna. Längden varierade mellan 0,13-2,5 m och djupet mellan 0,02 och 0,28 m. Planformen var oval eller rund och profilformen oftast oregelbunden. Endast tre av dessa anläggningar innehöll fynd vilka bestod av slagen flinta och porfyr.

Keramik- och skärvestenskoncentration

I den norra delen av röjningsvall A1004b framkom, inom ett välavgränsat område, en koncentration med keramik. I denna norra delen av röjningsvallen var även andelen skärvesten något högre än i övriga delar av A1004b. Mycket av keramiken framkom vid framrensning av röjningsvallen och låg ovanpå och mellan odlingstenen. Keramiken består till största delen av rabbig keramik av bronsålderskaraktär och anläggningen tolkas som ett område där man slängt sitt skräp under yngre bronsålder. För grundlig genomgång av keramikmaterialet hänvisas till kapitlet om fyndmaterialet på yta 3 i denna rapport.

Kulturlager

På ytan kunde tre olika kulturlager definieras och de täckte en sammanlagd yta på 6 125 m². De mättes in och gavs nummer enligt följande.

Lager 1

Detta lager var beläget på den östliga sluttningen i området. Både norr och söder om A1004 blev lager 1 blev tunnare och svårare att upptäcka. Sammanlagt omfattade lager 1 ca 3 400m². Det utgjordes av flammig orange-brun mycket sandig silt med stora inslag av grus och en del mindre sten. Tjockleken varierade mellan ett par centimeter norr och söder om A1004 till 0,5 m öster om A1003, 1005, 1029 och A1004. Öster om A1004 ändrade lagret karaktär en aning, det blev siltigare, ljusare i färg och innehöll inget grus. Här framkom fynd av historisk karaktär såsom porslin, tegel och glas.

Lager 1 nådde upp till 11,5 m ö h och sträckte sig ned till ca 9,0 m ö h, högre upp i moränen och på sandplåtån hade det troligen plöjts bort.

I lagret fanns röjda stenar i form av två röjstensområden och röjningsrösen som sträckte sig ungefär i nord-sydlig riktning på samma höjdkurva, ca 10 m ö h.

Lagret tolkades på grund av sin omrörda karaktär som resterna av åkerjord som vid plöjning flutit ned för sluttningen och ackumulerats på och i odlingsrösen.

Lager 2

Kulturlagret var beläget på den östliga sluttningen under lager 1. Det sträckte sig hela vägen i nord-sydlig riktning på ytan och fortsatte in under schaktkanterna. I väster sammanföll lagrets gräns ungefär med gränsen för moränen och sanden. Strax öster om A1004 skedde en gradvis övergång till lager 3. Lagret bestod av mörkgrå-svart humös siltig sand och var homogent över en stor yta. Tjockleken varierade mellan 0,15 m till 0,5 m i södra delen av A1004a, i genomsnitt var lagret 0,2-0,25 m. Kulturlagret var tunnare högre upp i sluttningen och som tjockast vid röjstensområdet. I det nordvästra hörnet av yta 3a, på ett 35 x 15 m stort område, noterades att lagret var kraftigare svart och sotigt. I denna del påträffades en större mängd fynd och som det senare visade sig, en koncentration av nedgrävda anläggningar under lagret.

Alla fynd i lager 2 var av förhistorisk karaktär och utgjordes av keramik, slaget stenmaterial och brända ben. Lagret tolkades på grund av sin homogena karaktär och väl sammanhållna fyndmaterial som en tämligen orörd äldre åkermark.

Lager 3

Lager 3 framkom under lager 1 öster om A1004. Det bestod av en starkt brun, lätt sandig silt, med mycket järnutfällningar. Lagret var mycket humöst, nästintill torvigt. Tjockleken varierade mellan 0,2 m till ett par centimeter och tunnade ut och tog slut vid ca 8,0 m ö h. Avsaknaden av anläggningar under lager 3 är anmärkningsvärd. Fynden i lagret bestod av keramik och slaget stenmaterial av förhistorisk karaktär.

Förhållandet mellan lager 2 och lager 3 var i många fall diffus och övergången mellan dem oklar. Lager 2 övergick gradvis till lager 3 i en 3-6 meter bred övergångszon. En tolkning är att lagren är ett och samma och att skillnaden beror på läget och olika avsättningsprocesser.

Enligt de markkemiska analyserna verkar dock inte lager 3 ha varit vattenavsatt, men kan sannolikt ha påverkats av stigande vattennivå.

Miljöarkeologiska laboratoriets analyser visar att en viss markförflyttning har skett i området, som syns i lagerbildningarna. Lager 1-3 uppvisar tecken på odling och lager 2 och 3 som är mer homogena till sin karaktär än lager 1 kan ha avsatts redan under bronsåldern, då även röjstensområde A1004 sannolikt uppkom (se Keramikkoncentration). Att lagren flyttat sig syns i sluttningen där de är tunnare och mot röjstensområdena och röjningsrösen där de ackumulerats och är kraftiga.

Agrarhistoriska lämningar

Vid avbaning framkom på yta 3a och b sammanlagt tolv röjningsrösen och tre röjstensområden. Anläggningarna var inte synliga innan undersökningen påbörjades. Röjningsrösen och röjstensområdena låg i västra delen av ytan, 9- 11 m ö h, huvudsakligen på

eller längs med östra kanten av platån. I slutningen nedanför platån och i det sankna området framkom dräneringsdiken. Av de agrarhistoriska lämningarna undersöktes tre röjningsrösen och två av röstensområdena genom de långprofiler som sparades. För mer ingående information se Metodval och genomförande, yta 3.

Röjningsrösen

I den södra delen av ytan låg en samlad grupp röjningsrösen, sammanlagt fyra stycken, A1001, 1002, 1022 och 1023. De var 3,2-6 m i diameter och rundade till formen. Rösena bestod av ett glest lager sten av varierande storlek, 0,1-0,6 m, dessa var främst rundade. Mitt på yta 3a och inom yta 3b låg resterande röjningsrösen, A1003, 1030, 1005, 1024-1027. A1000 var belägen längst i söder och gick in under schaktkanten. Formen på rösena var rundade och något avlånga och varierade mellan 1,9-6 m i diameter. Storleken på stenarna varierade mellan 0,05-0,6 m och var av blandad karaktär, främst rundade. Då endast botten av rösena återstod uppgick höjden till ca 0,10-0,20 m.

På ömse sidor om den norra stenvuren låg två röshalvor, A1005 och A1024, mitt emot varandra. De var sannolikt delar av samma röjningsröse och var troligtvis äldre än stenvuren.

Röstensområdena

På mellersta och norra delen av yta 3a, på gränsen mellan platån och slutningen, framkom redan efter 0,10 m avbaning, toppen av två avlånga röstensområden, A1004a och A1004b. De omfattade ett 45 m långt och 2-7,5 m brett sammanhängande område bestående av en nordlig och en sydlig del. Den sydliga (a) låg förskjutet åt öster i förhållande till den nordliga (b), och i en 5 m lång övergångszon låg de sida vid sida. Stenarna var relativt tätt packade och varierade i storlek från 0,02-0,6 m. I båda anläggningarna var stenarna till största delen runda. I norra delen av A1004b innehöll stenpackningen en stor mängd skärvsten. Ytligt bland skärvstenen framkom slaget stenmaterial och keramik, främst av bronsålderskaraktär. För mer ingående information se Keramikkoncentration. I båda röstensområdena framkom i de översta 0,1 m slaget stenmaterial och keramik. På yta 3b var det tredje röstensområdet beläget, A1029. Det mätte 12,5x1,6 m och var 0,1 m högt. Det bestod av tätt packad sten i anläggningens norra och södra del, i storleken 0,05-0,2 m. I mitten låg stenarna glest, troligen ett resultat av stenröjning i samband med odling.

Öster om, men även i ett litet parti väster om, A1004a och b, framkom rikligt med sten. Det steniga området var 65x20 m stort, men var bitvis smalare. Lagret var som tjockast i den södra delen, upp till 0,45 m och tunnades av mot norr. Stenarna låg glest och var 0,1 m eller mindre i storlek, men enstaka större stenar fanns. Röjningsrösena A1030 och A1022 låg i den

södra kanten av det steniga området. Lagret har troligen uppkommit genom mänsklig påverkan.

Diken och murar

I nedre delen av slutningen framkom diken av varierande ålder och funktion. De yngre diken var belägna ovanpå de äldre? Det äldre dikessystemet bestod av två parallella diken orienterade i nord-sydlig riktning. De yngre diken löpte huvudsakligen i väst-östlig riktning och började ett stycke upp i slutningen och ledde ner i det fuktiga området. På flera ställen korsades det äldre systemet av det yngre. Det äldre dikessystemet bestod av två parallella diken som låg på ett avstånd av 1-2 m från varandra. Det östra diket kunde följas från mellersta delen av yta 3a och in på yta 3b. Det var sten- och jordfyllt och hade i södra delen av området grävts tämligen grunt, ca 0,4 meter ner under matjorden. Bredden varierade mellan 0,40-1 m. Då diket överlagrades av stenvuren mellan ytorna, som förmodligen anlades under enskifte eller lagaskifte, bör det tillhöra ett äldre skiftessystem, där åkertegarna var utlagda längs med slutningen i nord-sydlig riktning. På storskifteskartan från 1800 finns inte muren utmärkt (Engman 1998, s 34). Det västra diket löpte tämligen parallellt med det första, och måste ha anlagts medan det ännu fanns spår av åkerns begränsning ovan mark.

Studier av äldre kartor visar att områdets landskapsbild dominerades av ett mycket stort antal odlingsrösen och/eller gravar av olika storlek och form (Engman, 1998). De odlingslämningar som påträffades i form av rösen och röstensområden kan vara rester/spår av bortodlade odlingslämningar från historisk tid. Detta utesluter dock inte att röjningsrösena kan ha börjat anläggas redan under förhistorisk tid. A1004a är anlagt på lager 2, som kan vara brukad odlingsmark och härrör troligen från bronsåldern.

Fynd, yta 3

Totalt insamlades 3910 föremål med en vikt av 14078 gram. Dessa utgjordes av stenmaterial, metaller, lera och keramik, ben och harts. Ledartefakterna har en kronologisk representativitet som spänner från mesolitikum till bronsålder. Diagram över materialammansättning.

Pilspetsar

Sammanlagt påträffades sex pilspetsar och tre lancetter. Tre tvärpilar hittades, två av kristianstadsflinta och en av sydsandinavisk flinta, samtliga rutfynd.

Yngre pilspetsar representeras av två stycken med urnupen bas samt en hjärtformig. Pilspetsarna med urnupen bas, (940 saknas och 3788), är flathuggna medan den hjärtformiga, (nr 5290), utgörs av ett kantretuscherat avslag.

Ett mesolitiskt nedslag representeras av tre lancetter, (nr 3795, 4512, 5386). Samtliga är av kristianstadsflinta och utgörs av mikrospån som retuscherats på en kant några millimeter över basen till spetsen.

Yxor och yxfragment

En limhamnsyx, (nr 2740), av grönsten påträffades i ruta 584. Den är slipad vid eggen och bredsidsorna och har ett elliptiskt tvärsnitt. Denna form är känd från senmesolitikum.

Neolitiska yxor representeras av sju fragment med slipade ytor. Fragmenteringen gör det problematiskt att fastställa vilka yxtyper som de kommer ifrån. Samtliga är rutfynd spridda över hela yta 3. En är tydligt eldpåverkad, (nr 1796).

En borrhopp i rombporfyr påträffades vid rutgrävning. Materialet och utformningen talar för att den härrör från tillverkning av en rombisk skafthålsyx vilken är ledartefakt för bronsåldern.

Mikrospån

Två stycken påträffades en av kristianstadsflinta och en av sydkandinavisk. Samtliga är rutfynd från södra delen av yta 3. Mikrospånet av kristianstadsflinta, (nr 1843), har en läpp i den proximala änden och är således indirekt slagen från kärnan. Den av sydkandinavisk flinta, (nr1829), är fragmenterad på det sätt att någon närmare analys inte är möjlig.

Kärnor

Sammanlagt påträffades 25 kärnor. 13 stycken var av kristianstadsflinta med en sammanlagd vikt av 437, gram. Porfyrkärnorna uppgick till 10 stycken som totalt vägde 2658,2 gram. Endast två var av sydkandinavisk flinta vilka tillsammans vägde 20,9 g. Se även diagram för råmaterial. Slagtekniken domineras av övrig med undantag för fyra plattformskärnor och två bipolära av kristianstadsflinta, samt en bipolär sydkandinavisk.

Skrapor

Totalt framkom 16 skrapor. Av dessa var fem av porfyr, sex av sydkandinaviskflinta och fyra av kristianstadsflinta samt en av odefinierad bergart. Skrapformerna var allmänna med retuscherade kanter förutom två avslagsskrapor i sydkandinavisk flinta och en spånändsskrapa av kristianstadsflinta. Hälften utgjordes av rutfynd.

Malstenar

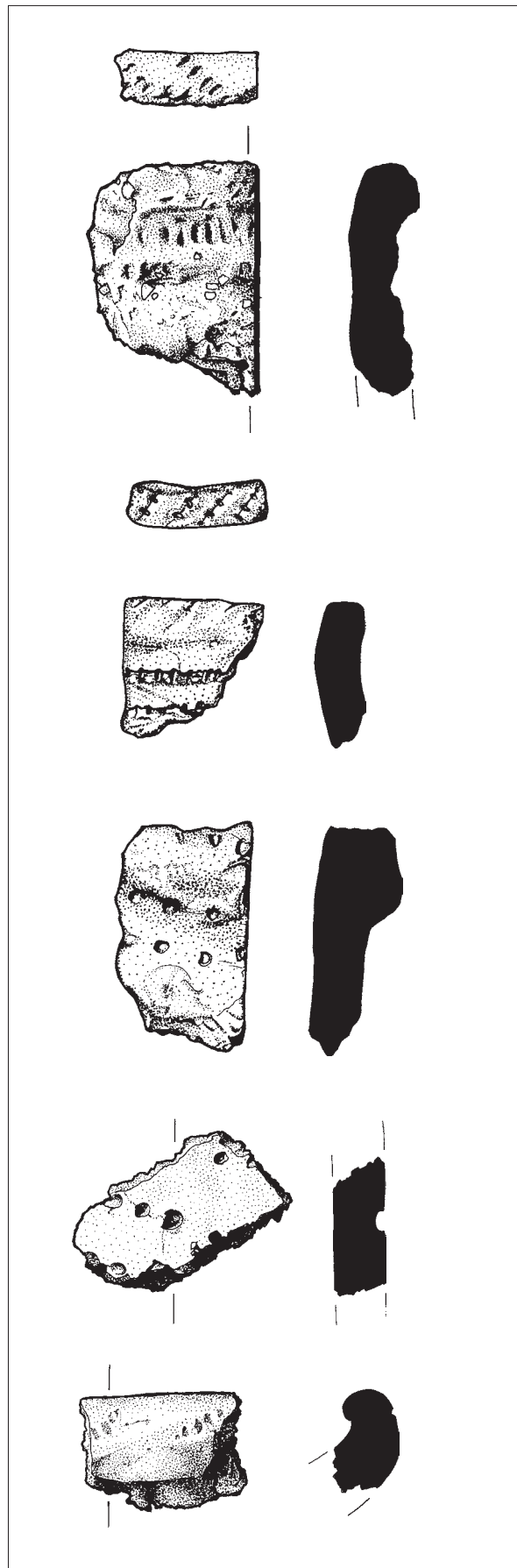
Endast en malsten tillvaratogs, (nr 5500). Det var en liggare av sandsten som påträffades i keramik-koncentrationen.

Keramik

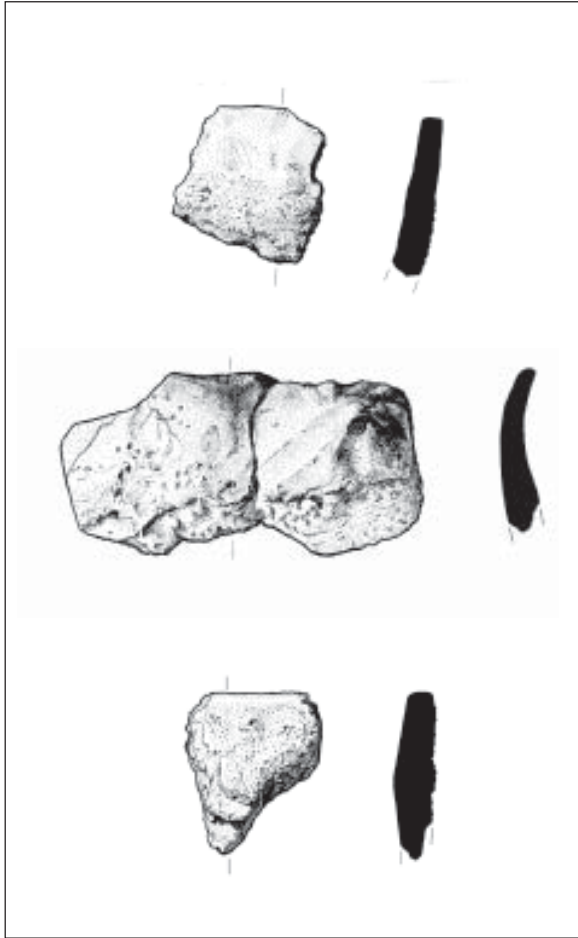
Totalt tillvaratogs 3973,6 gram keramik från yta 3.

Senneolitisk keramik

Sammanlagt tillvaratogs 38 skärvor med en vikt av 181 gram av senneolitisk keramik. 12 stycken utgjordes av mynningsskärvor, 22 bukskärvor samt två vulstfragment. Dessa har daterats utifrån käriform och dekor. Med undantag från en skärva så har samtliga påträffats inom ett begränsat område kring huset. Den dekor som är övervägande utgörs av kam-

Figur 29. Senneolitisk keramik. Teckningar Christina Larsson och Viktoria Magnusson. Skala 1:2.

Figur 30. Bronsålderskeramik. Skala 1:2. Teckningar Christina Larsson.

ornerad taggtrådsdekor med undantag av en skärva som är försedd med mindre gropar gjorda av rörben. Vissa är också försedda med vulster. Utifrån variationen av mynningsformer uppskattas antalet kärl till 21 stycken. Överlag har kärnen varit brända i öppen eld och är rikligt magrade med kornstorlekar upp till 2 mm av krossad bergart. Variationen på godstjocklek pendlar mellan 5 och 15 mm med överslag på 7, 9 och 10 mm. Detta talar för en jämn variation av funktioner bland kärnen.

Bronsålderskeramik

Vid rensningen av den norra delen av röstensområdet A1004b påträffades inom ett relativt väl avgränsat område en stor mängd keramik. Inom det avgränsade området kunde olika koncentrationer av keramik urskiljas. Runt omkring koncentrationerna förekom spridda bitar keramik, brända ben, flinta och porfyr. Inom området fanns även skärvsten mer eller mindre utspritt, vissa koncentrationer i skärvstensmaterialet kunde också ses. I anslutning till dessa var lagret sotigare och mer kolrikt.

Sammanlagt tillvaratogs ca 2 600 g keramik. Överlag var materialet relativt fragmentiserat. Godstjockleken varierade mellan 5 och 17 mm och färgen på

godset skiftade från rosabrun till brun. Färgskalan visar att keramiken till allra största del bränts i en oxiderande atmosfär. Godset är magrat med korn i olika storlek av krossad granitisk bergart och magringsandelen varierar främst mellan medel och riklig. Keramiken har ytbehandlats på olika sätt, framför allt genom rabbning, men även glättning finns representerad. Den dekor som förekommer utgörs av taggtrådsmonster, vulster och knoppar. Rent tillverkningsmässigt kan både tunnning och N-teknik urskiljas, dels i brottytor och dels i den spjälkade keramiken. I det totala materialet fanns främst bukbitar medan antalet mynningar och bottenbitar var få.

Mycket av keramiken framkom vid framrensningen av röstensområdet och låg således ovanpå och mellan odlingsstenen. Den första avgränsade koncentrationen som kunde ses i fält, påträffades främst i R790, R791 och R792 och i de angränsande rutorna. (se figur 31). Rensfynden som mättes in hade samma spridningsbild. Keramiken framkom till största delen i stick 1, det vill säga på samma nivå som odlingsstenen och ibland ovanpå stenarna. I materialet fanns sju mynningar och utifrån mynningarnas variation kunde flera kärlformer urskiljas. Här fanns delar av ett rakt/tunnformat rabbat kärl, där rabbningen gick ända upp till mynningen. Ett annat kärl, S-format, var glättat vid mynningen och under den fanns dekor i form av knoppar. Resterande skärvor var främst bukbitar av rabbigt gods i olika tjocklekar och färg. Den rabbiga keramik dominerade, men även glättat gods förekom. Relativt många skärvor var sotiga på insidan. Rensfynden karaktäriserades av rabbade och glättade skärvor, av allt att döma från samma kärl som i koncentration 1 då passning finns.

Den andra koncentrationen bestod till största delen av bitar av ett trasigt kärl som hittades under odlingsstenen. Kärlet var omgivet av skärvsten och sot och låg utfläkt med insidan uppåt. Kärlet var S-format med utåtsvängd mynning. Övre delen av kärlet var glättat och där buken började vidtog rabbning. Under mynningsranden fanns en pålagd lite avlång vulst. Mynningsdiametern uppgick till 24-25 cm vilket visar att det har varit en väl tilltagen kruk. Resterande skärvor, företrädesvis rabbade bukbitar, hörde med stor sannolikhet också till kärlet. Krukans insida var sotig och bränd och en tunn matskorpa kunde skönjas.

Den tredje urskiljbara koncentrationen av keramik påträffades inom samma område som den första koncentrationen men uppfattades som separat på grund av att vissa keramikskärvor låg under odlingsstenen, till skillnad från keramiken i koncentration 1. Här påträffades sex mynningar vilka indikerade flera kärl. En mynning visar på ett rakt/tunnformat rabbat kärl och ytterligare ett kärl med liknande form fanns, fast i tunnare gods och i annan färg. Dessa skärvor torde vara från samma kärl som i koncentration 1. Utöver detta påträffades också två skärvor med taggtråds-

mönster och rabbade bitar, precis som i de andra koncentrationerna.

Som synes av figur 31 så angränsar de tre olika koncentrationerna av keramik till varandra. Med undantag för det trasiga kärlet som påträffades i stick 2, framkom merparten av keramiken ytligt samt i stick 1. Godset är likartat i form och färg och passning mellan koncentrationerna kan påvisas. De borde således betraktas som en sammanhållen samling av keramik. I materialet finns skärvor från minst fem kärll av varierande form, främst bruksgods. Ett av kärlen finns det förhållandevis många skärvor kvar av och det är ett S-format delrabbat kärll med vulster. Ytterligare en S-format mynning finns i materialet, med en knapp strax under mynningsranden. Vidare kan två kärll med rabbning ända upp till mynningsranden urskiljas, raka/tunnliknande i formen. Utöver detta finns det skärvor från ytterligare ett-två kärll, både rabbade och glättade. I materialet påträffades också enstaka taggrådsornerade bitar, sannolikt hemmahörande i senneolitikum. De fåtaliga mynningarna och bottenarna och likartade godstjockleken tyder på att kärlen i samlingen inte är särskilt många. Sammanfattningsvis kan sägas att materialet är väl sammanhållet och att dessa typer av rabbiga kärll är vanliga under yngre bronsålder. Dateringar från koncentrationen visar på period III-IV/V, 1220-910 BC (Kal. 2Σ). Frågan är om keramiken nedlagts vid ett eller flera tillfällen. Det mest troliga är att området använts som en avskrädeshög där man dumpat skärvsten och trasiga krukor vid flera tillfällen, både före och efter röjstensområdets uppkomst.

Ett intressant resultat av keramikgenomgången är det att det rabbade vulstkärlet högst sannolikt är lokalt tillverkat. Ett lerprov togs i svackan mellan yta 1 och yta 2 och har granskats närmare vid Keramiska forskningslaboratoriet i Lund. Leran formades till briketter och brändes i oxiderande atmosfär i en elektrisk ugn. Sedan ytpolerades både lerprovet och ett antal skärvor från området och jämfördes under mikroskop. Skärvorna från kärlet med vulster uppvisade mycket stora likheter med leran. Detta visar på att man använt råmaterial i sin närmiljö för tillverkning av vardagens bruksföremål.

Lera

Sammanlagt påträffades 87,8 gram bränd lera. 15,5 gram av detta var lerklining. Fynden kom spridda i rutor och kunde inte knytas till några aktiviteter eller kontexter.

Metallföremål

Vid avbaningen framkom två föremål i järn. Den ena var kraftigt korroderad och den andra utgjordes av en kraftigt nött kniv med tånge. Denna påträffades i en anläggning.

En knapp från nyare tid hittades vid avbaning.

Ett oidentifierat bronsföremål framkom vid avbaning. Det är ännu inte klaggjort vad det är.

Ben

Sammanlagt tillvaratogs 532 benfragment med en vikt av 70,1 gram. Dessa var kraftigt fragmenterade och därmed svåra att art- och typbestämma. Majoriteten utgörs av vattensållade rutfynd.

Figur 31. Keramikens koncentrationer och spridningsbild i röjstensvall A 10004.

Kulturhistorisk tolkning

Flera av de undersökningar som skett runt Söderåkra visar att området varit bebott under en mycket lång tidsperiod. Detta blir framförallt tydligt i närheten av den höjds där samhället Söderåkra är beläget idag. Lämningarna på de utgrävda platserna är ofta så rikliga att det är svårt att urskilja olika bebyggelsefaser och fynden är spridda från stenålder in i modern tid (Persson 1993 s 12 ff, Gustafsson 1996 s 21). Det långa tidsperspektivet gör området mycket spännande för studier av bebyggelseutveckling. Denna bild av ett långtida utnyttjande av landområdet framkom även vid undersökningen vid Söderåkra, där lämningar från tidig mellanmesolitikum till modern tid påträffades. Det var vid undersökningen ibland svårt att urskilja vilka lämningar som tillhörde olika tidsperioder. Tydliga lämningar fanns dock i form av ett senneolitiskt hus med tillhörande gårdsstruktur. Detta är den första huskonstruktion från neolitikum som påträffats i Kalmar län.

Innan E22 projektets början var kunskapen om Söderåkras stenålder mycket begränsad och baserades främst på ytinventeringar av lösfynd. Under 80-talets början genomförde Kalmar läns museum specialinventeringar av stenåldersboplatser i tre kommuner i Kalmar län, Kalmar, Emmaboda och Hultsfred. Söderåkra som tillhör Torsås kommun, innefattades alltså inte av dessa inventeringar. Bilden av stenåldern runt Söderåkra grundar sig därför till stor del på Nils Åbergs inventeringar i början av 1900-talet, ett fåtal utgrävningar samt Riksantikvarieämbetets fornminnesinventering som senast företogs på 70-talet (Gurstad-Nilsson 1990, Gurstad-Nilsson 1995, Westergren 1987, Åberg 1923).

De mesolitiska boplatserna vid exempelvis Ljungby kyrka och Tingby samt de under senmesolitikum framväxande stora boplatserna vid exempelvis Hagbyåns och Ljungbyåns mynningar har varit kända sen tidigare (muntligt Mats Blohmé, Tingby 4:1, en

kustboplatser från mesolitikum, Kalmar läns museum, rapport under arbete samt Källström 1993). I och med E22ans nybyggnad genom södra Möre har platser som Binga, Kölbygärde och utgrävningar runt Ljungbyholm under de senaste åren givit ny och viktig kunskap om områdets tidigaste befolkning. Under 1999 års fältsäsong undersöktes på Påboda söder om Söderåkra en mindre boplatserlämning från mellanmesolitik tid (Dutra/Eklund/Gustafsson/Karlsson 2000).

Redan efter förundersökningen vid Söderåkra, då fynd och dateringar kunde knytas till främst mesolitikum och neolitikum, insåg man platsens potential för studier av bebyggelseutveckling och bosättningsmönster.

Ytterligare frågeställningar som knöts till undersökningsplanen var att försöka förstå och besvara frågor angående:

- Boplatsernas funktion,
- boplatsernas kronologi,
- boplatsernas varaktighet,
- boplatsernas inre struktur,
- boplatsernas omfattning,
- bebyggelseskick.

Vid utgrävningarna kunde de äldsta lämningarna av mänsklig aktivitet knytas till en sandig platå cirka 10-10,5 m ö h i den sydöstra delen av området där det framkom ett mindre antal svallade stenartefakter. Fynden består av kristianstadsflinta och porfyr och utgörs av en tydligt svallad och flera mer diffust svallade lancettmikroliter, en kärna, avslag och övrigt slagen sten. Fynden kan knytas till ett lager svallgrus på en nivå som med största sannolikhet motsvarar ancylyshavets högsta nivå (muntligt Nils-Olof Svensson). Att dessa fynd är svallade visar därför på en aktivitet på platsen före 8300 f Kr. Lämningarna tillhör några av de äldsta man har hittat i Kalmar län.

Nästa aktivitetsfas som går att fastställa inom området finns också på den sydöstra delen. På en lite

lägre nivå, cirka 8,5 m ö h, framkom ett något större svallat stenmaterial. Dessa 130 fynd består av, förutom en lancetmikrolit och en kärnyxa, främst av avslag och övrigt slagen sten. På grund av fyndens svallade karaktär och läget i svallgrusvallen bör dessa fynd representera en aktivitet på platsen strax före Littorinahavets maximum det vill säga omkring 5400 f Kr (muntligt Nils-Olof Svensson).

Bebyggelselämningar har inte gått att knyta till någon av dessa aktivitetsytor. Dock är de båda fyndkoncentrationerna starka indikationer på att människor befunnit sig i området under mesolitikum. Läget för de båda fyndkoncentrationerna, vid sandiga platåer, på vad som under tiden för aktiviteten varit en mindre ö i ett skärgårdslandskap, bör ses som mycket väl valt. Bruatorpsån med sitt sötvatten hade sitt utlopp någonstans i närheten. Människorna var på sandplatåerna skyddade mot havet och man hade tillgång till en varierad naturmiljö med stora möjligheter att få tag i föda.

Stenåldersmänniskorna strukturerade sin omgivning utifrån kulturellt givna tankesamar som kan ha varit medvetna eller omedvetna. Alla delar av en boplatz och det omkring liggande landskapet – hus/hyddor, härdar, avfallsgröpar, flintslagningsplatser, jakt- och fiske platser osv, samverkade utan att ha varit hierarkiskt ordnade. Delarna utgjorde tillsammans en helhet eller kontext som skulle kunna över sättas med stenåldersmänniskornas världsbild.

Vid varje arkeologisk utgrävning framkommer fragment av denna helhet, fragment gömda i spridda anläggningar eller fynd. Alltför ofta förväxlas eller missas fragmenten – fynden eller anläggningarna - för att utgöra helheten – kontexten. Detta blir tydligt inte minst inom stenåldersarkeologin där fynd av slaget stenmaterial många gånger är det enda som bevarats.

Stenåldersarkeologin är av tradition starkt förknippad med studiet av artefakter av främst slaget stenmaterial. Vid inventering av boplatser utgår man från en handfull fynd av slaget stenmaterial funnet på markytan och vid slutundersökningar används samma kriterium. Detta är inte så konstigt då det ofta enbart är stenmaterialet, och på neolitiska boplatser även keramiken, som har bevarats fram till våra dagar. Stenmaterialet utgjorde dock endast en bråkdel av det material stenåldersmänniskorna använde för sin överlevnad. Stenmaterialets spridning på boplatzen är osäker då man ofta väljer att undersöka de områden som har en hög fyndfrekvens av slaget stenmaterial. Kopplingen mellan bosättningsmönster och materiell kultur är bristfälligt, vilket även är fallet med den interna strukturen på boplatzen samt ett större utnyttjande av landskapet. Detta problem har

tydliggjorts under de senaste åren exempelvis då anläggningar och aktivitetsytor från stenåldern har grävts ut men där fyndmaterialet varit i det närmsta obefintligt (se exempelvis Alexandersson Ljungby södra, eller Carlsson & Hennius 1998). En ytterligare fråga är vad begreppet boplatz avser. Menas en plats där en grupp människor har bott i något fastare hyddor och hus eller räcker det med att en grupp människor har upphållit sig på platsen.

Avsaknaden av anläggningar i anknytning till fyndkoncentrationer är en mycket vanlig situation inom stenåldersarkeologin. Anläggningarna har många gånger lakats ur och bleknat så att de inte blir urskiljbara under normala förhållanden i en fältsituation. När det gäller de mesolitiska lämningarna i Söderåkra har anläggningarna även utsatts för havets transgressioner, vilket gör dem ännu svårare att urskilja. De två mesolitiska aktivitetsytorna tolkats som kortvariga jakt och fiskeboplatser. Det är dock viktigt att, utifrån ovanstående diskussion fundera på vad fynden representerar. Det finns inget i fynden som talar för någon mer långvarig boplatz. På ancylnivån är fyndmaterialet så litet att det är tveksamt om det går att diskutera om någon redskapstillverkning skett på platsen. Aktiviteten som skett i anknytning till littorinavallen bör utifrån fynden ses som något mer omfattande. Pilspetsar i fyndmaterialet skulle kunna peka på att platserna utnyttjats som tillfälliga jaktstationer. De fåtaliga fynden på både ancyllus och littorina nivåerna kan betraktas som de sista fynden på större boplatser där övriga fynd spolats ut i havet eller som mindre jaktstationer i kustbandet. De kan betraktas som utkastlager från boplatser belägna högre upp på kullen i öster eller som lämningar efter aktiviteter där stenredskap inte användes. I nuläget kan vi endast betrakta fynden som ett bevis på att människor befunnit sig i området under både tidig och mellanmesolitikum.

På hela undersökningsområdet kan man utifrån ¹⁴C-dateringar urskilja två mesolitiska aktivitetsfaser en omkring 6500 f Kr och ytterligare en fas runt 5500 f Kr. Det är dock bara på yta 1 som det finns fyndkoncentrationer som går att knyta till vissa tidsperioder. När det gäller senmesolitikum, tidig- och mellanneolitikum har vi inga konkreta konstruktioner eller fyndkoncentrationer på undersökningsområdet. Ett stort antal fynd spridda över hela området går att härleda till dessa tidsperioder. Förundersökningens resultat om en tidigneolitisk boplatz i området visar återigen på en slarvig användning av boplatz-begreppet samt avsaknad av kunskap runt stenåldersboplatzers inre struktur. Det man kan säga är att fynden är ett tecken på att människor uppehållit sig i området under dessa tidsperioder.

Dateringsavsnitt mesolitikum

Dateringar av fynden

Dateringarna av de mesolitiska fynden bygger främst på typologiska iakttagelser samt förekomsten av svalade artefakter.

Lancettmikroliter liknande de från Söderåkra börjar uppträda i Sydskandinavien mot slutet av preboreal tid, kring ca 8200 f Kr. Från Skåne finns ett flertal kända lokaler. Öbacken och Linnebjär är två boplatser med en datering till ca 8100 f Kr. Något yngre är Ageröd IB som daterats till mellan 7600-7300 fKr. I västra Sverige finns flera platser där lancettmikroliter förekommer. Almeö vid Hornborgasjön har en datering till 8300-8000 f Kr. (M Larsson m fl 1997). Balltorp i Bohuslän är en annan västsvensk boplatz från sen boreal-tidigatlantisk tid som har daterats till 7100-6300 f Kr. (Nordqvist 1995).

I Sydskandinavien blir kärnyxan den dominerande yxformen från tidig maglemose- till äldre ertebölletid, dvs från ca 9000-5000 f Kr. I Tingby, en mesolitisk boplatz ca en mil väster om Kalmar, har ett flertal kärnyxor av porfyr tillvaratagits. Platsen har en äldsta datering till 7650±105 b.p. (Westergren 1995). Karakteristiskt för kärnyxorna från Söderåkra är att de är tresidigt tillslagna. Det faktum att en av yxorna tillvaratogs under litorinatransgressionslagret talar för en datering före 5000 f Kr.

Handtagskärnor uppträder först omkring 7000 f Kr. I Sydskandinavien från yngsta maglemose- till slutet av kongemose-tid. I Västsverige uppträder handtagskärnorna senare och finns kvar efter 5800 BP. Handtagskärnan från delområde 1:5 uppvisar en rad tydliga avspaltningssärr, mikrospånen har haft en längd mellan 1,5 – 2 cm.

Mikrospånen kommer från både handtagskärnor och olika typer av koniska mikrospånkärnor. Mikrospånen är relativt små, med en längd som varierar mellan 22 och 13 mm.

Av de sammanlagt 11 svallade kärnorna kommer 10 från yta 1. Gemensamt för kärnorna är att de uppvisar avspaltningssärr från relativt små avslag. Bland kärnorna finns både plattform- och bipolär teknik.

Yxor av grönsten representeras av tre trindyxor och en limhamnsyxa. Trindyxorna utgörs av ett medialt fragment, ett förarbete samt en hel men kraftigt vitt-rad yxa. Förarbetet talar för en lokal produktion. Lindgren har i en artikel redogjort för en klassificering av grönstensyxor och presenterar där en typologisk indelning för trindyxor. Denna påvisar en äldre fas med prickhuggna yxor med runt eller ovalt tvärsnitt som sedan övergår till ett elliptiskt tvärsnitt med slipad egg. Ett tredje yngsta skede har ett fyrsidigt tvärsnitt med helslipad yxkropp. (Lindgren 1997). Studier från Västsverige och Östra Mellansverige visar att trindyxan dyker upp mellan 6900-5800 BC. Med en viss utveckling av regionala särformer an-

vänds den fram i mellanneolitikum. (Nordqvist 1997). Intressant är den stora mängden trindyxor som insamlats i Norra Møre, ca 50 km norr om Söderåkra. Av de ca 1300 insamlade yxorna från Kalmar län kommer ungefär hälften av dessa koncentrerade till socknarna Åby och Ryssby. (Hagberg 1979).

Limhamnsyxan har närmast ett elliptiskt tvärsnitt. Detta exemplar är något fragmenterat och saknar delar av kortsidorna men trots det går det att urskilja slipytor. Parallellt med den sedan länge nyttjade trindyxan uppträder limhamnsyxan i den senare erteböllefase kring 4700 f Kr. Liksom trindyxan användes limhamnsvarianten fram till och med mellanneolitikum.

Tvärpilarna utvecklades ur snedpilarna i Sydskandinavien. En typologisk serie över tvärpilar har utvecklats för danskt och skånskt material (Petersen 1993, Larsson 1997). Denna typologiska serie är dock inte användbar i Kalmarsundsregionen. Av de 11 tvärpilspetsarna är fem av kristianstadsflinta och sex av sydskandinavisk. Tillverkningstekniken skiljer sig oavsett råmaterial. Två av tvärpilarna är tillverkade utifrån spån resten är tillverkade av avslag. Retuscheeringen på de olika tvärpilarna varierar kraftigt. Det finns retuscher både från avslaget/spånets negativa- och positiva sida, fyra tvärpilar har motställda retuscher.

De neolitiska fynden

Grönstensyxan från yta 2 har en facetterad helslipning och är försedd med en markant tväregg. Eggen är omslipad och nacken har tydliga bruksskador. Yxan är svärdaterad men torde ligga någonstans i mellanneolitikum A- mellanneolitikum B.

Från yta 3 framkom ett eggfragment från en tunnbladig tväreggad yxa i grönsten. Eggen är mer välslipad än den övriga yxkroppen. Brottytan uppvisar inga typiska tecken av slag från sekundäranvändning. Skadan tycks ha uppstått vid normalt brukande. Den tunnbladiga grönstensyxan har förmodligen sin förlaga i senneolitiska tunnbladiga flintyxor. Dateringen stärks av de övriga senneolitiska aktiviteterna på platsen.

Flintyxorna

Huvudparten av de flesta neolitiska yxorna från delområde 1:5 utgörs av fragment, varför det är svårt att typbestämma dem. Av två bevarade eggfragment uppvisar endast en tväregg. Samtliga yxfragment från yta 1 är eldpåverkade och kommer från rutgrävningen vid litorinasvallgruset. Från yta 2 finns endast ett obränt fragment. Av fragmenten från yta 3 är endast två av sju brända. Eggfragmenten kommer från ytorna 1 och 3.

Yxfragmenten från yta 1 utgörs av åtta bitar med en sammanlagd vikt på 16,3 gram. Det går inte att avgöra hur många yxor som fragmenten represe-

rar. Formerna på tre av fragmenten antyder att de skulle kunna härröra från en senneolitiska tunnbladig yxa.

Idén att avsiktlig bränna flintföremål är känd i Sydskandinavien från senmesolitisk tid. Brännofferfynden ökar sedan under neolitikum med en accentuering i mellanneolitikum B. (Karsten 1994, 1989. Larsson 1989). Fenomenet är också känt från Möre och Öland. Vid Igelösaboplatsen, Voxtorp sn, har det tillvaratagits brända fragment från slipade yxor. Denna lokal har tolkats som en boplatz med lång kontinuitet från tidigneolitikum men med en tyngdpunkt av mellanneolitiska aktiviteter. (Hagberg 1979). På västra sjösidan om Ölands megalitbygd har brännofferplatser lokaliserats. Bland dessa fynd är det främst tjocknackiga yxor som påträffats. (Alexandersson & Gurstad-Nilsson mfl 1996). Tydligt är att det finns en etablerad brännoffersed under mellanneolitikum i Södra Möre. Karsten menar att offerbränning av flintföremål på boplatser har upphört i Skåne och Danmark under senneolitikum. Att det för Möres del fortsätter stärks av fynden från en utgrävning i Ljungby socken 1998. Där framkom ett avgränsat lager med bl a brända flintpilspetsar och en bränd flintdolk. (Mören. Alexandersson 2000).

De sju obrända yxfragmenten visar tydligt hur yxorna har omarbetats eller skadats efter en tids användande. Orsaken till detta kan vara flera. Den första kan vara brukningsskador, eggen har splittrats vid användandet och lämnat avslagslikande fragment. Inte sällan är det eggfragment som avspeglar detta. I dessa fall går avslaget i yxans längdriktning. Den andra förklaring är en konsekvens av den första. De slipade avslagen kan vara ett resultat av uppskärpning och bearbetning av en skadad yxa. Det tredje förklaringen utgår ifrån att yxan eller en del från ett dito har sekundär använts som råmaterial för produktion av andra redskapstyper.

Pilspetsarna

Pilspetsarna uppgår till sex stycken. Av dessa är fem flathuggna, varav fyra har urnupen bas. Samtliga är gjorda av sydskandinavisk flinta. De flathuggna pilspetsarna dateras vanligen till perioden senneolitikum- äldre bronsålder. En av de flathuggna pilspetsarna är bränd och påträffades inom yta 1, i samma kontext som de brända yxfragmenten. En av de flathuggna pilspetsarna samt en bränd hjärtformig spets framkom i anslutning till det senneolitiska huset.

Keramiken

Två mynningsskärvor med passning som tillvaratogs på yta 2 har ett formspråk som närmast påminner om tidigneolitisk C-faskeramik i Östra Mellansverige. Parallellt finns representerade i boplatzmaterial från Östra Vrå och Malmahed i Södermanland. (Kihlstedt 1997). Skärvorna kommer från en tratt-

bägare med svagt utåtriktad mynning. Dekoren består av en streckornerad mynningsrand, halsen är försedd med snedställda pinnintryck som övergår till små gropar vid övergången till skuldran.

Den mellanneolitiska keramiken utgörs av endast en skärva. Denna är kamornerad med liggande triangelmönster. Utifrån dekoren tycks keramiken tillhöra sen stridsyxekultur typ J vilket också stärks av liknande dekor hos keramiken från Sannagård i Västsverige som har daterats till 2900-2600 f Kr. (Nordqvist 1997).

Vikten av senneolitisk keramik uppgick till 188 gram. Urvalet baseras på skärvor och fragment med dekor eller vulster. Dekoren är enhetlig med en övervägande del av kamornerad taggträdsdekor, punktlinjer och vulster. Dekorelementen utesluter inte varandra i relationen mellan kärl med eller utan vulster. Kärlen har en S-formad profil och tjockleken är överlag kring 9-10 mm. Detta talar för en homogen uppsättning av kärl.

Dateringar från boplatser med taggträdsornerad keramik i västra och östra Sverige ligger inom tidsintervallet 2460-1755 BC. Dekorvariationer har också tydliga regionala skillnader (Holm et al 1997). Det är därmed problematiskt att närmare precisera senneolitiska typvariationer. I frågan om en förtydligad kronologisk indelning i Möre kompliceras bilden genom ett sparsamt referensmaterial och få C14-dateringar.

Bebyggelsen

Från senneolitikum påträffades i och med Hus 2 mycket konkreta bebyggelse lämningar inom det undersökta området. Mesulakonstruktionen är belägen på en nivå ca 10 m ö h och huset är placerat mycket följsamt i den lokala topografin på en sandig plåtå. Väster om huset sluttar marken svagt österut. Det rektangulära huset på 14,3x6,0 m är uppbyggt med fem mittstolpar och man kan urskilja minst tretton väggstolpar. Huset är det första i Kalmar län som kan knytas till neolitisk tid. Till sin utformning och konstruktion påminner huset mycket starkt om senneolitiska hus excerperade i exempelvis Skåne, Blekinge och Östergötland (Edring 1999, Hedvall 1996, Björhem/Säfvestad 1993). I och med att huset byggs inleds de första, med säkerhet fastställda, boplatzaktiviteterna på platsen.

Den högre grad av enhetlighet och stabilitet som uppkommer i bosättningsmönstret under neolitikum, bland annat med anledning av de neolitiska mesulahusen, tolkas av många forskare som garant för reproduktionen av en ny förändrad samhällsform, där ett fastare reglerat hushåll får större betydelse i den sociala strukturen. En förändring av bebyggelsens utformning utgör också indikationer på ideologiska förändringar med avseende på föreställningar knutna till hem, hus och boende. Graden av markering av hus / hyddor på boplatzen kan ses som ett uttryck för invånarnas syn på boplatzens relation till det omgivande landskapet. Ur detta perspektiv kan mesulahuset, vil-

ket under tidigneolitikum företrädesvis förekommer på de agrart präglade boplatserna, ses som en tydligare markering av boplatserna i förhållande till sin omgivning (Biwall/Kihlstedt/Larsson m fl. s 294 f).

Det är mycket tydligt i Söderåkra att man utifrån huset har strukturerat sin omgivning i olika aktivitetsytor. På slutningen öster om huset återfanns endast ett fåtal anläggningar medan det på den västra och nordvästra sidan finns en mängd framförallt nedgrävningar och rännor. Anläggningarna väster om huset har genom ¹⁴C-analys kunnat knytas till husets aktivitetsfas. Nedgrävningarna innehöll ett stort och blandat makrofossilt material vilket gjorde att dessa tolkades som avfallsgropar efter matberedning. Avfallsgroparna är belägna förhållandevis nära bostadshuset. I anknytning till nedgrävningarna fanns rännor placerade på flera ställen. Rännorna innehöll ett helt annat makrofossilt material och rännornas funktion är mycket osäker. Närheten till avfallsgroparna gör att en tolkning om matberedning eller avfallshandling inte känns främmande. På gårdsplanen påträffades några mindre sotfläckar men det bör även ha funnits härdar för matlagning. Avsaknaden av härdar kan tyda på att de inte har varit nedgrävda i den orörda alven eller att de har varit belägna utanför undersökningsområdet. Det sista alternativet framstår som troligare då kokgropar och nedgrävda härdar ofta förekommer på stenåldersboplatser. Inte heller inne i huset framkom någon nedgrävd härd. Detta kan tyda på att matlagningen främst har utförts utomhus. Härdarnas placering utanför undersökningsområdet visar på att aktivitetsområdet väster om huset kan ha omfattat omkring 600 m² och den centrala delen av boplatserna med huset och omkring liggande anläggningar kanske så mycket som 1000 m². Ett antal senneolitiska fynd har återfunnits över hela den utgrävda ytan, vilket visar på utnyttjandet av ett större område. Fynden utgörs av ett mindre antal flathuggna pilspetsar samt en del keramik av senneolitisk karaktär. Vid undersökningen framkom inte någon flintslagningsplats, vilket ytterligare stärker bilden att delar av boplatserna ligger utanför undersökningsområdet. En ansamling av senneolitisk keramik påvisar senneolitisk aktivitet på delområde 2. Om denna aktivitet är samtida med huskonstruktionen går dock ej att avgöra. En koncentration av mycket fragmenterad sydiskandinavisk flinta på södra delen av yta 2 kan visa på finhuggning av redskap under samma tidsperiod.

Fyndens spridning på gårdsplanen visar också på en separering av olika aktivitetsytor. Taggträdsornad keramik framkom enbart i anknytning till huset och där främst på den västra sidan. Fynd av ben och arbetsredskap, så som skrapor, fragment av slipade yxor etc, framkom också främst väster om huset. Inga fynd av enkla skafthålsyxor gjordes vid utgrävningen. Denna typ av yxa brukar vara ett vanligt redskap på senneolitiska boplatser.

Ingen rumsindelning kunde urskiljas inne i huset, varken med markemiska analyser, makrofossil eller utifrån husets utformning. Stolphålens placering tyder dock på att det kan ha funnits en inre loftbyggnad. Husets ingång kunde inte heller fastställas. Troligtvis låg den på husets västra sida med utgången mot de anläggningstäta aktivitetsytorna utanför. Denna tolkning är dock inte självklar, utan man bör fortsätta fundera på vad som har fungerat som husets framsida respektive baksida. Man kan tänka sig att framsidan med ingång till huset legat på östra sidan ner mot våtmarken. Man har då placerat vardagliga aktiviteter i en privat sfär på baksidan av huset.

Förekomsten av korn och vete i flera av stolphålen från huset visar på sädeshantering och odling under husets användningstid. Detta innebär även att man i närheten bör ha bedrivit odling. Tyvärr har åkerlämningar från denna tidigaste tid ej gått att urskilja på den lokala nivån. MALs markkemiska analyser för att fastslå markutnyttjande har inte heller givit några resultat.

Huset i Söderåkra är det första senneolitiska huset som undersökts i Kalmar län. Generellt kan sägas att senneolitiska boplatser länge var ganska ovanliga i Sverige. Detta förklarades med att bosättningarna var små och att man hade ett rörligt levnadssätt baserat till stor del på djurhållning. Oftast framkommer de senneolitiska boplatserna på lokaler som även innehåller fynd från andra tidsperioder vilket gör dem svåra att urskilja. Denna situation känns igen även i Söderåkra. Boplatserna består ofta av små ytor med spridda ganska få fynd och diffusa anläggningar (Holm/Olsson/Weiler 1997 s 221f). Under senare år har man dock undersökt senneolitiska mesulakonstruktioner i bland annat Fosie i Skåne Stångebro och kvarteret Glasrutan i Östergötland. Bosättningarna under senneolitikum består oftast av ensamgårdar men på exempelvis Fosie IV och kvarteret Glasrutan kunde man urskilja en tendens mot mindre grupperingar av hus. Från kvarteret Glasrutan kunde så många som elva av 34 hus dateras till senneolitikum (Hedvall 1996, Kaliff 1999 s 39). Det går dock inte och säga något om husens samtidighet. Denna agglomeration tolkas som antingen en förändrad social struktur eller en ökad grad av platsbunden bebyggelsekontinuitet inom ramen för ett system med ensamgårdar som flyttat runt på en begränsad yta kanske på generationsbasis (Biwall/Kihlstedt/Larsson m fl. s 294 f, Hedvall 1996).

När huset på Söderåkra anlades bör man kunna betrakta området som en fullt neolitiserad bygd där olika ensamgårdar ligger utspridda i landskapet. Även om odlingen är viktig så framhävs många gånger också en större boskapshållning. Fynd av pilspetsar pekar även på viss jakt. Inga övriga hus från samma tidsperiod framkom vid undersökningen och den ökade grupperingen av gårdar som ibland kan märkas under senneolitikum går således inte att urskilja i

Söderåkra. Upp mot golfbanan öster om hus 2 har framkommit spridda senneolitiska fynd som kan indikera ytterliggare bebyggelse under tidsperioden. Det bör dock tilläggas att detta område är ett av de få områdena i närheten där det har skett omfattande arkeologiska undersökningar. Ett generationsbaserat flyttande på en begränsad yta skulle även kunna förklara de låga nivåerna i de markemiska parametrar i anknytning till huset som tolkas som en förhållandevis kort brukningstid på huset.

Varför huset i Söderåkra övergavs efter vad som verkar vara en ganska kort tid går inte att avgöra. Man kanske flyttade boplatsen österut upp mot där golfbanan är belägen idag eller västerut där dagens samhälle är beläget. Inga större mängder sot och kol finns i anknytning till huset så det finns ingen anledning att tro att huset skulle ha brunnit. Det går heller inte att avgöra om huset har monterats ner eller ruttat och fallit ihop på plats.

Att bygga ett hus hade inte bara en ekonomisk eller praktisk funktion. Bebyggelsens utformning är betydelsebärande och kan ses som en reflektion av det bakomliggande samhället (Kyhlerberg 1995 s 179). Under senneolitikum finns flera olika hustyper belagda. De vanligaste är långhus av mesulatyp, men det förekommer även grophus och hus av piledalstyp. Piledalshuset är ofta mycket långa och smala, över 30 meter och öppna på ena kortsidan. Vad de olika hustyperna representerar är oklart men de förekommer inte tillsammans. Om det finns en kronologisk skillnad mellan hustyperna är ännu inte fastställt. Piledalshuset som uppkommer under övergången mellan senneolitikum/äldre bronsålder både i Skåne och i Östergötland uppträder under en period när tillgången på brons börjar bli tydlig i samhället. Husen kan ses som en metafor för makt och är förmodligen ett sätt för en framväxande elit att manifesteras och legitimeras sitt ökade inflytande i samhället (Biwall/Kihlstedt/Larsson m fl. s 294 f).

Grunderna till bronsålderns socialt stratifierade samhälle läggs med största sannolikhet redan under senneolitikum. Källmaterialet tyder på att södra Møre växer fram som någon form av centralbyggd under senneolitikum. Detta kan bland annat ses i det stora antal av flintdolkar som påträffats söder om Kalmar. Att även metall fanns utefter kalmarsundskusten redan under senneolitikum visar bland annat fyndet av en kopparyxa från Åby socken norr om Kalmar (Hagberg 1979, s 45). I denna process av ökad social stratifiering bör det senneolitiska huset i Söderåkra ses som en mycket viktig pusselbit. Inte minst bör huset ses i relation till det hus från bronsåldern som undersöktes i Bruatorp bara ett par kilometer söderut under fältsäsongen 1999. Det huset är daterat till äldre bronsålder omkring 1400 f Kr och är med sina närmare 60 meter ett av de hittills längsta undersökta bronsåldershusen i nordnorden. Huset i Bruatorp är beläget mycket nära Stora rör som är

det största röret i området med en diameter på 34 meter (Dutra/Eklund/Gustafsson/Karlsson 2000).

För att förstå relationen mellan husen och de mekanismer som ger upphov till denna maktelits framträdande position krävs dock ytterligare undersökningar i området.

Nästa tydliga aktivitetsfas på platsen uppkommer under yngre bronsåldern. Hus 3, en avfallsgrop och en härdgrop på yta 2 har daterats till yngre bronsålder omkring 1000 f Kr. Huset och anläggningarna är tolkade som att de utgör utkanten av en större bösättning längre åt väster eller sydväst om den nu undersökta ytan. På yta 3 har keramik och skärvstenskoncentrationen givit samma datering, både utifrån ¹⁴C-analyser samt keramikens utseende. Flera, i kulturlagren nedgrävda härdar på yta 3 får denna datering. Detta innebär att kulturlagren avsatts under äldre bronsålder. Kulturlager 2 och 3 tolkas av MAL som resultaten av jordflytning nedför området. För att en sådan erosion av jord nedför slutningen skall uppstå krävs att det funnits en öppen jordyta på den västra delen av yta 3. Denna yta kan ha utgjorts av en åker. Endast ett fåtal fynd kan knytas till äldre bronsålder. Flathuggna pilspetsar förekommer under äldre bronsålder, men med tanke på den omfattande senneolitiska aktiviteten på platsen är det troligare att de upphittade pilspetsarna tillhör denna fas. Det verkar istället som att man under äldre bronsålder har bott någon annanstans och använt den västra delen av yta 3 för odling. Eventuellt skulle området med årderspår på yta 2 kunna vara samtida med denna odling och utgöra en liknande åkeryta.

Röjningsrösen och röjstensvallarna på yta 3 är anlagda på kulturlager 2 och 3 vilket tyder på att ytan använts för odling under yngre bronsålder. Keramik- och skärvstenskoncentrationen på yta 3 har tolkats som ett område där man slängt sitt avfall och troligtvis har man då bott väster och sydväst om den undersökta ytan. Det verkar som man har valt att göra sig av med sitt avfall på samma ställe som man har placerat röjningsrösen. Fynd av keramik som dateras till yngre bronsålder har framkommit spritt över hela undersökningsområdet. Andelen bronsålderskeramik på yta 1 är dock liten. Det är därför troligare att man valt att bosätta sig på den västra sidan av området upp mot åsen där samhället är beläget idag.

Under slutet av yngre bronsålder och början av äldre järnålder sker en förskjutning av aktiviteter från främst yta 2 mot en fastare bebyggelse på yta 1. Omkring 400 f Kr anlades det treskeppiga Hus 1 på yta 1. Till huset kan knytas aktivitetsområden i form av härdar norr om huset, men det är troligt att även flera av härdarna söder om huset tillhörde samma aktivitetsfas. Även avfallsgropen A134 belägen ett tjugotal meter söder om huset bör tillhöra samma gårdskomplex. Huset är mycket dåligt bevarat och dimensionerna på huset är osäkra då det förmodligen har varit längre. Det går inte att utläsa någon funktion-

sindelning utifrån de undersökta stolphålen och den markkemiska analysen tyder på att om huset fungerat som bostadshus har det förmodligen haft en mycket kort användningstid. En annan tolkning är att huset fungerat som någon form av lagerbyggnad eller förrådshus. Om så är fallet har övrig järnåldersbebyggelse varit belägen utanför det nu undersökta området. När golfbanan anlades framkom förutom stenålderslämningar även lämningar från järnåldern.

Ytterligare några århundraden senare anläggs den rad av härdar som löper i nord-sydlig riktning över yta 2. Det är svårt att koppla härdraden till andra undersökta anläggningar eller konstruktioner inom

området. Aktiviteter eller bosättningar knutna till härdraden måste således vara belägna utanför undersökningsområdet.

Bosättningslämningar från senare perioder har inte påträffats på den nu undersökta ytan. Aktiviteter främst i form av odling har förekommit i stor utsträckning och flera olika odlingsfaser kan urskiljas ända upp i modern tid. Det verkar dock som man har valt att bosätta sig högre upp för sluttningen, mot vad som nu utgör Söderåkra samhälle. Antagandet stärks av de utförda utgrävningarna vid vårdhemmet och vid Övraby där lämningar från både järnålder och medeltid undersöktes.

Utvärdering

Utvärderingarna från den äldsta bosättningen visade sig vara spridda över hela ytan. Det rörde sig om ett flertal mindre ytor med lancettmikroliter, mikrospån mm. Dessutom fanns det två olika nivåer med svalade fynd. De två nivåerna representerade litorina- respektive ancylustransgressionen och var således kronologiskt skilda. En av undersökningens målsättningar var att studera råmaterialutnyttjande och slagtekniker i ett längre tidsperspektiv. En målsättning som möjliggjordes tack vare de kronologiskt skilda materialen. Vid förundersökningen förmodades tyngdpunkten hos de mesolitiska lämningarna ligga i senmesolitikum. Vid den arkeologiska undersökningen visade sig dock att en stor del av det daterbara stenmaterialet härrörde från boreal-tidigatlantisk tid. I närområdet finns en rad samtida mindre lokaler vilka gör det möjligt att studera lokalen/ lokalernas funktion i ett större perspektiv.

Inför förundersökningen förmodades tyngdpunkten i den neolitiska närvaron ligga i tidig-mellanneolitikum. Vid undersökningen konstaterades att huvudparten av de neolitiska lämningarna härrörde från mellan-senneolitikum. Vid undersökningen framkom i undersökningsområdets norra del ett senneolitisk hus med kringliggande aktivitetsområde. I området fanns ett relativt tjockt fyndförande lager

utan skönjbara strukturer i ytan. Med hjälp av en inledande rutgrävning kunde man redan i ett initialskede notera strukturer i fyndmaterialets spridning. Redan i detta skede noteras det område inom vilket huset senare framkom.

De huslämningar som framkom vid undersökningen faller väl in i programområdet ”Bebyggelse från stenålder och fram till medeltid”. Det senneolitiska huset omgärdades av aktivitetsytor, fyndmaterial och anläggningar. En analys av de olika lämningarnas förhållande till varandra visar hur man strukturerat sin omgivning.

En överraskning vid den arkeologiska undersökningen var de rikliga agrara lämningar som framkom. De agrara lämningarna utgjordes främst av en röjstensvall, åkerytor, odlingsrösen och åderspår. Lämningarna var inte synliga ovan mark utan hade bevarats tack vare en ackumulation av matjord som skett inom delar av undersökningsområdet.

De framkomna resultaten stämmer således till stora delar med de målsättningar som sattes upp innan undersökningen. Det finns naturligtvis avvikelser gentemot undersökningsplanen men inte större än att det går att svara på de ställda frågorna. Den enda större avvikelserna gentemot undersökningsplanen är förekomsten av de agrarhistoriska lämningarna.

Summary

During the spring and summer of 1999 archaeologists from the Museum of Kalmar County excavated an extensive prehistoric settlement site in Söderåkra parish, property no. Söderåkra 2:2, 2:3 and 2:16 and Gunnarstorp 5:20. The excavation was brought on by the rebuilding of the E22 highway, commissioned by The Swedish National Road Administration, Region Southeast. The preliminary excavations in 1995 and 1996 had shown that the highway would touch upon a settlement site with prehistoric features and preserved buried soils. The dating and find material indicated settlement/activities during the Mesolithic, Neolithic and Late Bronze Age/Early Iron Age.

Söderåkra parish is rich in ancient monuments, which are mostly located on impediments in a flat cultivated landscape. The ancient monuments are from all prehistoric periods, but close to the excavated site we find Stone Age settlement sites, graves, grave fields and clearance cairns.

The report begins with a presentation of the conditions for the excavation, followed by a chapter on how the excavation was carried out, as well as introducing the results. The four different areas within the site have been excavated in different ways, and therefore the choice of method is presented for each area. This also applies to the presentations of the archaeological source material, where features and finds are presented for each area separately. The chapter opens with a section on method and documentation strategies common for the entire site, and a common description of the site, and ends with a cultural historical interpretation. The report is concluded by an evaluation of the excavation, comparing results with initial goals.

The excavated site was located in a cultivated open plain, with minor hills. The site was situated on the western and eastern slopes of the valley surrounding the Bruatorp stream, and was cut through the middle by the Stomma Road.

Find material indicating Mesolithic activities were found across the entire surface, and in the Southeast part of the area the finds were dated to the Early and Middle Mesolithic. It was possible to discern two Mesolithic phases by studying the water rolled stone material. The archaeological finds were found in a transgression layer, probably from the time of the Ancylus Lake, and in a bank of gravel which could probably be traced to the Littorina Sea. Among the finds were a lancett-microlith, a core, and a core axe.

A post-built two aisled structure was excavated in the northern part of the site. The house, situated on a sandy plateau, was 14,3 x 6,0 m and consisted of 5 roof-bearing posts and 13 wall posts. The house is dated to the Late Neolithic, and prehistoric features West and North-west of the house were tied to the same phase. Some of the features contained macrofossils and were interpreted as waste pits connected to food processing. Finds from the Late Neolithic on the site indicate the use of an extended area. Among the finds were decorated pottery and flatcut arrowheads.

The occurrence of corn and wheat in the post holes indicate the processing of grains and cultivation during the time that the house was in use.

The Late Bronze Age is the next phase of activity. In the Southwest part of the site a house constructed by four posts, and some features, was dated to the Late Bronze Age. It is likely that they belong to the outskirts of a larger settlement site. Finds, primarily pottery, dated to the Late Bronze Age was retrieved all across the excavated area. In the northern part a cluster of pottery and fire cracked stone was also dated to the Late Bronze Age. At the end of the Late Bronze Age/Early Iron Age there was a shift in the settlement structure towards the southern part of the area, and during the Pre-roman Iron Age a three aisled house was constructed in the south-eastern part. The

house was 6,5 x 5,5 m, but it has probably been longer and has likely been used as a storage building. Hearths north and south of the house can be tied to the same time period. Later in the Early Iron Age a line of large hearths were established in the Southwest part of the area.

The large areas of adjacent buried soils in the northern part of the site probably date from the Early Bronze Age, judging by stratigraphy and finds.

Cultivation in the area has left traces in the form of clearance cairns, walls of clearance stone, and two larger areas of clearance stone and ard marks. Many of the clearance cairns, as well as the ard marks, could

date from prehistoric times, but most of them are probably younger. Older maps show that the landscape in the area was dominated by a large number of clearance cairns during the 18th and 19th centuries.

The most important results from the excavation were the Neolithic house, the evidence of Mesolithic activities, and the study of the shore displacement in the area. The house is the first Late Neolithic house identified in Kalmar County. With the house as a starting point, the people who lived there have structured their surroundings by using different activity areas, and along with the find material a tight unit can be traced.

REFERENSER

Alexandersson, K. 1993. Arkivrapport.

Alexandersson, K. Rapport under arbete. Ljungby södra – Sten- och järnåldersboplatser. E 22-projektet. Kalmar läns museum.

Alexandersson, K. 2001. Mören. Ett boplatssområde från sten- och järnålder. Rapport 2001:4. Kalmar läns museum.

Biwall/Kihlstedt/Larsson m fl. 1997. Mesolitiska hyddor och neolitiska hus – bebyggelse och samhälle i Syd- och Mellansverige. I Regionalt och interregionalt . Stenåldersundersökningar i Syd- och Mellansverige. Red. Larsson, M och Olsson, E. Riksantikvarieämbetet. Arkeologiska undersökningar. Skrifter nr 23.

Björhem, N./Säfvestad, U. 1993. Fosie IV. Bebyggelse under brons- och järnålder. Malmöfynd 6. Malmö Museer.

Carlsson, T/Hennius, A. 1998. Invisible activities. Early neolithic house remains in western Östergötland. Lund archaeological review 4. Lunds Universitet. Lund

(Dutra/Eklund/Gustafsson/Karlsson Rapport under arbete). Bruatorp – ett långhus från äldre bronsålder. E 22-projektet. Kalmar läns museum.

Edring, A. 1999. Rapport. Arkeologisk utredning 1995 och undersökning 1996. Skåne, Kristianstads kommun, Norra Åsum sn, Norra Åsum 2:2. Rapport 1999:25. Reionmuseet i Skåne.

Eliasson, L / Gustafsson S. 1992. Rapport över arkeologisk förundersökning på fastigheterna Söderåkra 2:2 och Kroka 3:5, 5:2, 5:4, 5:5 i Söderåkra sn, Småland. Kalmar läns museum Rapport 1992 07 09.

Engman, F. 1998. Kulturhistorisk analys av Möreområdet samt område berört av nybyggnad av Europaväg 22. –Ljungby och Halltorps socknar i Kalmar kommun samt Söderåkra socken i Torsås kommun, Kalmar län. Rapport 1998. Kalmar läns museum.

Ferm, O./ Rahmqvist, S./ Thor, L. 1987. Det medeltida Sverige Band 4 Småland: 1 Möre: Norra och Södra Möre, Kalmar stad. Riksantikvarieämbetet 1987.

Gurstad-Nilsson, H. 1990. Inventering av förhistoriska lösfynd i Hultsfreds kommun 1987 – 1990. Rapport, Kalmar länsmuseum.

Gurstad-Nilsson, H. 1995. Stenålder i gränsbygd. En bebyggelsearkeologisk analys med utgångspunkt från specialinventering av Emmaboda kommun. Rapport 1995:4, Kalmar läns museum.

Gustafsson, M. 1996. Övrabyboplatser. Fornlämning 317, Söderåkra sn, Torsås kn, Småland. Arkeologisk undersökning 1994. Rapport 1996:6. Kalmar läns museum.

Gustafsson, M / Källström, L. 1996. På väg genom Möres forntid. Arkeologisk utredning och förundersökning inför väg E 22, delen Påboda – Glasholm. Kalmar län museums arkeologiska rapporter. Rapport 1996:2

Gustafsson, M./Nilsson, N./Ring, C. 1996?. På väg genom Möres forntid. Arkeologisk förundersökning inför väg E 22, Hossmo-Söderåkra, sträcka 1, 3, 5, och 6. Kalmar län museums arkeologiska rapporter.???

Göthberg, H./ Kyhlberg, O./ Vinberg, A. (red). 1995. Hus & gård i det förurbana samhället. Katalogdel. Rapport från ett sektorforskningsprojekt vid riksantikvarieämbetet. Riksantikvarieämbetet. Arkeologiska undersökningar. Skrifter nr 13. Stockholm.

Hagberg, U-E. 1979. Den förhistoriska Kalmarbygden.. Kalmar Stads Historia I. 1979. s17-166, 373-416.

Hedvall, R. 1996. Stångebro, en boplatser från yngre stenåldern samt gravar och en boplatser från järnåldern. Riksantikvarieämbetet, avdelningen för arkeologiska undersökningar. Rapport UV Linköping 1996:44

Holm/Olsson/Weiler. 1997. Kontinuitet och förändring i senneolitikum. I Regionalt och interregionalt . Stenåldersundersökningar i Syd- och Mellansverige. Red. Larsson, M och Olsson, E. Riksantikvarieämbetet. Arkeologiska undersökningar. Skrifter nr 23.

Kaliff, A. 1999. Scener ur ett landskaps förhistoria. Opia 20. Uppsala Universitet.

Kulturmiljöprogram för Kalmar kommun – Landsbygden. Näringslivskontoret och Stadsbyggnadskontoret, Kalmar kommun 1994.

Kyhlberg, O. 1995. Epilog och vision. I Hus & gård i det förurbana samhället. Artikeldel. Rapport från ett sektorforskningsprojekt vid riksantikvarieämbetet. Göthberg, H./ Kyhlberg, O./ Vinberg, A. (red).Riksantikvarieämbetet. Arkeologiska undersökningar. Skrifter nr 13. Stockholm.

- Källström, M. 1993.** Hagbytorp, en basboplats från jägarstenåldern. I: Kalmar Län 1993. Årsbok för kulturhistoria och hembygdsvård. Meddelanden från Kalmar läns hembygdsförbund och Stiftelsen Kalmar läns museum.
- Larsson, M. 1997.** Under tak. Från jägarens hydda till vikingens långhus i Sydsverige. I Bebyggelsehistorisk tidskrift. Nr 33, 1997. Hus och tomt i Norden under förhistorisk tid. Red O Kyhlberg. Stockholm.
- Nielsen, P O. 1997.** De äldste langhuse. Fra Toskibede til treskibede huse i Norden. I Bebyggelsehistorisk tidskrift. Nr 33, 1997. Hus och tomt i Norden under förhistorisk tid. Red O Kyhlberg. Stockholm.
- Nilsson 1992.** Arkivrapport.
- Nilsson, M. 1995.** Väg E 22, delen Hossmo – Söderåkra. Arkeologisk utredning, Etapp I. Rapport 1995:1, Kalmar läns museum.
- Persson, H. 1993.** Stenåldersboplatsen i Brod, Söderåkra sn. I: Kalmar Län 1993. Årsbok för kulturhistoria och hembygdsvård. Meddelanden från Kalmar läns hembygdsförbund och Stiftelsen Kalmar läns museum.
- Sveriges National Atlas (SNA).** Berg och jord. Bra böcker. Höganäs. 1994.
- Vikstrand, P. 1993.** Kristnandet och sockenbildningen i Möre belysta av ortnamnen. I: Möres kristnande. Red. H Williams. Projektet SVERIGES KRISTNANDE. Publikationer 2. Uppsala.
- Welinder, S / Pedersen, E-A / Widgren, M. 1998.** Jordbrukets första femtusen år. Det svenska jordbrukets historia. Band I. Natur och Kultur/LTs förlag.
- Westergren, E. 1987.** Inventering av förhistoriska lösfynd i Kalmar kommun. Rapport, Kalmar länsmuseum.
- Åberg, N. 1923.** Kalmar läns förhistoria. Kalmar

Muntliga källor:

- Mats Blohmé,** juni 2000.
- Nils-Olof Svensson,** november 1999.
- Ellen-Anne Pedersen,** 1999

TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Länsstyrelsens dnr: 220-1618-97

Kalmar läns museums dnr: 33-749-98

Uppdragsgivare: Vägverket, Region Sydöst

Landskap: Småland

Kommun: Torsås

Socken: Söderåkra

Fastighet: Söderåkra 2:2, 2:3, 2:16, Gunnarstorp 5:20

Ek.karta: 4G 1d Söderåkra

X koordinat: 6258213

Y koordinat: 1516815

M ö h: 6-15

Maskintid: 1883 tim

Tidsperiod: 990406-990813

Ansvarig grävledare: Kenneth Alexandersson och Nicholas Nilsson

Övrig arkeologisk personal: Emma Angelin-Holmén, Anna Anåker, Anna Berggren, Anna Bolander, Marcus Eriksson, Michel Guinard, Hans Gurstad-Nilsson, Erika Gustafsson, Åse Hedemark, Andreas Henniuss, Emma Karlsson, Johan Lindroth, Lindsay Lloyd-Smith, Kristina Nilsson, Arwo Pajusi, Maria Persson, Magnus Petersson, Magnus Rolöf, Anna-Sofia Sikström, Ingeborg Svensson, Åsa Zetterström, Katarina Österström

Sv/vit neg. nr: E 73 777, 73 791-73 800

Dia nr: Au 87:1-528

Fynd nr: KLM 39200:1-5574

Fynd:

Fynden förvaras i Kalmar läns museums magasin under sitt KLM-nummer. Fynden finns registrerade dels i databas och dels i manuellt lappkortssystem efter socken.

Prover:

Ej analyserade prover förvaras i KLMs magasin. ¹⁴C-analyserna har utförts av Göran Possnert, Ångströmlaboratoriet, Uppsala. Vedartsanalysen har utförts av Erik Danielsson på Vedlab, Glava. Den miljöarkeologiska analysen har utförts av Roger Engelmark och Johan Olofsson vid Miljöarkeologiska Laboratoriet i Umeå. De keramiska analyserna har utförts av Ole Stilborg på Keramiska Forskningslaboratoriet, Lund.

Ritningar:

Alla fältritningar förvaras på Kalmar läns museum. Alla ritningar har digitaliserats i AutoCad och finns i databas samt som papperskopia.

Inmätning:

Schakt, anläggningar, meterrutor, kulturlager, lösfynd, odlingslämningar, diken och andra störningar är inmätta med Geodimeter. Koordinater och höjdangivelser i rikets koordinatsystem 2,5 gon V.

Fotomaterial:

Diabilder och svart-vita negativ finns arkiverade på Kalmar läns museum under respektive nummerserie. Digitala bilder finns lagrade på museets centrala server.

